Grols verleden

Tijdschrift voor de historie van Groenlo en directe omgeving

Oudheidkundige Vereniging Groenlo

Jaargang 7 - Nummer 10, december 2008

Oudheidkundige Vereniging Groenlo

De Oudheidkundige Vereniging Groenlo (opgericht 15 januari 1976) heeft tot doel het bestuderen en vastleggen van gegevens op het gebied van geschiedenis, taal, folklore, genealogie en archeologie van Groenlo en directe omgeving. Tevens stelt zij zich ten doel het beschermen van het historisch erfgoed van Groenlo. Nadere informatie over onze vereniging is beschikbaar via onze folder die op het secretariaats-adres verkrijgbaar is.

Grols verleden

Tijdschrift voor de historie van Groenlo en directe omgeving

Jaargang 7 - Nr. 10 (december 2008)
Het tijdschrift verschijnt op onregelmatige tijdstippen.

Redactie:
Martie Rouwmaat, e-mail: martie.rouwmaat@planet.nl
Henny Garstenveld, e-mail: hennygarstenveld@hetnet.nl
Maria Monasso-Roes, email: mariamonasso@hotmail.com

Eindredactie:
Ben Verheij, e-mail: btmverheij@planet.nl

Redactie-adres:
Martie Rouwmaat
Borculoseweg 44
7141 VM Groenlo
tel. 0544 – 464678

Lay-out en vormgeving (dtp):
Ronald Brockötter

Druk:
Drukkerij Maarse bv

Bijdragen:
Bijdragen voor ons tijdschrift kunnen op elke manier aangeleverd worden: mondeling, handgeschreven, typemachine of computermatig. Als men met de computer werkt dan graag op diskette (Word, WP of ASCII) aanleveren of per e-mail, mét uitdraai op papier; de bijdragen graag voorzien van illustraties.

Overname artikelen:
Publikatie of overname van artikelen (geheel of gedeeltelijk) is alleen toegestaan met *schriftelijke* toestemming van de redactie.

Lidmaatschap:
Het lidmaatschap kost € 15,00 per jaar. Aanmelding bij het secretariaat: Willy Lansink, Abel Tasmanstraat 5, 7141 VB Groenlo, tel. 0544 - 463784 (e-mail: w.lansink@chello.nl), www.ovgroenlo.nl
Opzegging van het lidmaatschap tenminste één maand voor het einde van het kalenderjaar bij het secretariaat.
www.ovgroenlo.nl

Losse nummers verkrijgbaar bij het secretariaat.

ISSN 1569-9366

© Oudheidkundige Vereniging Groenlo

Inhoud

1 *Ben Verheij*
Voorwoord

3 *Martie Rouwmaat*
De firma Edward Ainsworth & Co
Van Goor naar Groenlo

32 *Martie Rouwmaat m.m.v. Sylvia Wentink-Oldenkotte en Henny Garstenveld*
Handdoeken van Ainsworth en Co N.V. onverslijtbaar

35 *Martie Rouwmaat*
Wetenswaardigheden uit de textielindustrie

39 *Joep van der Pluijm*
Grollae obsidio

45 *Ton Notten, m.m.v. Henny Garstenveld en Ilse Froeling-Garstenveld*
Witte doek ging na zestig jaar in Groenlo op zwart begonnen als Groenlosche Bioscoop, later Asta en geëindigd als De Mattelier

Omslag

voorkant:
bovenste foto: De panden van de firma Edward Ainsworth & Co in de Lievelderstraat.

onderste foto: Het Asta theater aan de Mattelierstraat.

achterkant:
Afbeelding van de omslag van de prijscourant van de firma Edward Ainsworth & Co, jaartal niet bekend.

Voorwoord

Geachte lezers,

Aflevering nr. 10 van ons tijdschrift Grols verleden dat u thans in handen hebt, is gevuld met een drietal geheel verschillende artikelen.
Dat is allereerst het artikel van de hand van Martie Rouwmaat, getiteld De firma Edward Ainsworth & Co, van Goor naar Groenlo, dat begint met een speurtocht naar de oudste wortels van deze firma en daarbij terecht komt in het vroeg 19e eeuwse Engeland. Vanuit Engeland wordt vervolgens de oversteek gemaakt naar het vasteland van Europa en via Duitsland gaat het dan - nog in de eerste helft van de 19e eeuw - naar Twente. Na een interessante schets van de ontwikkeling van de Twentse textielindustrie spitst het artikel zich toe op de gebroeders Ainsworth en wel meer speciaal op Edward. Na diens overlijden komt het bedrijf rond 1880 via vererving in handen van Grolse eigenaren, die het naar Groenlo verplaatsen. Dan volgt een breedvoerige beschrijving van de eigenaren, de vervaardigde producten en er is tenslotte ook aandacht voor een aantal Grollenaren die gewerkt hebben in deze firma.
In het artikel Grollae obsidio neemt Joep van der Pluijm ons weer mee naar de Tachtigjarige Oorlog. De geschiedenis van Hugo de Groot in de boekenkist is bij ons allen bekend en bij Joep van der Pluijm is er zelfs een heel persoonlijke binding met dit verhaal zoals te lezen valt in het artikel! Minder bekend zal zijn dat Hugo de Groot een verhaal heeft geschreven dat o.a. gaat over de geschiedenis van de belegering en verovering van Grol, onder de titel Grollae obsidio cum annexis anni 1627. Joep van der Pluijm laat ons zien waarom Hugo de Groot dit verhaal schreef, hoe hij materiaal heeft verzameld en wat hij met deze tekst probeerde te bereiken bij Frederik Hendrik.
Een veel "moderner" onderwerp is de geschiedenis van wat begon als Groenlosche Bioscoop en dat via Asta Theater eindigde als De Mattelier. Ton Notten - zoon van een van de eigenaren en beschikkend over het archief – geeft een heel boeiend beeld van de cinematografische historie van Groenlo die begint in 1927 en eindigt in 1976. Wat vanuit onze huidige optiek vooral opvalt, is de bijna dictatoriale invloed die de R.K. geestelijkheid – in dit geval de deken van Groenlo – heeft op het reilen en zeilen van de bioscoop en meer speciaal op de keuze van de films! Daarnaast krijgen we ook zicht op de commerciële kant van het bioscoopbedrijf. Afsluitend is er een interessant statistisch overzicht.

Al met al een zeer lezenswaardig nummer10 van ons tijdschrift Grols verleden!

Ben Verheij

Voorzitter Oudheidkundige Vereniging Groenlo

December 2008

Hoofdstuk 1

De firma Edward Ainsworth & Co

Van Goor naar Groenlo

door Martie Rouwmaat

Inleiding

In de jaren dat de textielindustrie in Oost Nederland, Twente en Oost Gelderland, nog floreerde hadden we in Groenlo ook enkele textielfabrieken en linnenweverijen. Een ervan trok mijn aandacht vanwege de Engelse naamgeving. Het betreft de firma Edward Ainsworth & Co in die tijd gevestigd aan de oude Lievelderstraat, de huidige Lievelderstraat, te Groenlo. De vragen die bij mij opkwamen waren: Wie was Edward Ainsworth? Waar kwam hij vandaan? Wanneer stichtte hij de linnenweverij met zijn naam? In welk jaar en waarom vond de verplaatsing van de firma van Goor naar Groenlo plaats? En, in welk jaar is het bedrijf opgehouden te bestaan? Al met al vragen genoeg om het een en ander eens te onderzoeken onder andere in de diverse archieven te Arnhem, Doetinchem, Goor, Groenlo en Zutphen. Uiteindelijk heeft dit onderzoek geleid tot voldoende materiaal om er een artikel aan te wijden.

Handwever.

Edward Ainsworth was een jongere broer van Thomas Ainsworth. De gebroeders Ainsworth zijn in dit artikel dan ook onlosmakelijk met elkaar verbonden. Zonder Thomas hierin te benoemen zou het artikel niet compleet zijn. Dit is de reden dat u naast het verhaal over de firma Edward Ainsworth & Co te Goor en later in Groenlo, verderop in dit artikel, éérst veel aan zult treffen over het leven van zijn oudere broer Thomas.

Thomas was als technisch ingenieur voor de Twentse textielindustrie in het derde decennium van de 19e eeuw een doorslaggevende factor, hij werd door de toenmalige Twentse ondernemers hoog geschat vanwege zijn technische kennis. Over Thomas zijn in het verleden al regelmatig diverse artikelen gepubliceerd. Het is dan ook zeer goed mogelijk dat sommigen van u al eens het een en ander over Thomas hebben gelezen of er in ieder geval van hebben gehoord. Ook heb ik betreffende Edward en het door hem gestichte bedrijf Edward Ainsworth, pas later kwam daar de Co bij en werd het Edward Ainsworth & Co, buiten de bestaande summiere literatuur om, nog enkele nieuwe feiten en wetenswaardigheden weten te vinden.

Tegen het eind van het artikel komen er nog enkele termen uit de textielindustrie aan de orde die nader worden toegelicht. Hiermee hoop ik u een beeld te geven van hoe en waarmee er in de textielwereld zo al gewerkt werd en wordt.

De familienaam Ainsworth, herkomst en betekenis

Deze familienaam is van Angelsaksische oorsprong. Het is een familienaam die afgeleid is van de plaats Ainsworth in Lancashire (In Noord-Engeland). Rond 1200 stond deze plaats in de voormalige archieven van de Britse schatkist geregistreerd als "Hainewrthe" en in 1285 in de archieven van de rechtszittingen als "Aynesworth". De plaatsnaam is opgebouwd uit de Oud-Engelse naam "Aegen" en uit "worth". De naam "Aegen" kwam al vóór de 7e eeuw voor en betekent "eigen" en het woord "worth" betekent "hoeve". Vandaar is de eigenlijke betekenis "De hoeve van Eigen".
Als familienaam gaat Ainsworth terug naar de vroege 14e eeuw. In 1370 wordt in Baines "Geschiedenis van Lancashire" melding gemaakt van John de Ainesworth. In kerkarchieven wordt op 25 juli 1567 het doopsel opgetekend van Richard Ainsworth in Winwick, Lancashire. Ene Robert Ainsworth (1660-1743) genoot zijn opleiding in Bolton en publiceerde een verhandeling over educatie die enthousiast

werd ontvangen; hij was tevens de samensteller van een Latijns-Engels woordenboek uit 1736. De eerste opgetekende spelling van de familienaam dateert uit 1332 en komt voor in de "Lay Subsidy Rolls of Lancashire", schriftrollen uit de regeringsperiode van koning Edward III (1327-1377), die wel "De Vader van de Zeevaart" werd genoemd. Familienamen werden noodzakelijk toen de regering de hoofdelijke belastingen invoerde, de zogenaamde Poll Tax. Door de eeuwen heen bleven familienamen in ontwikkeling en dit leidde vaak tot verbazingwekkende varianten op de oorspronkelijke spelling. Naast de familienaam Ainsworth zijn er onder andere de varianten: Ainsworthy, Aynsworth en Answorth te vinden[1].

Thomas Ainsworth

Thomas, zoon van Thomas Ainsworth Sr. en Betty Wraitty, is geboren op 22 december 1795 te Bolton le Moors in het Engelse district Lancashire.

Afbeelding van Thomas Ainsworth

Thomas kwam uit een gezin van acht kinderen waarvan Edward ook deel uit maakte. Zijn vader dreef in samenwerking met Sir Robert Peel Sr., de vader van de latere Prime Minister, Sir Robert Peel Jr., een grote katoenfabriek. In 1819 werd de Engelse industrie geteisterd door een enorme crisis, die tal van grote en kleine ondernemers enorme schade toebrachten. Ook de zaken van de vader van Thomas en Edward failleerden. Na het faillissement vertrokken Thomas en Edward naar het Europese vasteland om daar hun geluk te beproeven.
Thomas werkte vóór de Belgische Revolutie[2] van 1830 bij de Belgische ijzerfabrikant Cockerill te Seraing bij Luik, toentertijd met 2200 werknemers het grootste industriële bedrijf ter wereld. Hij verliet België wegens het uitbreken van de opstand tegen de noordelijke Nederlanden en kwam in Nederland terecht. Thomas was teleurgesteld hier zo weinig industrie aan te treffen. Hij verbleef geruime tijd aan de Zaan en te Rotterdam. In dienst van de firma Van Gelder Schouten & Co te Wormerveer, hield hij zich bezig met de fabricage van gekleurd papier. Ook leerde hij in die tijd zijn latere handelsvriend, de koopman in chemicaliën en verfhout, Cornelis Kuyper kennen. Kuyper was ook erfmarkerichter[3] van de marke Noestele, gelegen binnen de gemeente Hellendoorn.

Oprichting weefschool

In 1832 besloot Thomas zijn geluk in Elberfeld, gelegen in Westfalen te gaan zoeken. In de jaren 1831 – 1832 had hij al verschillende opdrachten uitgevoerd, onder andere voor Hofkes uit Almelo en de Maere uit Hengelo. In 1832 werd hij door Heinrich Driessen uit Bocholt uitgenodigd om Aalten te bezoeken, teneinde plannen te ontwerpen voor de oprichting van een blekerij. Driessen liet in Aalten al een aantal van 500 linnenwevers voor zich werken en bezat in Groenlo een vlasspinnerij. Het was in deze periode dat hij in contact kwam met de Twentse fabrikanten en met Willem de Clerq, de secretaris van de Nederlandse Handelsmaatschappij (N.H.M). In een logement in Hengelo, Overijssel, had Thomas een

[1] Bron: www.surnamedb.com
Met dank aan Hans Temminghoff voor de vertaling van Engels naar Nederlands.

[2] De Belgische Revolutie of omwenteling van 1830 is in de geschiedenis van België een burgerlijke revolutie tegen de Nederlandse koning Willem I die tot de onafhankelijkheid van België heeft geleid.

[3] Erfmarkerichter is de voorzitter van de markevergadering. Een marke is een vereniging van personen die van oudsher gronden in onverdeeld eigendom bezaten, voornamelijk in de oostelijke gewesten van Nederland.

gesprek met Willem de Clerq. Bij deze gelegenheid sprak, volgens de overlevering, Thomas de historische woorden: "*Geef mij een snelspoel en een Twentse jongen en ik zal u in korte tijd calicots*[1] *leveren zoveel u wilt*". Het resultaat van dit gesprek was dat er met goedkeuring van de directie van de N.H.M. een weefschool te Goor werd opgericht met het doel de arbeiders in Twente het gebruik van het nieuwe weefgetouw met de snelspoel te leren.

Dat Twente een textielindustrie zou krijgen, kwam door de afsplitsing van België uit het Koninkrijk Nederland, in 1830. Nederland raakte toen het grootste deel van haar textielindustrie kwijt, dat zich rond Gent bevond. Koning Willem I gaf de N.H.M. direct opdracht om een nieuwe locatie te zoeken. De directeur, Willem de Clercq, vertrok op inspectiereis naar Twente. Een geïsoleerde regio waar de boeren als bijverdienste thuis veel sponnen en weefden. Het doel van de weefschool was de leerling vertrouwd te maken met de snelspoel. Na hun opleiding mochten de leerlingen het weefgetouw mee naar huis nemen. Zo kreeg de rest van de familie onderricht over de werking van de snelspoel. In juni 1833 werd de weefschool geopend. De leiding was in handen van Thomas. Hij kreeg een benoeming voor drie jaar met een salaris van minstens f 2400, - per jaar. Voor een studiereis naar Engeland werd hem f 4800, - vergoed. Namens de N.H.M. huurde Gerrit Schimmelpenninck in Goor voor f 200, - per jaar een vrij grote schuur van logementhouder August van Delden. Na enige verbouwingen was de schuur geschikt voor 85 weefgetouwen. Onder leiding van Thomas onderwezen vier geschoolde Engelse wevers de aangenomen volwassenen mannen de nieuwe manier van weven op de ter plaatse naar Engels model vervaardigde calicotgetouwen, die van de snelspoel met zweepje waren voorzien. Ook werden in deze jaren weefscholen geopend in Diepenheim, Enter en Holten.

De in dienst genomen volwassen mannen waren binnen acht weken zover gevorderd dat zij als leermeesters konden optreden en elk van hen een kind onder zijn toezicht kreeg. Daar de school tevens een fabriek was, maakte de N.H.M. winst op de daar vervaardigde goederen.

Van smietspoel naar snelspoel

Thomas is voorstander van de introductie van verbeterde handweefgetouwen. Met de nieuwe techniek van de snelspoel konden wevers tijdsefficiënter werken. Met één handgebaar werd de draad langs de schering geslagen. Bij de nieuwe techniek werd de smietspoel vervangen door de zogenaamde snelspoel, een primitief gemechaniseerd onderdeel van het wevershandwerk. In België en Engeland werkte men daar al langer mee. De Twentse huiswevers gebruikten nog de oude smietspoel, die de wever met twee handen heen en weer smeet. De snelspoel bewoog heen en weer met behulp van een ingenieus samenstel van koordjes.Deze Engelse methode van snelweven was de beste van vele in gebruik zijnde methodes. Bij dit systeem kon het oude handgetouw in gebruik blijven, slechts werd een andere lade, een "snellade" ingehangen. Bij het weven wordt de inslag door de schering gevoerd. De schering is in het getouw gespannen, de inslag is op een pijpje gewikkeld, dat in de spoel wordt bevestigd, die door de "sprong" wordt geworpen, van links naar rechts en van rechts naar links. De sprong wordt gevormd doordat men sommige scheringdraden uit het horizontale vlak naar beneden trekt en de andere naar boven. Dit gebeurt zó, dat men het gewenste patroon krijgt. Na iedere ingelegde inslagdraad wordt de sprong veranderd. De oude handwevers wierpen (smeten) de spoel met de hand door de sprong heen. Op die wijze kon de wever de tweede hand aan de lade houden, die na iedere inslagdraad naar voren bewogen moet worden om de draad aan te schuiven. Een systeem dat ten opzichte van de Belgische snelspoel een verdere vooruitgang betekende. Het weven geschiedde nu twee a drie keer zo

[1] Calicots is het woord voor een fijne linnenachtige stof geweven in stukken van 22,5 meter lang en doorgaans 85 cm breed die vooral na 1830 in Nederlands Oost-Indië op grote schaal werden gebruikt voor het vervaardigen van gebatikte sarongs. De calicots werden door de NHM verscheept naar Nederlands Oost-Indië en daar met overheidssteun op de markt gebracht.
3a. Batikken is een eeuwenoude techniek om stoffen te bedrukken. Na het opbrengen van een basiskleur wordt met de hand of met een mal een gedeelte van de stof bedekt met was. Hierna gaat de stof een tweede maal in een verfbad. Deze nieuwe kleur komt alleen op die plekken waar geen was aanwezig is. Na het drogen wordt de was er uit gewassen welke weer opnieuw kan worden gebruikt. Dit proces kan men afhankelijk van het aantal kleuren blijven herhalen tot dat de uiteindelijke design is bereikt. Hoe meer kleuren er worden gebruikt des te duurder het eindproduct wordt
3 b. Sarongs zijn gemaakt van 100% katoen. Het materiaal is sterk en toch gemakkelijk opvouwbaar tot een klein pakje.

snel, terwijl de wever door een gemakkelijke houding zich minder vermoeide.

Thomas en de N.H.M. legden door de introductie van deze techniek de grondslag voor de latere grote bloei van de textielnijverheid in Twente en Oost Gelderland.

Het doel is bereikt, wat nu?

In het voorjaar van 1834 kreeg Thomas de opdracht van de N.H.M. om fabrikanten desgevraagd alle informatie te verstrekken. Vele industriëlen maakten van de gelegenheid gebruik en zonden wevers om de nieuwe handelingen te leren. In 1834 stonden er in de vier weefscholen in totaal 450 weefgetouwen. Naarmate het weven met de snelspoel meer algemeen bekend raakte, werd het nut van de weefscholen kleiner. Na 1835 verminderde dan ook langzamerhand het aantal leerlingen. Het doel van de weefscholen was om de nieuwe werkwijze snel in te voeren. Toen dit doel bereikt was werden de scholen overbodig. De N.H.M. deed in 1836 haar vier weefscholen over aan Gulian Cornelis Arnzenius. Hij kreeg de orders die vroeger aan de weefscholen waren gegeven. De taak van Thomas voor de N.H.M. was niet afgelopen. Hij begon proeven te nemen met nog fijnere soorten katoen zoals drukkatoen en cambric[5].

Thomas stelde de directie van de N.H.M. voor een kleine modelweverij te stichten. Het plan van een modelweverij en een vlasspinnerij kon gecombineerd worden, met een nog niet uitgevoerd idee van de N.H.M. om in Twente een agentschap te stichten voor het in ontvangst nemen en keuren van de goederen. De contacten die Thomas had met zijn handelsvriend Cornelis Kuyper wierpen nu vruchten af. Als geen ander kende Cornelis Kuyper de omgeving van de marke Noestele. De erfmarkerichter zal Thomas deze omgeving ter overweging hebben meegegeven. De directie van de N.H.M. ging akkoord met het voorstel van Thomas. Zijn keuze viel op de omgeving van het kruispunt van de straatweg van Zwolle naar Almelo, met de rivier de Regge. Voor een agentschap was geen betere plaats te bedenken. Het agentschap werd geleid door een landgenoot van Thomas, Robert Campbell.

[5] Cambric is de naam voor een windsel of zwachtel dat gebruikt wordt om wonden te verbinden.

Stichting Nijverdal

De directie van de N.H.M. huurde voor een periode de oude havezate de Eversberg, gelegen in de marke Notter, binnen de gemeente Wierden. De directie van de N.H.M. gaf opdracht tot grondaankoop, in de marke Noestele en de omgeving ten westen van de rivier de Regge. Thomas bouwt met subsidie van de N.H.M. een fabriek en arbeidershuizen bij het landgoed Eversberg. Het zo ontstane dorpje moet een naam hebben en uit dankbaarheid ten opzichte van de N.H.M. wil Ainsworth het dorp eerst Houvenburg naar de toenmalige directeur H.C. van der Houven noemen. Die voelt daar niet zo voor en komt met het voorstel het dorp Nijverheids-Oord te noemen. Uiteindelijk is iedereen tevreden met de naam Nijverdal. Ten noorden van de straatweg werd het keurmagazijn gebouwd, ten zuiden ervan bouwde Thomas, die niet over voldoende eigen middelen beschikte, met kapitaal van de N.H.M. zijn modelweverij en vlasspinnerij. Thomas kreeg na enige tijd zeer bekwame medewerkers naast zich. Na het overlijden van Thomas werd er geen nieuwe directeur meer benoemd. Deze modelweverij en vlasspinnerij hebben bestaan van 1836 tot 1851 en werden voortgezet door Salomonson uit Almelo.

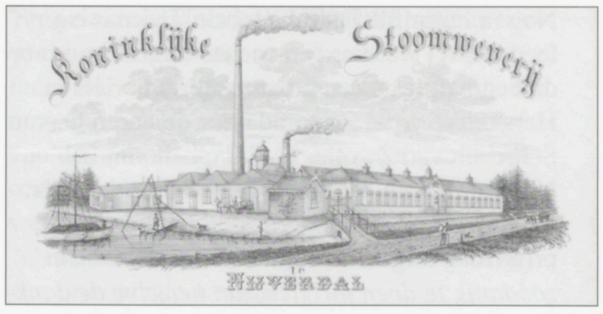

Overlijden Thomas Ainsworth

De plotselinge dood[6] van Thomas op de avond van de 13de februari 1841 in zijn woning, huize de Eversberg bij Nijverdal, bracht niet alleen een grote schok teweeg in Twente, maar in heel Overijssel. In "Het Handelsblad" van 16 februari 1841 werd al een uitgebreid herdenkingsartikel aan Thomas gewijd. Op verzoek

[6] Adriaan Buter, 'Het levenseinde van Thomas Ainsworth', Textielhistorische Bijdragen 7 (1966), blz. 77-85. Op blz. 79 vermeldt Buter, dat er in textielkringen nog lang het gerucht is geweest, dat Thomas Ainsworth zelfmoord had gepleegd. Volgens Buter zijn daar ook wel aanwijzingen voor: "Thomas was kennelijk zeer eenzaam en heeft vlak voor zijn dood op redelijk jeugdige leeftijd een uitvoerig testament opgemaakt".

van zijn, in Goor woonachtige, broer Edward besloten burgemeester Götte, de assessoren[7] (wethouders) Koning en Ten Doesschate en de raadsleden Jansen, Modders en Jalink van de gemeente Goor toestemming te geven "*tot het daarstellen van eenen graf kelder op de Burgelijke begraafplaats, alhier voor het lijk van deszelfs broeder Thomas Ainsworth*". Verder nam de raad nog het volgende besluit: "*En heeft de Gemeenteraad, overwegende dat de overledene Thomas Ainsworth is de oprigter van de in 1833 ter dezer stede gevestigde eerste weefschool van Overijssel en later stichter van de kunstblekerij alhier, aan wiens doorzigt en beleid, de Gemeente dezelver tegenwordige bloei voornamelijk heeft te danken. Gelet op art. 35 van het Reglement op het Bestuur ten Platte Lande. Heeft met eenpaarigheid (unaniem) van stemmen goedgevonden. Als een blijk van dankbare erkentelijkheid van de Stad Goor, aan de heer Edward Ainsworth, ten behoeve van van de familie van wijlen Thomas Ainworth, gratisch in volle eigendom af te staan en over te dragen tot eenen grafkelder zestien vierkante Ellen grond op de Burgerlijke begraafplaats te Goor, voorkomende op het kadaster onder Sectie A. no. 288*".

Grafmonument Thomas Ainsworth

Nog in hetzelfde jaar als waarin Thomas overleed (1841) werd er een comité opgericht om op de begraafplaats een monument op te richten. Het comité werd gevormd door de heren D. van Schreven van Zwolle, R. Campbell van 't Nijverdal en W. Götte burgemeester van Goor. Door dit comité werd begin september een prijsvraag uitgeschreven: "*om dat monument, zóódanig te doen inrigten, dat hetzelve de dankbaarheid van Overijssel, aan een groot industrieel genie, op de meest gepaste wijze, uitdrukke*". Concreet: "*er wordt gevraagd eene uitgewerkte teekening en beschrijving van een monument van gegoten ijzer*" te vervaardigen in de Deventer IJzergieterij. Tekeningen en beschrijvingen dienden voor 15 november 1841 onder motto te worden ingezonden en de maker van het te bekronen ontwerp kon rekenen op f 60, - als beloning. Op de sluitingsdatum waren 14 ontwerpen ingediend en de inzending onder het motto "*Et in arcadia ego*" (ook ik was in het paradijs) werd na rijp beraad gekozen. Het bleek een ontwerp van de Amsterdammer E.S. Heyninckx Mz. te zijn. Met voortvarendheid werd de uitvoering van het ontwerp ter hand genomen en in september 1842 bracht het comité een bezoek aan de ijzergieterij om de modellen te bekijken. Het comité was zeer tevreden over het beeldhouwwerk dat gemaakt was door de Deventenaar G. van Poorten. Het liet zich aanzien dat het monument eind november in Goor zou worden geplaatst. Het duurde echter tot 12 juni 1843 voordat het monument in aanwezigheid van allerlei hoogwaardigheidsbeklederes werd onthuld. De gieterij van Nering Bögel te Deventer had destijds een bekende naam wanneer het ging om de leveranties van gietijzeren grafmonumenten. De productcatalogus uit 1834 van de ijzergieterij toont een veelheid aan veelal classicistisch georiënteerde monumenten waarvan de ontwerpers in het toenmalige Pruisen moeten worden gezocht. Ook het prijswinnende ontwerp van Heyninckx valt binnen deze classicistische traditie. Zijn ontwerp is helaas niet bewaard gebleven, dit in tegenstelling tot een drietal andere ontwerpen die zich in het Rijksarchief te Zwolle bevinden.

Grafmonument ter ere van Thomas Ainsworth naar een ontwerp van E.S. Heyninckx Mz. Onthuld te Goor op 12 juni 1843. Foto collectie: Leon Bok, stichting dodenakkers.nl

Op 12 juli 1843 werd het grafmonument onder grote belangstelling onthuld. Het geheel maakte een grote indruk vanwege de grootte van het monument. Die indruk maakt het monument vandaag de dag nog steeds, vooral wanneer gelet wordt op de geringe omvang van de totale begraafplaats. Het grafmonument, naar het ontwerp van E. S. Heyninckx, is trapsgewijs opgebouwd en meet aan de basis ongeveer 340 centimeter in het vierkant, bij een hoogte van bijna 3 meter.
Het monument staat op een kleine heuvel aan

[7] Assessor is iemand die de voorzitter terzijde staat.

het eind van het hoofdpad van de begraafplaats. Op een bakstenen kelder is een vierkante rand van Bentheimer zandsteen aangebracht, waarop een gietijzeren sokkel is geplaatst met daarop teksten in het Frans, Engels en Nederlands. Boven de sokkel "verjongt" het monument trapsgewijs, geheel volgens het klassieke bouwschema, tot een vierkant uitgevoerde bovenbouw met tympaanvormige[8] afdekking. De velden tussen de hoekzuilen zijn ingevuld met reliëfs met funeraire[9] voorstellingen. Aan de voorzijde is een treurende vrouw afgebeeld bij een altaar met een urn. Aan de voet van het altaar is een wapenschild met een leeuw afgebeeld met daaronder een naar beneden gerichte toorts. Op de zijkanten is een doodslamp in een lauwerkrans afgebeeld. Op de vier bovenhoeken van de bovenbouw zijn telkens twee kleine ridderfiguurtjes aangebracht, die schilden met het familiewapen van het geslacht Ainsworth vasthouden.

Het wapenschild (rood) met daarin drie zilveren slagbijlen van de familie Ainsworth met daaronder het familiemotto "courage sans peur" dat "moed zonder angst" betekent.

De gehele constructie is opgebouwd uit talrijke afzonderlijk gegoten onderdelen. Opmerkelijk is dat de reliëfs met bouten en moeren zijn bevestigd; een kwetsbare wijze van bevestigen, die het overigens na ruim 160 jaar nog steeds houdt. Inwendig wordt het monument ondersteund door een gegoten kruisvormige constructie.

[8] In de middeleeuwse bouwkunst is een tympaan rond (romaans) of spits (gotiek) en gewoonlijk van reliëfwerk voorzien. In latere bouwstijlen is het in de vorm van een driehoek toegepast en kan het boven portalen aan de voorkant van een gebouw zitten. In dit geval is het ook gebruikt bij de graftombe van Thomas Ainsworth.

[9] Funerair heeft betrekking op begrafenis en rouw.

Aan de voorzijde ligt een zandstenen zerk met daarop de naam Ainsworth. Deze dekt de toegang tot de kelder af.
In 1985 werd het grafmonument, dat inmiddels een rijksmonument was geworden, gerestaureerd. Daarbij kon gelijk gecontroleerd worden of Ainsworth wel degelijk hier begraven was. Het verhaal ging namelijk dat hij in Nijverdal begraven zou zijn. Bij de opening van de grafkelder werd duidelijk dat de persoon die hier begraven was wel degelijk Thomas Ainsworth was.

Naast een tekst over de geboorte- en het overlijden van Ainsworth toont de provincie haar dankbaarheid in de volgende tekst die in het midden van de sokkel is opgenomen: "*Aan een nuttig man, / Thomas Ainsworth, / het dankbare Overijssel*".

Dit gietijzeren grafmonument kan men te Goor nog steeds bekijken aan de Laarstraat.

Delen van de hierboven gebruikte tekst, over het grafmonument van Thomas Ainsworth, zijn afkomstig van Leon Bok. Zie: www.dodenakkers.nl

Ooggetuigenverslag van de onthulling
Ter gelegenheid van de onthulling van het herdenkingsmonument voor Thomas in Goor op 12 juni 1843 - twee jaar na diens dood - publiceert men een boekje met een ooggetuigenverslag van de onthulling. De verslaggever geeft, hieronder te lezen, een gedeelte van de redevoering weer van de president van de "Overijsselsche vereeniging tot ontwikkeling van provinciale welvaart".

Eenzaam leven
Onderstaand een passage uit het boekje: "Een nuttig man" van Adriaan Buter: "*Toen Thomas Ainsworth in 1833 naar Goor kwam, was hij dertien jaar getrouwd met Jane Bower, haar vader was een predikant. Eenmaal in België heeft zij zich aangesloten bij de Rooms-katholieke Kerk. In 1833 hadden zij samen vier kinderen. Elisabeth, 11 jaar, Emily, 7 jaar, Alfred, 5 jaar en Louisa, 2 jaar. Echter, zijn vrouw en kinderen bleven in Brussel wonen. Men mag aannemen dat hij zijn gezin in Brussel wel eens bezocht vanwege de geboorte in 1836 van dochter Isabella.*
Thomas Ainsworth heeft een eenzaam leven

» hem en allen, die hem hoorden, met eene diepe droefheid ter neder, bij » het graf van den nuttigen man." Nu volgde eene korte levens- en karakter, » schets van AINSWORTH.

» AINSWORTH," zoo hoorde men, » was bleeker, verwer, drukker, spinner, » wever, werktuig- en landbouwkundige, maar tevens ook staathuishoudkun- » dige; die de nijverheid niet door eene dwaze bescherming, maar in het genot » der vrijheid wilde laten ontwikkelen, die, wel ver van zich mede te laten » slepen door de snelle vlugt der nijverheid, tegen overproductie waarschuwde, » die den landbouw met de fabrijken wilde verbinden, en zulks ook beoogde » met de stichting van *Nijverdal*, hetwelk aan den rand der Twentsche veen- » gronden, aan den oever eener rivier, het middelpunt eener uitgebreide land- » ontginning en eene marktplaats in de toekomst voor de veldproducten van de » omstreken moest worden."

» Hij had eene weefschool voor calicots en eene kunstbleek te *Goor*, eene » vlasspinnerij, modelweverij en kettingsterkerij te *Nijverdal* opgerigt. Dat alles » was in korten tijd tot stand gebragt, in werking en in bloei. Zeldzame man!" herinneren wij ons den redenaar te hooren uitroepen, » hoe vermogt gij dat » alles in zoo weinige jaren uwes levens?" hij verklaarde het door te zeggen; » dat nuttige menschen een dubbel leven leven."

» Maar AINSWORTH bezat ook eene algemeene menschenmin; hij was de in- » dustriële vraagbaak van onderscheidene fabrijkanten, maar te gelijk de vriend » der armen; niet om eigen voordeel had hij het waagstuk ondernomen, om » den arbeid van eene geheele bevolking te herscheppen, want hij was uitermate » belangeloos; zijn verlies werd te dieper gevoeld, omdat zijn overlijden op » een tijdstip inviel, dat de nijverheid eene schaduwzijde begon te vertoonen, » en allengs door buiten afwerkende oorzaken, aan het kwijnen geraakte, en » hoewel ook AINSWORTH den invloed dier oorzaken niet hadde kunnen weg- » nemen, hij zou dien verminderd hebben, want dat scheppend vernuft zoude » onmiddelijk op nieuwe producten, nieuwe uitwegen bedacht zijn geweest, » en men mogt er niet aan twijfelen, dat hij hierin geslaagd zoude zijn."

Nadat de redenaar hier zijne redevoering afbrak, om het gedenkteeken te doen ontblooten, vervolgde hij met eene verklaring van hetzelve te geven.

» Daar staat dan," zoo ving hij nagenoeg met deze woorden weder aan: » het » monument voor den edelen AINSWORTH, in al zijne eenvoudigheid, als welke » den man kenmerkte, die daaronder den langen nacht der eeuwen slaapt."

Het gedenkteeken was grootendeels ontworpen door den bekwamen Amsterdamschen bouwkundige den Heer HEININCKS en de nette, sierlijke uitvoering was men verschuldigd aan den Heer NERING BÖGEL, in wiens fabriek te Deventer het geheel uit Overijsselsch ijzer gegoten was; — Het opschrift luidt in de Nederduitsche, Engelsche en Fransche talen:

Aan een nuttig man
THOMAS AINSWORTH,
het dankbare Overijssel,

Archief Kabinet des Konings, 1841-1897, toegangsnummer 2.02.04, inv.nr. 171: Beschrijving der plegtigheid van het ontblooten van het Monument voor wijlen den Heere Thomas Ainsworth, opgerigt op de begraafplaats te Goor, 12 juni 1843

gehad en vermoedelijk zocht hij ook geen aansluiting bij Nederlandse kennissen. In tegenstelling tot zijn broer Edward Ainsworth, liet Thomas zich niet opnemen in de Hervormde kerk. Thomas was wel intiem bevriend met een landgenoot, de koopman Henri Bazley woonachtig in Enschede. Het feit dat Thomas Engelsman was, zal een volledig opgaan in de Nederlandse gemeenschap, vooral in die van een provinciestadje als Goor, wel in de weg hebben gestaan. Alleen al de taal was een barrière. De vele brieven, door Thomas getekend, die in het gemeentearchief van de voormalige gemeente Goor[10] bewaard worden, zijn op één na door een andere hand geschreven en die ene is dan ook in het Frans gesteld. Er waren wel enkele inwoners van Goor die Frans spraken, maar in het dagelijkse contact met zijn medeburgers en met de arbeiders van de weefschool zal Thomas (die met de Nederlandse Handelsmaatschappij in het Engels correspondeerde) toch regelmatig zijn boekhouder als tolk hebben moeten roepen. Niet voor niets werd als eerste boekhouder een leraar in het Frans aangesteld.

Wat zal een man doen, wie ondanks een drukke werkkring zo nu en dan de eenzaamheid kwelt? Hij schaft zich een hond aan. Wie weet, of Thomas Ainsworth in zijn Twentse jaren niet het beste heeft kunnen praten met zijn trouwe hond, Turk"?

Van Thomas naar Edward Ainsworth

Nu het een en ander bekend is van Thomas, de oudere broer van Edward, blijkt al dat de geschiedenis van deze twee broers onlosmakelijk met elkaar verbonden is. In de voortzetting van het verhaal, dat nu volgt, staat Edward centraal. Na het overlijden van Edward werd de door hem gestichte firma door zijn toenmalige compagnon tijdelijk voortgezet. Deze compagnon speelt, zoals later zal blijken, via een familierelatie in Groenlo nog een belangrijke rol in de verplaatsing van de firma naar Groenlo.

Edward Ainsworth
"an Englishman in Grolle?"

Edward is geboren op30 juli 1800 te Bolton le Moors in het Engelse district Lancashire.

[10] Goor is tegenwoordig onderdeel van de gemeente Hof van Twente.

De stip op de landkaart geeft aan waar Bolton le Moors gelegen is in Engeland. Bolton le Moors ligt in het district Lancashire en was voorheen ook bekend als Bolton le Moors St. Peter. Tegenwoordig is Bolton le Moors aangegroeid tegen Manchester en wordt het Bolton genoemd.

Edward is overleden op 4 februari 1878 te Goor. Edward trouwde op 3 juli 1839 te Goor met Anna Helena van Hamel. Hun huwelijk bleef kinderloos. Edward werd op 15 april 1854 genaturaliseerd tot Nederlander. In de naturalisatieakte staat bij zijn beroep te lezen dat hij op dat moment kunstbleker is.

Van de Episcopaalse naar Nederlandse Hervormde Kerk

Edward behoorde voordien tot de Engelse Episcopaalse kerk, maar ging in Goor over tot de Nederlandse hervormde kerk.
Onder episcopalisme verstaat men een vorm van kerkelijke organisatie die veel op het rooms-katholicisme lijkt, maar daar op enkele essentiële punten ook weer van afwijkt. Het woord "episcopaals" is afgeleid van "episcopus", dat is het Latijnse woord voor "bisschop".

We verstaan hieronder in ieder geval niet een bepaald kerkgenootschap, maar een denkrichting. Episcopaalse kerken zijn kerken die for-

Edward Ainsworth

meel een sterk hiërarchische gezagsstructuur hebben: aan het hoofd staat een (Aarts) bisschop die het regionale gezag delegeert aan priesters, diakenen en leken. Het is dus een structuur die min of meer gelijk is aan die in de Rooms-katholieke Kerk, alleen ontbreekt hier een centraal gezag in de persoon van een paus. Episcopaalse kerken worden dan ook gewoonlijk niet door één persoon bestuurd, maar door synodes; dat zijn vergaderingen van geestelijken die gezamenlijk het beleid van de kerk bepalen.

Hoewel de term vooral voor Angelsaksische kerkgenootschappen (de Anglicaanse Kerk) wordt gebruikt, kunnen tot op zekere hoogte ook de lutherse kerken "episcopaals" genoemd worden. In Nederland kent men alleen de Oudkatholieke Kerk als een typisch episcopaalse kerk. Verschil met de Rooms-katholieke Kerk is niet alleen de bestuurlijke structuur, maar (in zijn algemeenheid) ook een meer aan de huidige (westerse) maatschappij aangepaste ethiek en theologie zoals vrouwen die priesterambten bekleden en een aanzienlijk ruimere visie op huwelijk en seksuele moraal. Voor het overige verschillen episcopaalse kerken met het roomskatholicisme door het ontbreken van kloosterorden evenals een veel geringere Maria- en heiligenverering of het totaal ontbreken daarvan.

Sommige episcopaalse kerken beschouwen zich als "katholiek" en anderen zien zich meer als "protestant". Kenmerkend is in ieder geval een meer open en oecumenische houding naar andere kerken en geloofsrichtingen.

Stichting modelweverij en vlasspinnerij te Goor en de rol van Edward

Omstreeks 1837 bouwde Thomas Ainsworth in samenwerking met de N.H.M. in Goor de Katoen en Linnen Kettingsterkerij, waaruit later de Twentse Stoomblekerij ontstaan is. De Twentse Stoomblekerij heeft meer dan een eeuw lang aan honderden Gorenaren werk verschaft en werd in de volksmond "De Stoom" genoemd.

Uit een in het Goorse gemeentearchief bewaarde correspondentie blijkt, dat de Nederlandse autoriteiten het Thomas ook wel eens lastig maakten. De Gouverneur, tegenwoordig de Commissaris van de Koningin, van de provincie Overijssel meende ten onrechte, dat in 1834 geen vergunning voor een stoomketel in de kettingsterkerij gevraagd was. Pas na veel wederzijdse correspondentie en nadat aan alle formaliteiten voldaan was, kwam de vergunning voor de stoommachine af.
Niet alleen de machines voor het nieuwe bedrijf, dat 150.000 stukken calicots per jaar kon verwerken, kwamen uit Engeland, maar ook de bedrijfsleider. Thomas jongere broer Edward nam de technische leiding op zich.
Toen Edward op 10 mei 1837 in Goor kwam, had hij tevoren in Frankrijk vertoefd, blijkbaar net als zijn broer Thomas om er zijn technische kennis ten uitvoer te brengen.
In juli 1838 waren in de aanzienlijk uitgebreide gebouwen van de vroegere Kettingsterkerij de machines voor het eerst aangezet. In 1839 leverde de blekerij, waar toen 40 mensen werkten, goede resultaten op. De resultaten van het bedrijf waren echter sterk afhankelijk van de beschikbaarheid van water uit het naast het bedrijf gelegen riviertje de Regge.

Kort voor het overlijden van Thomas, 13 februari 1841, was Koning Willem I op 7 oktober 1840 afgetreden en geraakte de Nederlandse Handels Maatschappij, de instelling waaraan de Twentse katoenindustrie zo veel te danken had, in grote moeilijkheden, die ook haar gevolgen hadden op de calicot leveranties der Twentse textielindustrie. De jaren 1840 en 1841 waren dan ook zeer slecht voor de katoenindustrie.

Testament Thomas Ainsworth

Na het overlijden van Thomas op 13 februari 1841 zette zijn weduwe, Jane Bower, in naam de bedrijven in Goor en Nijverdal voort. In werkelijkheid vertoefde zij in het buitenland (België, Brussel) en liet ze de leiding over aan haar zwager Edward, die volgens testamentaire bepaling levenslang bedrijfsleider van de Goorse bleek moest blijven. Thomas enige zoon Alfred, op dat moment 14 jaar oud, zou op zijn 25ste het door zijn vader gestichte bedrijf overnemen. De fabriek in Nijverdal mocht verkocht worden. Edward Ainsworth was voogd, maar heeft niet verhinderd dat de bepalingen van dit testament niet nageleefd werden. Ze klopten trouwens ook niet met zijn eigen aspiraties. In 1844 verkocht de weduwe van Thomas, Jane Bower, de hele nalatenschap. De jonge Alfred, die blijkbaar de technische knobbel van zijn vader geërfd had, werd civiel ingenieur en emigreerde omstreeks 1860 naar Australië. Daar wonen alle nakomelingen van Thomas.

Nieuwe eigenaar Goorse blekerij

Voordat Thomas naar Twente kwam, had hij in de Zaanstreek gewerkt. Ook zakelijk had de bleek relaties met dit gebied, waar de chemicaliën vandaan kwamen. Zo is het niet onbegrijpelijk, dat de nieuwe eigenaar van de fa. Th. Ainsworth een Zaans fabrikant was. Cornelis Kuyper, koopman in chemicaliën en verfhout te Zaandijk kocht van de weduwe van Thomas, Jane Bower, de fabrieken en inboedel voor f 165.000,- terwijl hij voor f 42.000,- de aanwezige goederen- en materiaalvoorraad overnam. Ook het restant van de hypotheken die op de Goorse bleek rustten en beide nog f 21.000,- groot waren, loste hij af. De koopakte was getekend 1 mei 1844. Het was zijn bedoeling, zich als fabrikant in Twente te vestigen. De beide fabrieken waren bestemd voor zijn zonen van respectievelijk 17 en 19 jaar. Maar nog eer hij zijn zaken in het westen had kunnen afwikkelen, overleed hij, in juni 1845. De weduwe Kuyper trok toen met haar kinderen (er was ook nog een dochter, Clasina Maria, inmiddels 16 jaar) naar Twente. Ongetwijfeld een hele onderneming, al waren de Gorenaren door de kleine invasie van Engelsen in de jaren daarvoor misschien al enigszins aan de komst van "vrömden" gewend. Op 19 november 1845 werd de familie Kuyper te Goor ingeschreven in het bevolkingsregister, doch de tweede zoon, Jacob, schijnt al spoedig naar Nijverdal te zijn gegaan om daar de zaken te regelen. Zijn moeder en broer Klaas komen in 1846 onder de nieuwe lidmaten der Hervormde gemeente voor, Jacob echter eerst in 1848, toen hij vanuit Hellendoorn overgeschreven werd.

De band met de Zaanstreek bleef echter nog bestaan, want elke week stuurde Edward Ainsworth, die bedrijfsleider gebleven was, een staat betreffende de bedrijfsvoering naar Zaandijk, waar het zakelijke toezicht werd uitgeoefend door Dirk Vis, een broer van de weduwe Kuyper en de voogd van haar kinderen. De weduwe schreef op de achterkant van de staten van de bedrijfsvoering, opmerkingen van meer persoonlijke aard. Daar blijkt uit, dat de zaken aanvankelijk goed gingen, maar dat met de winst ook de jaloezie van Edward Ainsworth toenam. Edward stond bekend als een moeilijke man.
De winsten bedroegen in de jaren 1844: f 4.613, 1845: f 6.759, 1846: f 34.900, 1847: f 37.127, en in 1848: f 8.347.
Gelijk aan de beginperiode was ook nu nog de N.H.M. de grootste klant, terwijl ook de Maatschappij van Weldadigheid heel wat stukken ter bleking aanbood. Daarnaast begonnen de particuliere Twentse fabrikanten zich te roeren. Hofkes uit Almelo en Blijdenstein uit Enschede, hoewel ze beiden een kunstbleek bezaten, stuurden grote partijen calicots naar de Goorse blekerij. Daar was men, in tegenstelling tot de andere Twentse bleken, er op ingericht om de voor Indië bestemde "katoentjes" niet alleen te bleken, maar ook op de juiste manier te appreteren[11] en op te maken. In 1848 schafte de firma Barend Bavink en zoon te Almelo, wier bleek nog door Thomas Ainsworth ingericht was, echter nieuwe appreteermachines aan. Uit het sterk gedaalde winstcijfer van dat jaar blijkt al, dat Bavink een geduchte concurrent van de Goorse bleek zou worden. In de volgende jaren groeide de firma Barend Bavink en zoon alle mededingers, zelfs de gerenommeerde fabriek van Wilson te Haarlem, boven het hoofd. Naderhand kocht Bavink de fabriek van Wilson. In 1873 moest Bavink, door niet met de tijd te zijn meegegaan, liquideren. De toenmalige directeur van de Twentse stoomblekerij kon toen spreken van "de rommel te Almelo", waar men zelfs geen behoorlijke appreteermachines meer bezat. Maar er moest nog heel wat water

[8] Appreteren = o.a. textiel nader behandelen, verstevigen.

door de Regge vloeien, eer men in Goor met enig recht zo zelfverzekerd kon zijn! Weliswaar was in 1847 vergroting van de fabriek, waarvoor Clasina Kuyper de eerste steen legde, en de aanschaf van een tweede stoommachine nodig geweest, maar in het eerste halfjaar van 1849 lag het bedrijf geheel stil wegens gebrek aan werk. Geen wonder, dat dit jaar een verlies opleverde en niet zo zuinig ook, namelijk f 17.342. De erven Kuyper gaven er meteen maar de brui aan, temeer toen de N.H.M. in maart 1850 een systeem van inschrijving opende, waardoor het zakendoen er niet gemakkelijker op werd. Clasina's huwelijk met een Zaandijks familielid Jacob Vis Gzn. werd op 23 mei 1851 nog te Goor ingezegend, maar later verdween de familie toch weer naar het westen. In een circulaire had de weduwe C. Kuyper haar klanten al meegedeeld, dat zij alle zaken onder de firma Th. Ainsworth te Goor en Nijverdal had beëindigd.

Edward greep zijn kans

De nieuwe eigenaren van de Goorse bleek waren Ainsworth en Van Groningen. Edward had zijn kans gegrepen en zijn bedrijfskennis gecombineerd met het geld van Rudolf Abraham van Groningen.

Rudolf Abraham van Groningen, zwager van de latere minister Van Delden, was afkomstig uit Deventer waar hij op 21 januari 1827 geboren werd. Hij kwam als vrijgezel naar Goor, maar trouwde in 1852 het Deventer meisje Sophia van Delden. Het echtpaar, dat doopsgezind was, kreeg zeven kinderen. Van Groningen overleed op 21 april 1884, een jaar na zijn vrouw.

Op 24 juli 1850 hadden de associé's de fabriek gekocht voor f 40.000 plus f 5.000 voor de losse goederen. Een koopje, wanneer men in aanmerking neemt, dat in 1849 de boekwaarde van de fabriek nog op f 102.959 berekend stond.
Een poging, om ook het Nijverdalse bedrijf in handen te krijgen mislukte. Bij de verkoping in september 1851 bleef Edward Ainsworth's bod beneden dat van de heren Salomonson te Almelo, de stichters van de latere K.S.W. (Koninklijke Stoomweverij).
Barend Bavink bleef voorlopig de grootste concurrent, terwijl als derde belangrijke blekersbedrijf in den lande Wilson nog bestond. In 1852 sloten deze drie mededingers een blekersconventie, dat wil zeggen zij maakten een afspraak over prijs en verwerking van de door de N.H.M. aanbestede goederen. Goor kreeg vierzevende van het totaal, Bavink driezevende. Hoewel Bavink de initiatiefnemer voor deze samenwerking was geweest.

De firma Ainsworth en Van Groningen telden dus wel mee! De firma was ook actief genoeg waar het gold vernieuwingen aan te brengen. Een steen in het voormalige ketelhuis met de initialen E.A. en R.A.v.G. plus het jaartal 1853 herinnert aan een verplaatsing en verbouwing van de eigenlijke bleekafdeling. In 1855 werd een proef genomen met het appreteren van shirtings[12], een fijner soort weefsel dan de eenvoudige calicots, dat een speciale finish vereist. De firma Salomonson was toen en nog verscheidene jaren daarna vrijwel de enige, die mechanische weefgetouwen bezat en belang had bij een goede finish van daarop geweven shirtings. De Goorse bleek kon die voorlopig echter niet verzorgen, zodat Engeland hierin het monopolie hield. Er kwamen nu echter ook financiële moeilijkheden opdagen, voor een deel veroorzaakt door het faillissement van de Almelose firma Hofkes & Co, eens de grootste onder de Twentse textielfabrikanten". Na de ondergang van Hofkes & Co bracht dit, volgens het jaarverslag van de Nijverdalse agent der N.H.M. "ontzettende sensatie en algemene verslagenheid" in Twente teweeg".
Noot: Volgens nieuw onderzoek van Bastiaan Willink, waarover binnenkort, najaar 2008, wordt gepubliceerd in de Textielhistorische bijdragen van de Stichting Textielgeschiedenis, ging het bij Hofkes & Co niet om een faillissement maar om een liquidatie. Na de, volgens Bastiaan Willink, liquidatie van de firma Hofkes & Co werd alles netjes verkocht en een paar jaar later teruggekocht en volgde een doorstart in een andere vorm.

Einde samenwerking

Daarbij kwam dat de firmanten, Edward Ainsworth en Rudolf Abraham van Groningen, niet met elkaar konden opschieten en liever

[12] De shirting materialen worden o.a. gebruikt voor de versterking van boekruggen. Afhankelijk van de gestelde verwerkingseisen is het materiaal verkrijgbaar in diverse uitvoeringen. Het boekblok wordt door shirting extra verstevigd. Na het lijmen wordt het boek voorzien van shirting, een soort linnen dat het boekblok beschermt tegen uitscheuren. Hiermee wordt de levensduur van het behandelde boek aanzienlijk verlengd.

ieder hun eigen weg wilden gaan. Als gevolg hiervan lag de fabriek sinds 1855 stil. Pas in oktober 1856 waren de heren Ainsworth en Van Groningen het blijkbaar over de te nemen maatregelen eens, want dan verschijnen in logementen, koffiehuizen en andere daarvoor geschikte plaatsen de aankondigingen betreffende de verkoop van hun fabriek.
De Twentse textielfabrikanten zien er wel wat in, om gezamenlijk het bedrijf voort te zetten, maar de heren Ainsworth en Van Groningen houden het been stijf bij het onderhandelen. Zij vragen f 100.000 en de heren textielfabrikanten willen aanvankelijk maar tot f 80.000 gaan. De zaak heeft echter niet een zodanige haast, meent men. Of zouden de heren Salomonson misschien geïnteresseerd zijn? Nu komt er toch schot in de onderhandelingen, de heren Salomonson worden er zelfs in betrokken en de koop gaat door voor f 100.000. Begin maart 1857 tekenen een twintigtal textielfabrikanten samen voor f 55.000 in.

Tijdens een tweede vergadering op Carelshaven[13] wordt de benodigde som voltekend. Op maandag 6 april 1857 worden ten huize van weduwe Janzen te Goor door notaris Wijnen daar de door Van Groningen ontworpen statuten gepasseerd van de N.V. Twentse Stoomblekerij. Nu hoopten de calicotwevers eindelijk eens tot lagere bleekprijzen te kunnen komen. Er waren niet minder dan 41 deelnemers. De N.H.M., die niet deel mocht nemen, verlengde haar 3 procent hypotheek, welke zij al aan de firma Ainsworth en Van Groningen had verleend. Op 10 juni 1857 vond de overdracht aan de coöpererende textielfabrikanten plaats. Behalve grond, gebouwen en inventaris, gingen paarden, hooi en stro, rijtuigen en wagens en zelfs een aantal weefgetouwen in handen van de nieuwe eigenaren over.

[13] De geschiedenis van Carelshaven gaat terug tot 1772, toen Graaf Carel George van Wassenaer-Obdam op deze plek een schippersherberg liet bouwen. Omdat de graaf een invloedrijke man was en over voldoende handelsgeest beschikte, liet hij een kanaal graven om Twente met de Zuiderzee te verbinden. Daardoor maakte hij een eind aan het omslachtige vervoer van textiel en hout over de mulle zandwegen. De wachtende schippers kregen een onderkomen om te onderhandelen over lading en prijs, Carelshaven. Niet lang daarna nam het "ijzeren monster" van de spoorwegingenieurs het werk van de scheepjes over. En precies een eeuw nadat het eerste schuitje de haven had aangedaan, vertrok de laatste zomp en maakte de haven plaats voor rododendrons. Carelshaven is al generaties lang in beheer van de familie Kluvers.

Stichting firma Edward Ainsworth, fabrikant in linnen, te Goor in 1848

Edward trad nog tot januari 1858 als directeur van de nieuwe N.V. Twentse Stoomblekerij op. Het was zijn taak om de lopende zaken te behartigen en de nieuwe directeur, W. H. Nieuwenhuys, in te werken.

Naast de firma Ainsworth en Van Groningen, dat in 1857 overging aan de coöpererende textielfabrikanten, hield Edward er al sinds 1848 zijn eigen linnenweverij op na. De firma werd gevestigd op een achter zijn huis gelegen stuk grond aan de Wijnkamp te Goor.

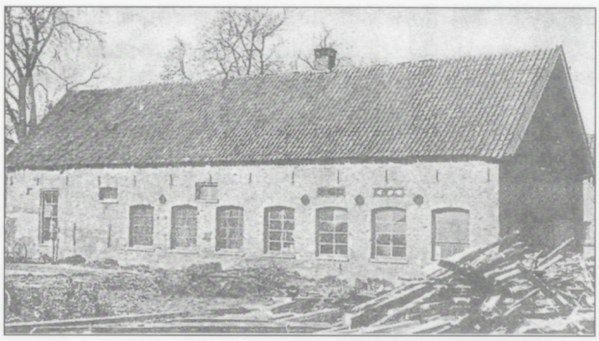

De in 1953 afgebroken textielfabriek van Edward Ainsworth te Goor.

Het stichtingsjaar, 1848, van de firma is te herleiden uit de tekst die rondom het familiewapen van de Ainsworth's bovenaan het briefhoofd staat: " *Handweverij van Ed. Ainsworth & Co. Anno 1848*", echter de compagnon trad pas later dan 1848 toe tot de firma.

Het oprichtingsjaar 1848 wordt in 1921 ook nog genoemd bij de inschrijving van de firma Edward Ainsworth & Co in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel en Fabrieken.

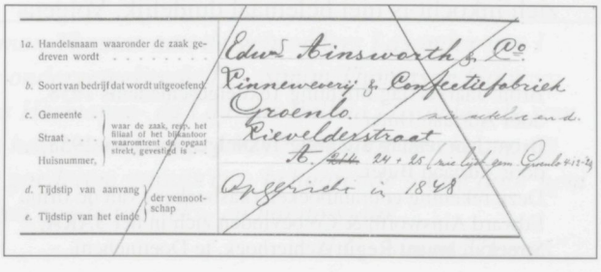

Tevens staan er in een briefhoofd, in de linkerbovenhoek, van een rekening gericht aan mejuffrouw C. Horn te Amsterdam drie plaatsen met daarachter de jaartallen vermeld waarin de firma Edward Ainsworth werd bekroond. Een van die bekroningsjaren was 1857 en de plaats waarin dit gebeurde was Deventer. Weer een bewijs dat Edward, naast zijn aandeel in de firma Ainsworth en Van Groningen, al in 1857 zijn eigen firma voerde.

De toetreding van de compagnon

Bij de stichting van de firma stond er nog geen compagnon aan de zijde van Edward. Op grond van correspondentie gedateerd op 22 april 1861 met Louis Driessen duikt het briefhoofd met daarop de tekst "*Ed Ainsworth, Fabrikant in Linnen, Goor*" op[14]. Hieruit kun je concluderen dat Edward op dat moment nog zonder compagnon zijn firma leidde.

De latere compagnon van Edward, Jean Charles Simon Thomas, die van plm. 1857 tot 1863 in Zoutelande als predikant aangesteld was, zei na een erfenis het ambt vaarwel. Op een of andere wijze "kocht" hij (zoals de familieoverlevering zegt) zich in in de firma van Edward[15].
Uit het rekening Courantboek[16] blijkt dat Simon Thomas in 1867 de compagnon van Edward werd. Ik kom tot deze conclusie omdat in het rekening courantboek staat vermeld dat hij op 1 januari 1867 f 6.350,- in de kas van de firma stort.
Tegelijkertijd laat Edward zich op 1 januari 1867 f 6.000, - uitbetalen. Vervolgens op 10 januari f 8.000,- en op 17 januari f 4.000,-. Al met al liet Edward zich in een maand tijd f 20.000,- uitbetalen. Voor die tijd een aanzienlijk kapitaal. Door deze kapitaalsinjectie van Simon Thomas en de uitbetaling aan Edward is het zeer waarschijnlijk dat Simon Thomas zich inkocht in de firma van Edward. Edward is dan bijna 67 en heeft tot zijn dood op zijn 78ste de technisch commerciële leiding gegeven. Of Simon Thomas de firma in zijn geheel kocht, zoals de familieoverlevering zegt, of dat hij zich inkocht is niet helemaal duidelijk. Volgens mijn bevindingen kocht hij een deel van de firma, hoe groot dat deel is geweest is ook niet duidelijk. Vanaf dat moment is de firmanaam veranderd van Edward Ainsworth in Edward Ainsworth & Co.

Firma-overname van Edward Ainsworth & Co per 1 januari 1880

In het Jaarverslag 1958 van de Stichting Textielgeschiedenis schrijft Adriaan Buter in het artikel "Een naam een bedrijf het volgende: "*Na het overlijden van Edward, in zijn woonplaats Goor, zette Simon Thomas tijdelijk de firma Edward Ainsworth & Co alleen voort. Simon Thomas voelde niet veel voor het koopmanschap, vooral niet, toen een tweede erfenis hem in staat stelde, als rentenier in Arnhem verder te leven. Hij bestemde daarom de weverij voor de zoons (Johan Elisa en Willem Heringa) van zijn vrouws zuster Gonne Hemsing, die met Ds. K. Heringa te Groenlo getrouwd was. Voorlopig zou een zwager, de Groenlose fabrikant Gerrit Lasonder, de zaak beheren. Op een zolderkamer van diens fabriek ("d'n stoom") werd een deel van de inventaris ondergebracht. Een aantal getouwen bleef in Goor.*"

Hoe groot het deel van de inventaris was, en waaruit het bestond, dat in Groenlo werd opgeslagen, zoals door Buter vermeld, is niet bekend.

De tweede erfenis van Simon Thomas zal ongetwijfeld hebben bijgedragen aan zijn terugtrekking als directeur van de firma Edward Ainsworth & Co. Zijn zwager Gerrit Lasonder, mede-eigenaar en directeur van de katoenweverij "Robinson Crusoë" te Groenlo, zette de firma tijdelijk voort als ad interim directeur, dit om de continuïteit te waarborgen. Naast Gerrit waren zijn broers Hein en Laurens Lasonder eigenaren en directeur van de katoenweverij "Robinson Crusoë".

Simon Thomas trad per 1 december 1879 terug als directeur van de firma Edward Ainsworth & Co. Ik baseer dit op het feit dat in het betreffende deel van het rekening courantboek stond vermeld dat Hein Lasonder de goederen van de firma Edward Ainsworth & Co van Jean Charles Simon Thomas heeft overgenomen en dat daarbij een korting van 25 % werd bedongen. Tevens wordt op de omslag van het desbetreffende rekening courantboek melding

[14] Bron: Jaarverslag Stichting Textielgeschiedenis 1958, door Adriaan Buter.
[15] Bron: Jaarverslag Stichting Textielgeschiedenis 1958, door Adriaan Buter.
[16] Deze rekening courantboeken (kasboeken) van de firma Edward Ainsworth & Co bevinden zich in het SARA, Streekarchivaat Regio Achterhoek, te Doetinchem.

gemaakt van het volgende:

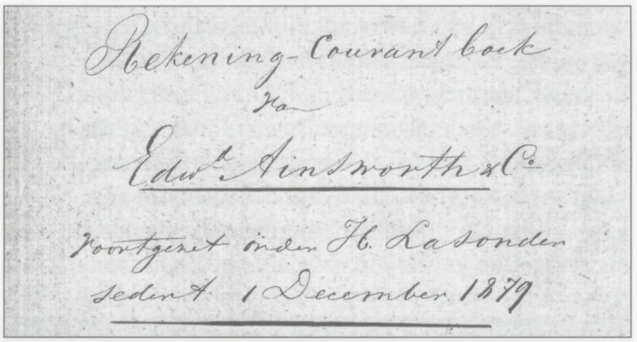
Rekening-Courant boek
van
Edw.d Ainsworth & Co
Voortgezet onder H. Lasonder
sedert 1 December 1879

"Rekening Courantboek van Edward Ainsworth & Co. Voortgezet onder H. Lasonder sedert 1 december 1879"

Hieruit blijkt dat vanaf die datum het boekhoudkundige gedeelte al door Hein Lasonder, textielfabrikant, uit Groenlo werd overgenomen. Per 1 januari 1880 volgde echter de notariële

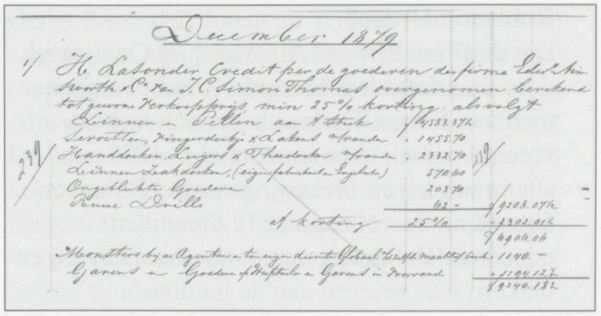
December 1879

Bewijsstuk van de overdracht uit het rekening-courantboek van de firma Edward Ainsworth & Co.

overdracht van de firma Edward Ainsworth & Co van Simon Thomas aan de gebroeders Lasonder. De firma Edward Ainsworth & Co werd vanaf dat moment geleid door de gebroeders Lasonder uit Groenlo. Simon Thomas behield echter wel zijn aandelen in de firma.

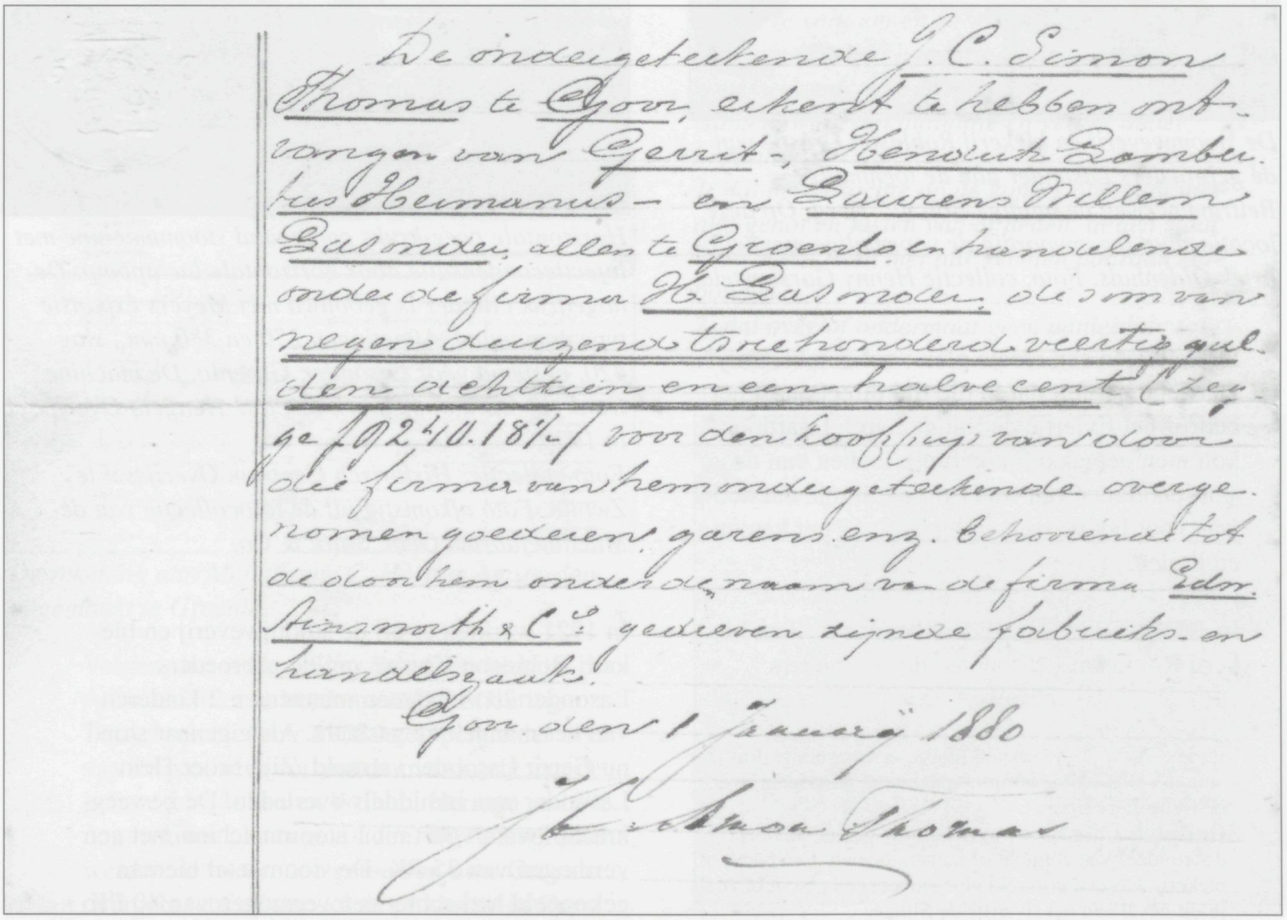
De ondergeteekende J.C. Simon Thomas te Goor, erkent te hebben ontvangen van Gerrit-, Hendrik Lambertus Hermanus- en Laurens Willem Lasonder, allen te Groenlo en handelende onder de firma H. Lasonder, de som van negenduizend tweehonderd veertig gulden achttien en een halve cent (zegge f 9240.18½) voor den koopprijs van door die firma van hem ondergeteekende overgenomen goederen, garens enz. behoorende tot de door hem onder de naam van de firma Edw. Ainsworth & Co gedreven zijnde fabrieks- en handelszaak.

Goor den 1 Januarij 1880

J.C. Simon Thomas

Notariële overdracht Edward Ainsworth & Co door J.C. Simon Thomas aan de gebroeders Lasonder per 1 januari 1880. Collectie: Docus Heringa. Transcriptie: "De ondergeteekende J.C. Simon Thomas te Goor erkent te hebben ontvangen van Gerrit-, Hendrik Lambertus Hermanus- en Laurens Willem Lasonder, de som van negenduizendtweehonderdveertig guldenachtien en een halve cent (zegge f 9240,18) voor den koopprijs van door die firma van hem ondergeteekende overgenomen goederen, garens enz. behoorende tot de door hem onder den naam van de firma Edw. Ainsworth & Co gedreven zijnde fabrieks- en handelszaak.
Goor, den 1 januarij 1880. J.C.. Simon Thomas"

Robinson Crusoë

Dat de firma Edward Ainsworth & Co tijdelijk door de gebroeders Lasonder werd overgenomen van Simon Thomas is op zich niet zo vreemd, zij stichtten immers al in 1873 een stoomweverij en blekerij, genaamd Robinson Crusoë, in de volksmond "'t Steumken" genoemd. De locatie van deze stoomweverij en blekerij was gelegen aan de huidige Borculoseweg[17] te Groenlo op de plek waar nu de voormalige meubelfabriek Oldenhuis staat.

De stoomweverij en blekerij Robinson Crusoë van de gebroeders Lasonder aan de toenmalige Beltrummerweg de huidige Borculoseweg. Op deze locatie staat tegenwoordig de voormalige meubelfabriek Oldenhuis. Foto, collectie Henny Garstenveld.

In die dagen een ideale plek voor een blekerij[18] vanwege het feit dat in die tijd direct naast het bedrijf het riviertje de Slinge liep[19]. Daardoor kon men gemakkelijk gebruik maken van de aan- en afvoer van water uit de Slinge dat nodig was voor het wassen en bleken van het katoen en linnen.

In 1876 werkten er bij de stoomweverij en blekerij Robinson Crusoë van de gebroeders Lasonder, volgens een verslag[20] van de gemeente Groenlo, 42 volwassen mannen en 7 kinderen waarvan er 2 van het vrouwelijke geslacht waren. Als eigenaar stond Hendrik Lambertus Lasonder vermeld (Gerrit en Laurens behoorden echter ook tot de eigenaren, maar stonden in dit verslag niet vermeld). De beweegkracht kwam voort uit 1 stoommachine met een vermogen van 16 PK. De stoomketel hieraan gekoppeld had hetzelfde vermogen.

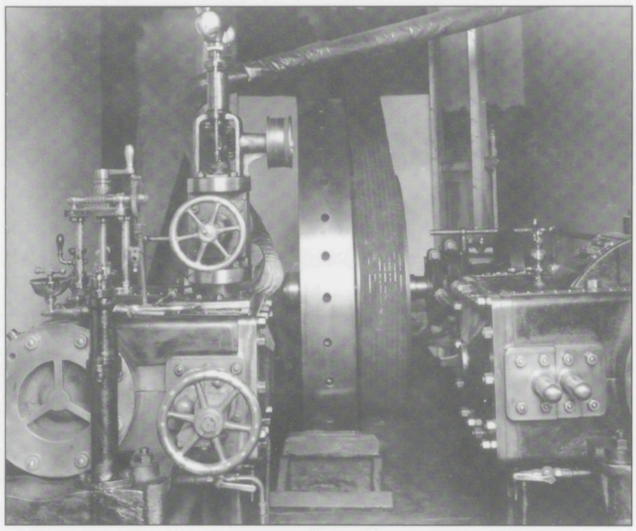

Horizontale twee-kruks compound stoommachine met injectiecondensatie door horizontale luchtpomp. De hogedruk cilinder is gebouwd met Meyers expansie type compound. Afmetingen 250 en 380 mm., slag 420, bestemd voor Lasonder, Groenlo. De machine werd gebouwd door Stork & Co te Hengelo Overijssel in 1930.
Foto collectie: Historisch Centrum Overijssel te Zwolle. Foto afkomstig uit de fotocollectie van de Machinefabriek Gebr. Stork & Co.

In 1921 werkten er bij de stoomweverij en blekerij Robinson Crusoë van de gebroeders Lasonder 20 volwassen mannen en 2 kinderen van het mannelijke geslacht. Als eigenaar stond nu Gerrit Lasonder vermeld. Zijn broer Hein Lasonder was inmiddels overleden. De beweegkracht kwam voort uit 1 stoommachine met een vermogen van 35 PK. De stoomketel hieraan gekoppeld had echter een vermogen van 40 PK.

[17] In de Kroniek van Groenlo (derde vermeerderde druk), auteur W.P. Vemer, wordt op pagina 67 gesproken over de Beltrummerweg.

[18] Op de bleek of blekerij werd het linnengoed gebleekt doormiddel van zonlicht of kunstmiddelen. Een bleek of blekerij was een grasveld gelegen aan een gracht of zoals in dit geval aan het riviertje de Slinge.

[19] Het betreft hier de oude loop van de Slinge. ± 100 Meter vanaf de"Kapotte brug" liep de Slinge over het huidige terrein van de voormalige meubelfabriek Oldenhuis en vervolgde zijn weg langs het huidige Watermolenpad, richting het Hartebroek. Begin jaren zeventig van de 20e eeuw werd het noordwestelijk deel van de Slinge verlegd richting Beltrum. De omlegging vanaf de Kapotte brug werd vervolgens weer aangesloten op de bestaande loop in het Hartebroek.

[20] Dit verslag moest elke vijf jaar vernieuwd worden en betrof de staat van het getal van fabrieken naar soorten met opgaaf voor elke fabriek en de naam van de eigenaar. Tevens werden hierin het aantal werknemers, zowel volwassenen als kinderen, als ook het aantal stoomwerktuigen en stoomketels en hun vermogen vermeld.

Gefaseerde ontmanteling in Goor en verplaatsing naar Groenlo?
Waarschijnlijk is de firma in Goor in de jaren na 1880 tot aan de overdracht aan de gebroeders Heringa in 1893 in fasen ontmanteld en overgebracht naar Groenlo. Hoelang de naar Groenlo overgebrachte inventaris op de zolderkamer van de stoomweverij van de gebroeders Lasonder "ongebruikt" is blijven liggen is niet duidelijk. Zakelijk gezien lijkt het meer voor de hand te liggen dat de firma in Groenlo al voor een deel werd opgestart en al productief was voordat de gebroeders Heringa het overnamen. De administratie werd al wel voor de over dracht aan de gebroeders Heringa in Groenlo gevoerd zoals blijkt uit een rekening van de firma Edward Ainsworth & Co gericht aan Mejuffrouw C. Horn te Amsterdam waarin als plaats en datum staat aangegeven: "Groenlo, 9 oktober 1888". Of de administratie van de productie in Goor ook in Groenlo werd gevoerd is niet duidelijk. Het is mogelijk, maar logistiek gezien is dat voor die tijd niet aannemelijk.

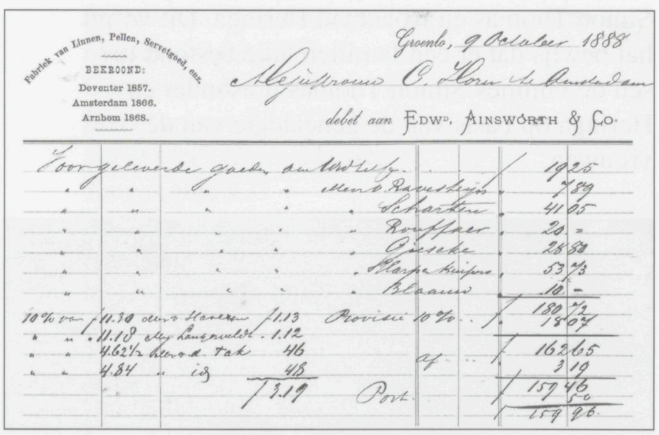

Fabriek van Linnen, Pellen, Servetgoed, enz.
BEKROOND:
Deventer 1857.
Amsterdam 1866.
Arnhem 1868.

Groenlo, 9 October 1888
Mejuffrouw C. Horn te Amsterdam
debet aan Edwd. Ainsworth & Co.

Voor geleverde goederen aan Wed. [illegible]		f 19.25
" " " " Mevr. v. Ravesteijn		7.89
" " " " Scharten		41.05
" " " " Rouffaer		20.–
" " " " Gieseke		28.50
" " " " [illegible]		53.73
" " " " Blaauw		10.–
		f 180.72
10% van f 11.30 Mevr. Haren f 1.13	Provisie 10%	f 18.07
" " 11.18 Mej. Langeveld 1.12		
" " 4.62½ Mevr. d. Tak 46		f 162.65
" " 4.84 " id. 48	af	3.19
f 3.19		f 159.46
	Port	50
		f 159.96

De rekening aan Mejuffrouw C. Horn te Amsterdam opgemaakt te Groenlo.

Volgens het artikel "Een naam een bedrijf" door Adriaan Buter in het Jaarverslag Stichting Textielgeschiedenis 1958 heeft een ander deel van de productie tot aan de overdracht aan de gebroeders, Johan en Willem, Heringa in 1893 nog in Goor plaats gevonden. Na de overdracht werden de resterende getouwen naar Groenlo overgebracht en verviel de productie in Goor. Met deze getouwen kwamen ook de wevers uit Goor en Diepenheim, onder andere Staverman en Boevink, naar Groenlo.

Edward Ainsworth & Co definitief naar Groenlo, het blijft in de familie
Op 1 september 1893 kochten de neven van Gerrit Lasonder, Johan en Willem (niet te verwarren met zijn jongere broer Willem Frederik, roepnaam Frits), Heringa de firma Edward Ainsworth & Co van de gebroeders Lasonder. De gebroeders Lasonder werden in deze verkoop- en koopakte vertegenwoordigd door Hendrik Lambertus Hermanus (Hein) Lasonder. Volgens de verkoop- en koopakte kochten zij het volgende:
"*Twee huizen met erven en tuin te Groenlo in de Oude Lievelderstraat, Sectie C, met de nummers: 236a, tuin, twee aren dertig centiaren. 903, huis en erf, zeventig centiaren. 904*[21]*, weverijen erf, drie aren en twintig centiaren. Welke den Heer verkooper zijn toebedeeld blijkens akte van scheiding*[22] *den achtsten Juni achttien honderd negen en tachtig door den Notaris ter Braak te Eibergen verleden, overgeschreven ten kantore van Hypotheken te Zutphen den een en twintigsten augustus daarna, deel 530, nummer 26. Deze verkoop en koop is gedaan voor de som van achttien honderd gulden, welke de verkoper erkende van de koopers te hebben ontvangen, waarvan quitantie en verder onder bepaling:*
1. dat het gekochte op de kopers overgaat met alle genot en lasten van af heden, in den staat waarin het is en met alle rechten daaraan verbonden.
2. dat over-of ondermaat geen aanleiding tot verrekening zal geven".

Hendrik Lambertus Hermanus Lasonder (1840 – 1905). Foto collectie: Stadsmuseum Groenlo.

[21] Kavel 904 betreft een voormalige weverij van Driessen.
[22] De scheiding en deling betroffen zowel roerende als onroerende goederen van de op 15 april 1879 overleden Laurens Lasonder Sr., de vader van o.a. Hein, Gerrit en Laurens Jr. Lasonder.

Nadat Johan en Willem Heringa op 1 september 1893 de firma Edward Ainsworth & Co overnamen van de gebroeders Lasonder gingen zij op 30 september 1893 een vennootschap aan onder de volgende bepalingen: "*Artikel een: De vennootschap is onder de firma Edward Ainsworth & Co, gevestigd te Groenlo. Het doel van de vennootschap is het fabriceren van linnen, tafelgoed en aanverwante artikelen en het drijven van handel daarin*". Johan zou de zaken in Groenlo behartigen en Willem zou als vertegenwoordiger optreden.
Vervolgens wordt in artikel twee van de vennootschapsakte melding gemaakt van het volgende: "*De vennootschap is aangegaan van af den eersten Augustus dezes jaars voor onbepaalden tijd*". Artikel drie is niet relevant. In artikel vier van de akte wordt melding gemaakt van het volgende: "*Tot de vennootschap behoort het ten haren name aangekocht onroerend goed te Groenlo, Sectie C, 236a, 903 en 904*". In de volgende bepalingen van de akte onder de artikel nummers 5, 6, 7, 8 en 9 staan veelal juridische bepalingen die in dit geval niet relevant zijn. Opmerkelijk is echter dat in de bepaling onder artikel 10 Jean Charles Simon Thomas genoemd wordt. Hierover staat het volgende vermeld: "*Geschillen tusschen de vennooten bestaande zullen niet voor den gewonen rechter worden gebracht, maar worden beslist door drie scheidsmannen, die als goede mannen naar billijkheid zullen oordelen. Die scheidsmannen worden benoemd door Partijen en bij verschil door den rechter van het kanton Groenlo. Er verscheen de Heer Jean Charles Simon Thomas, particulier, wonende te Arnhem. Die verklaarde aan de vennooten over te dragen al zijne rechten tot het voeren der firma Edward Ainsworth & Co en goed te keuren dat de vennootschap die firma voeren; onder bepaling echter dat hij voor hare handelingen in geen enkel opzicht aansprakelijk zal zijn*".
Simon Thomas was na de verkoop van de firma Edward Ainsworth & Co in 1880 aan de gebroeders Lasonder, zoals eerder vermeld, nog aandeelhouder en heeft bij de verkoop van de firma Edward Ainsworth & Co zijn aandelen overgedragen aan de gebroeders Heringa. Dat Simon Thomas zijn aandelen overdroeg aan de gebroeders Heringa en Johan in het bijzonder heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat hij kinderloos was. Hier kom ik later op terug bij de huwelijksakte van Johan Elisa Heringa en Kuintje Gijsbertha Aletta Lasonder. Jean Charles Simon Thomas is op 69 jarige leeftijd overleden op 16 november 1901 te Arnhem.

Familierelatie Simon Thomas, Lasonder en Heringa

Bij nader genealogisch onderzoek kwam aan het licht dat Gerrit Lasonder, zoals eerder vermeld, een zwager was van Jean Charles Simon Thomas. Tevens kwam in dit genealogisch onderzoek aan het licht dat de vrouw van Simon Thomas, Anna Margaretha Hemsing, niet alleen de zus was van de vrouw van Gerrit Lasonder, Catharina Hemsing, maar ook van de vrouw van Koenraad Heringa, Kunegonda Webbina Hemsing. De familierelatie zit dus in de genealogie van de vrouwen.
Johan en Willem Heringa, die op 1 september 1893 de firma Edward Ainsworth & Co, zoals voorbestemd door Simon Thomas, kochten van de gebroeders Lasonder, waren zonen van Koenraad Heringa en Kunegonda Webbina Hemsing Voor alle duidelijkheid betreffende deze familierelatie volgen hieronder de huwelijksakten van Gerrit Lasonder, Jean Charles Simon Thomas en Koenraad Heringa. Dit vormt het bewijs dat er een familierelatie bestond tussen de families Simon Thomas, Lasonder en Heringa op basis van de genealogie van de vrouwen.

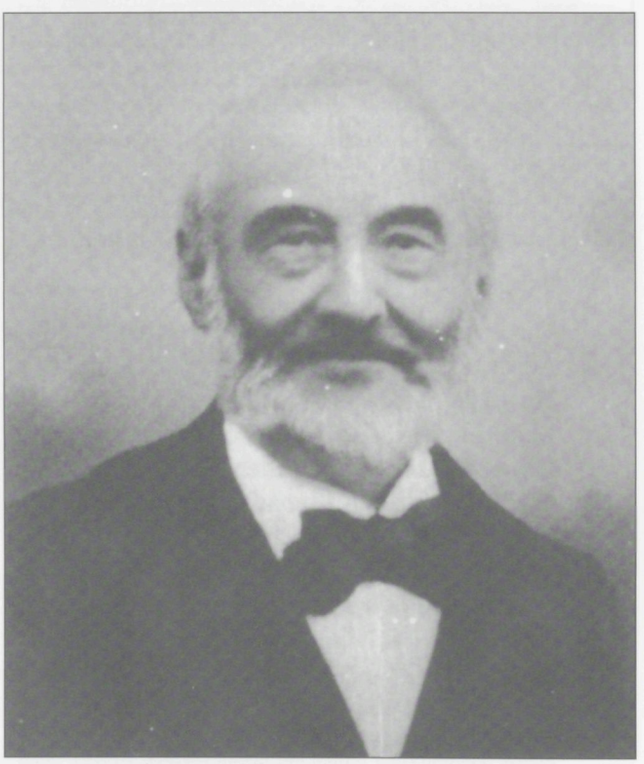

Gerrit Lasonder (1837 – 1923). Foto collectie: Stadsmuseum Groenlo.

Huwelijksakte Gerrit Lasonder
"Bron: Burgerlijke stand - Huwelijk
Archieflocatie: Historisch Centrum Overijssel
Algemeen: Aktenummer: 16
Datum: 03-11-1876
Gemeente: Goor
Inventarisnr: 123.04661
Soort akte: Huwelijksakte
Toegangnr: 123
Bruidegom: Gerrit Lasonder
Geboorteplaats: Groenlo
Bruid: Catharina Hemsing
Geboorteplaats: Kampen
Vader bruidegom: Laurens Lasonder
Moeder bruidegom: Willemina Margareta Catrina Smits
Vader bruid: Willem Hemsing
Moeder bruid: Florentina Sophia Leendert
Nadere informatie: bruidegom: 39 jaar; bruid: 32 jaar".

Huwelijksakte J.C. Simon Thomas
"Bron: Burgerlijke stand - huwelijk
Archieflocatie: Historisch Centrum Overijssel
Algemeen: Aktenummer: 16
Datum: 20-02-1857
Gemeente: Kampen
Inventarisnr: 123.07476
Soort akte: Huwelijksakte
Toegangnr: 123
Bruidegom: Jean Charles Simon Thomas
Geboortedatum: 17-12-1831
Geboorteplaats: Amsterdam
Bruid: Anna Margaretha Hemsing
Geboortedatum: 24-08-1836
Geboorteplaats: Kampen
Vader bruidegom: Jean Charles Simon Thomas
Moeder bruidegom: Susanne Agathe Grandpré Moliere
Vader bruid: Willem Hemsing
Moeder bruid: Florentina Sophia Leendertz"

Huwelijksakte Koenraad Heringa
"Bron: Burgerlijke stand - Huwelijk
Archieflocatie: Historisch Centrum Overijssel
Algemeen: Aktenummer: 65
Datum: 31-07-1863
Gemeente: Kampen
Inventarisnr: 123.07477
Soort akte: Huwelijksakte
Toegangnr: 123
Bruidegom Koenraad Heringa
Geboorteplaats: Berlicum
Bruid: Kunegonda Webbina Hemsing
Geboorteplaats: Kampen
Vader bruidegom: Koenraad Heringa
Moeder bruidegom: Petronella Maria Gille
Vader bruid: Willem Hemsing
Moeder bruid: Florentina Sophia Leendert
Nadere informatie: bruidegom: 32 jaar; bruid: 28 jaar".

Juli 1887. Het gezin Heringa – Hemsing. Van links naar rechts: Anna, Willem, Marinus, Kunegonda Webbina Hemsing, Frits, Ds. Koenraad Heringa, Floris en Johan. Foto, collectie Willy Lansink.

Laurens Willem Lasonder de schoonvader van Johan Elisa Heringa
Op 18 juli 1901 trouwde Johan Elisa Heringa met Kuintje Gijsbertha Aletta Lasonder, zie de hieronder weergegeven huwelijksakte. De bruid was een dochter van Laurens Willem Lasonder en Catharina Elizabeth van Veen.

Huwelijksakte Johan Elisa Heringa
"Bron: Burgerlijke stand - Huwelijk
Archieflocatie: Gelders Archief
Algemeen: Toegangnr: 0207
Inventarisnr: 4564
Gemeente: Groenlo
Soort akte: Huwelijksakte
Aktenummer: 13
Datum: 18-07-1901
Bruidegom: Johan Elisa Heringa
Leeftijd: 31
Geboorteplaats: Alkemade
Bruid: Kuintje Gijsbertha Aletta Lasonder
Leeftijd: 24
Geboorteplaats: Groenlo
Vader bruidegom: Koenraad Heringa
Moeder bruidegom: Kunegonda Webbina Hemsing
Vader bruid: Laurens Willem Lasonder
Moeder bruid: Catharina Elizabeth van Veen
Nadere informatie: beroep bruidegom: linnen-

fabrikant; beroep bruid: zonder beroep; beroep vader bruidegom: predikant; beroep moeder bruidegom: zonder beroep; beroep vader bruid: katoenfabrikant; beroep moeder bruid: zonder beroep".

Overdracht familieaandelen

De huwelijkspartners Johan Heringa en Kuintje Lasonder waren beide direct verwant aan Gerrit Lasonder, maar onderling geen familie van elkaar. Gerrit was een oom van Johan vanwege het feit dat zijn vrouw, Catharina Hemsing, een zus was van de moeder van Johan, Kunegonda Webbina Hemsing. Kuintje Gijsbertha Aletta Lasonder echter was een nicht van Gerrit Lasonder. Haar vader, Laurens, was een broer van Gerrit Lasonder. Gerrit Lasonder en zijn vrouw Catharina Hemsing bleven kinderloos. Waarschijnlijk heeft deze kinderloosheid ook een rol gespeeld bij de overdracht en verkoop van de firma Edward Ainsworth & Co van de gebroeders Lasonder aan de gebroeders Heringa. Kuintje Lasonder verwierf de aandelen van haar vader, Laurens Lasonder. Gezamenlijk verwierven Willem, Johan en Kuintje Lasonder de aandelen van hun aller- oom Gerrit Lasonder, hij was immers kinderloos. Hierdoor kon hij zijn aandelen niet doorgeven aan zijn eigen kinderen. Hiervoor meldde ik al dat Simon Thomas en zijn vrouw Anna Margaretha Hemsing ook kinderloos waren en waarschijnlijk verwierven Johan en Willem de aandelen van hun beider oom Simon Thomas.

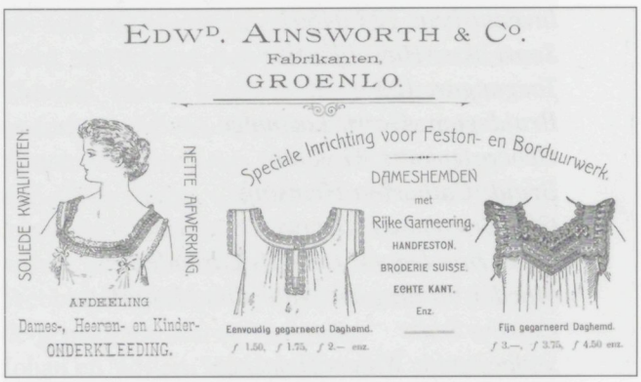

Afbeelding van enkele ontwerpen uit de prijscourant van de firma Edward Ainsworth & Co.

Firmanaam en handelsmerk

Dat de naam Edward Ainsworth & Co na het overlijden van Edward Ainsworth is blijven bestaan is niet opmerkelijk. Men wist dat deze naam een grote bekendheid genoot en de firma garant stond voor een zeer goede kwaliteit. Naast de firmanaam werd de naam van Edward Ainsworth ook als handelsmerk gebruikt.

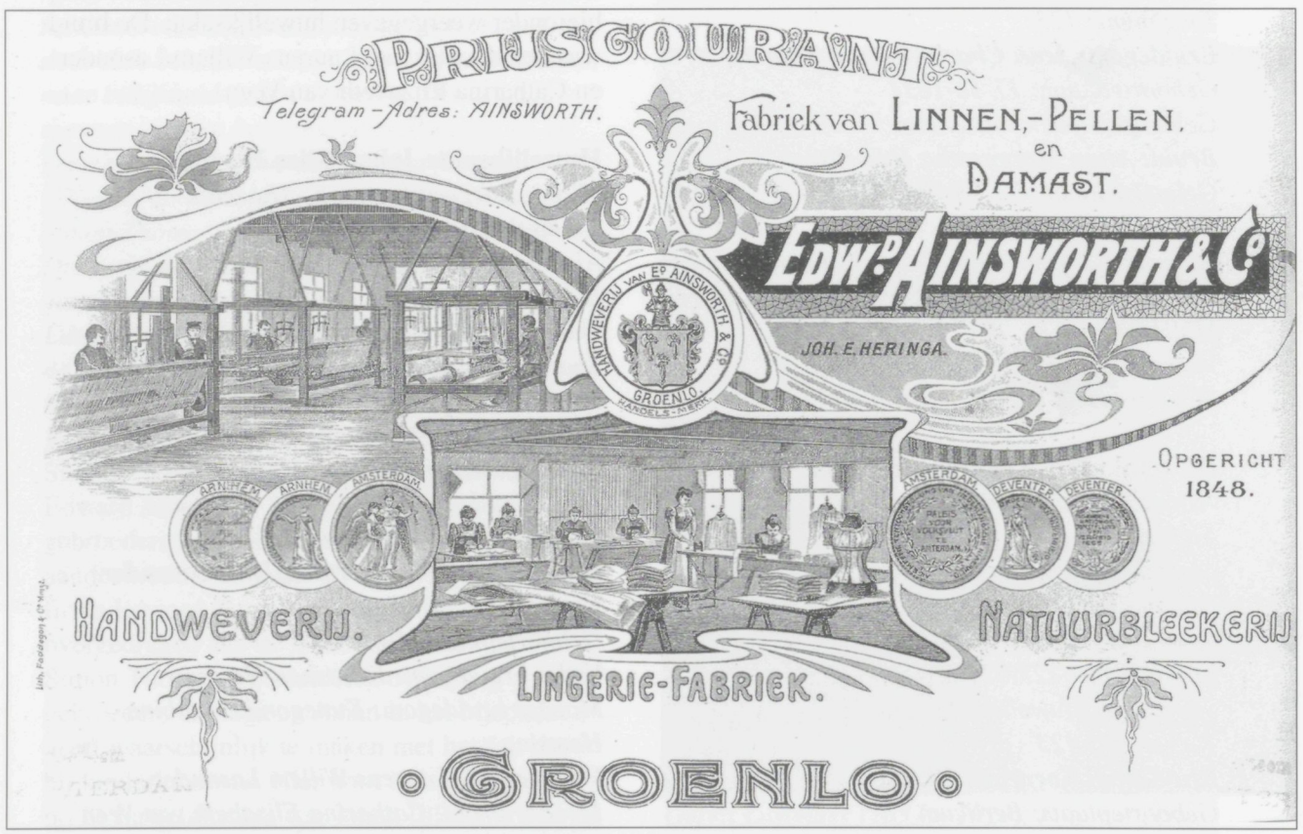

Voorzijde van de prijscourant.

Handgeweven linnen
Lange tijd bleef het handgeweven linnen hoofdzaak. Veel uitzetten van de firma Edward Ainsworth & Co gingen bijvoorbeeld naar Nederlands Indië, want in de tropen is het koele linnen een plezierige dracht. De rechtstreekse levering aan particulieren stelde bijzondere eisen aan de afwerking van de goederen. Daarom werd een naaikamer opgericht, die zich naderhand ontwikkelde tot een confectie atelier. Het handweven bleef bestaan, althans, zolang er nog een wever voor te vinden was. In 1953 waren er nog twee getouwen uit de tijd van de gebroeders Ainsworth in bedrijf.

Dat het handgeweven linnen, tafellakens en servetten, na de Tweede Wereldoorlog nog is voortgezet heeft volgens de kleinzoon van Johan Heringa en zoon van Koenraad, Docus Heringa, te maken met de distributie van textiel. Alle textiel was op de bon, maar het handgeweven product viel daar buiten. Het kon daardoor zonder beperkingen geleverd worden.

Linnenweverij en naaikamer
Binnen de firma Edward Ainsworth & Co waren er verschillende afdelingen. Naast de linnenweverij bestond er ook nog een naai- en strijkafdeling

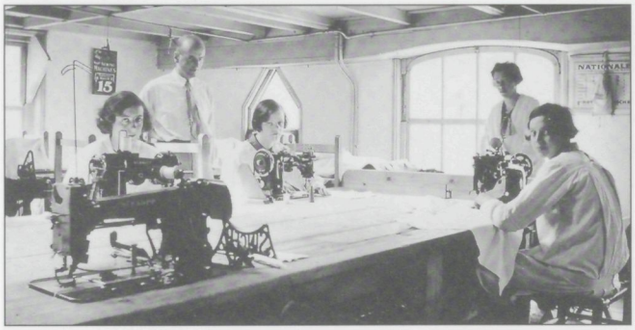

De naai-afdeling bevond zich op de eerste verdieping aan de straatzijde. Foto, collectie Henny Garstenveld.

De naai- en strijkafdeling. Foto, collectie Henny Garstenveld.

Er werd handgeweven linnen vervaardigd, zoals fijnere damast[24] en tafellinnen. Van het linnen en pellen (tafellinnen met eenvoudige blokachtige patronen) dat in de eigen fabriek werd geweven vervaardigde men in de eigen naaikamer onder andere: theedoeken, handdoeken, tafellakens, servetten, lakens, zakdoeken, luiers, scheermesdoekjes etc. van een zeer hoge kwaliteit. In de Textielhistorische bijdragen nr. 3, 1962, van de Stichting Textielgeschiedenis schrijft Adriaan Buter in het artikel "Twente had kundige "damastwevers" het volgende over pellen en damast: "Pellen- en damastweverijen gingen dikwijls samen, zoals in het bedrijf, dat Edward Ainsworth in Goor stichtte en dat later naar Groenlo verplaatst is, waar nog na de tweede wereldoorlog met de hand damast geweven werd".

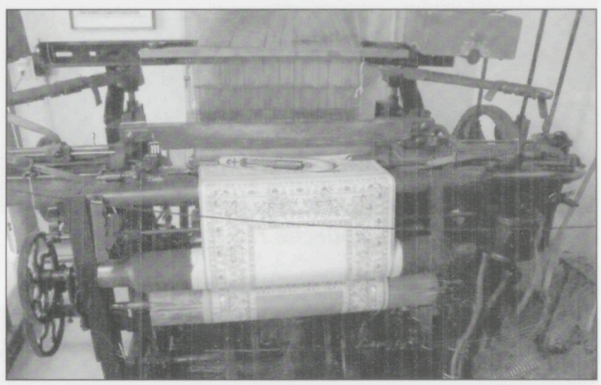

Weefgetouw voor Damast, Deutsches Damast- und Frotier Museum, Großschönau. Datum foto: 30 juli 2006.Auteur: P.H. Louw. Licentie: eigen werk gepubliceerd onder Creative Commons licentie.

Compositie- en decompositieboeken
Van de firma Edward Ainsworth & Co liggen in het depot van het stadsmuseum te Groenlo nog compositie- en decompositieboeken gemaakt door de heer G. H. Staverman. Volgens de informatie van het Audax Textielmuseum te

[24] Damast (afgeleid van de stad Damascus) is een weeftechniek, waarbij tekeningen aangebracht worden op een achtergrond van dezelfde kleur. De tekening is daardoor slechts vanuit een bepaalde hoek goed te zien. Vroeger verstond men onder damast altijd een zijden stof die geweven was met die techniek, maar tegenwoordig kan damast ook gemaakt zijn van katoen, wol, linnen, halflinnen en kunstzijde. De weeftechniek, die ontstaan is in het Nabije Oosten, is via Damascus naar het Westen gekomen. Sinds het begin van de zestiende eeuw is het Belgische Kortrijk een centrum van damastvervaardiging. Na het Beleg van Antwerpen (1584-1585) vluchtten veel Kortrijkse wevers naar Holland, waardoor Haarlem opkwam als centrum van damastweven.

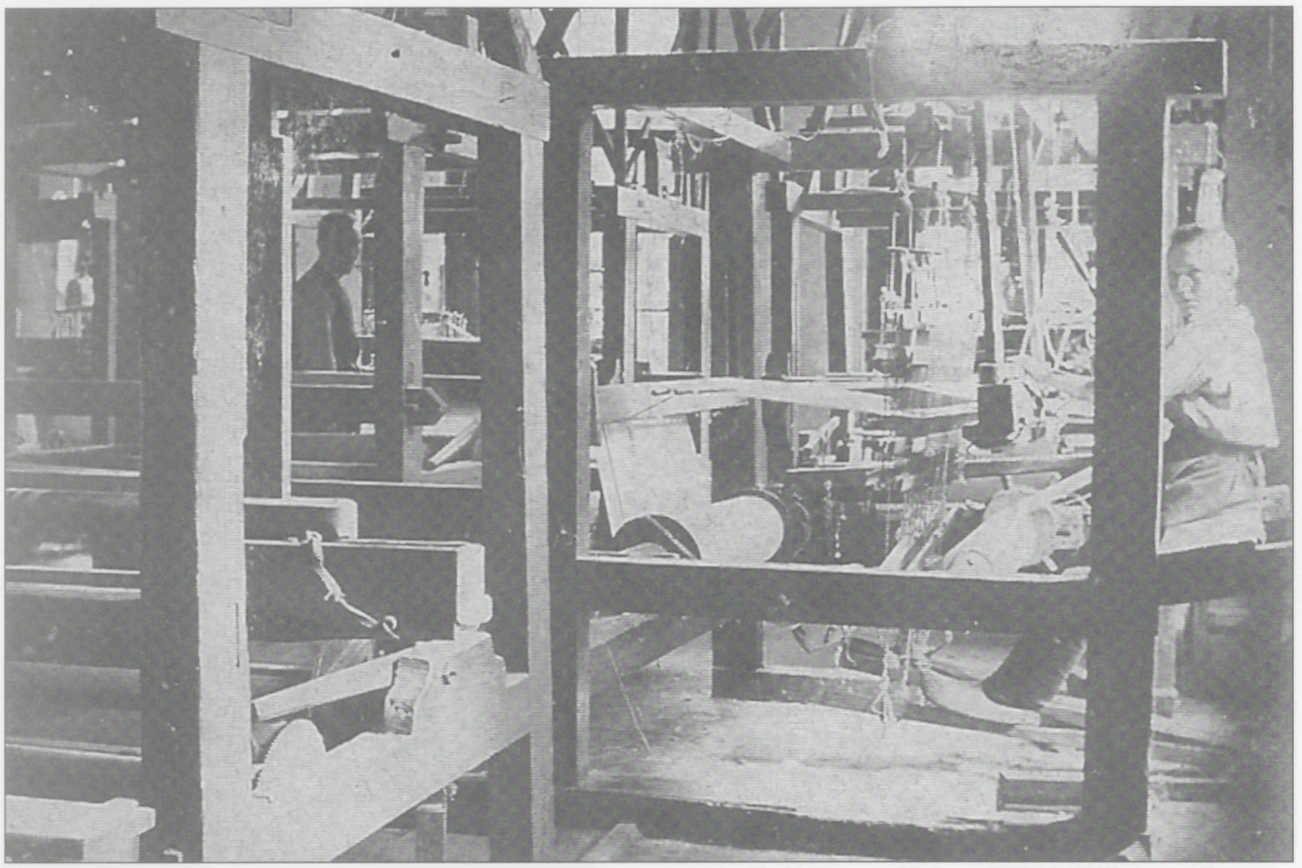

Handweverij. Foto, collectie Henny Garstenveld.

Lingerieafdeling. Foto, collectie Henny Garstenveld.

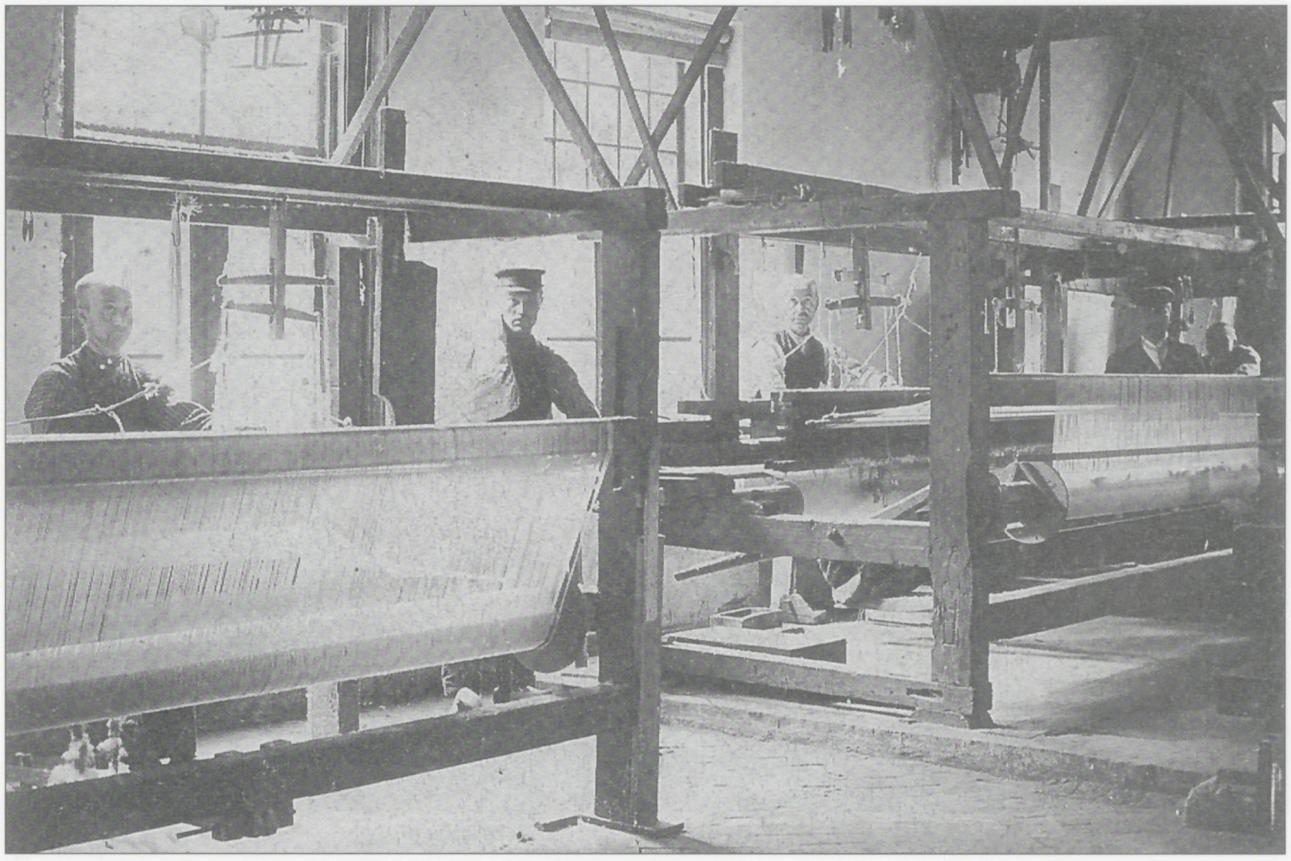

Handweverij. Foto, collectie Henny Garstenveld.

Pakkamer. Foto, collectie Henny Garstenveld.

Tilburg houden de termen compositie en decompositie in het textieljargon het volgende in: "*Een weefsel bestaat uit schering en inslag. De draden van de schering en de inslag kunnen op allerlei manieren door elkaar geweven worden om zo patronen te vormen. Het ontwerpen van deze patronen heet compositie (bindingsleer). De dessinateur (ontwerper) in een textielbedrijf ontwerpt deze patronen.*
Het ontleden van al bestaande bindingen heet decompositie (weefselontleding). Beiden waren een belangrijk onderdeel van het textielonderwijs.
De eenvoudigste binding is de plat binding. Met de Jacquardtechniek kunnen heel juist complexe weefsels gemaakt worden. Een Jacquardgetouw is een weefmachine die is uitgerust met een Jacquardmechaniek. Deze machine werd uitgevonden door Joseph MarieJacquard".

Intrede van de gasmotor
Ondanks het feit dat de firma Edward Ainsworth & Co bekend stond als een ambachtelijke weverij ontkwam ook deze firma niet aan de aanschaf van een gasmotor[25]. Op 17 oktober 1910 wordt er door de firma Edward Ainsworth & Co bij de gemeente Groenlo een aanvraag ingediend voor een Hinderwetvergunning betreffende het plaatsen van een gasmotor van 4 PK. In de omschrijving bij de aanvraag van de later toegekende Hinderwetvergunning werd door de gemeente Groenlo het volgende beschreven:

"*Beschrijving als bedoeld bij art. 5 sub. 1 der Hinderwet.*
De gasmotor van 4 PK tot welks plaatsing door de ondergeteekende firma Edward Ainsworth & Co bij haar adres dd. heden aan Heeren Burgermeester en Wethouders van Groenlo vergunning wordt verzocht zal worden geplaatst te Groenlo in het perceel Lievelderstraat A no. 214 Kadastraal Sectie C no. 1679.
In de inrichting zullen witte ondergoederen beweegkracht zal worden aangewend, terwijl in worden gemaakt waarbij de gasmotor als de inrichting tevens linnen huishoudgoederen zullen worden vervaardigd en verzameld.

Groenlo 17 October 1910"

Op 22 juni 1917 werd er door de firma Edward Ainsworth & Co opnieuw een aanvraag ingediend aan de gemeente Groenlo voor het verkrijgen van een Hinderwetvergunning. Het betreft de aanvraag voor het plaatsen van een gasmotor van 25 PK.
De Hinderwetvergunning werd toegekend op 9 juli 1917.

Registratie in het register van de Kamer van Koophandel in 1921
Al voor 1800 bestonden er colleges en comités die de gezamenlijke belangen van de kooplieden en fabrikanten behartigden. Deze kwamen voort uit de middeleeuwse gilden. In 1803 werd in Rotterdam, onder druk van het Franse bestuur, de eerste Kamer van Koophandel geopend.
In 1815 legde Koning Willem I de positie van de Kamers van Koophandel en Fabrieken vast in een Koninklijk besluit. Deze kamers van koophandel hadden oorspronkelijk slechts een adviserende taak en waren financieel afhankelijk van de gemeenten. In Nederland werden de Kamers in 1920 onafhankelijk van de gemeenten en werden ze georganiseerd in 36 regionale kamers. In 1921 kregen ze hun belangrijke openbare administratieve taak, toen de Handelsregisterwet werd ingevoerd. Door fusies is het aantal Kamers van Koophandel in Nederland momenteel teruggelopen tot 21.

Op 15 juni 1921 werd ook de firma Edward Ainsworth & Co in het handelsregister van de Kamer van Koophandel en Fabrieken, opgenomen, maar zonder verdere vermeldingen. Groenlo viel in die tijd onder de Kamer van Koophandel te Hengelo Overijssel. In de op 27 februari 1922 gewijzigde akte, dossiernummer 2342 van het handelsregister[26] staan er meerdere gegevens die betrekking hebben op toenmalige situatie van de firma. Het zijn droge feiten, maar het geeft wel een beeld hoe vanaf toen de firmastructuur van de opeenvolgende jaren in

[25] De term gasmotor wordt algemeen gebruikt in de energiewereld, maar is misschien een wat ongelukkige benaming gezien de verscheidenheid aan motoren die met deze term worden aangeduid. Deze term geeft voornamelijk aan dat de machine een gasvormige brandstof gebruikt. Bijna alle gasmotoren werken volgens het principe van de Ottomotor. De Duitse uitvinder Otto begon in 1861 met de ontwikkeling van "Gaskraftmaschinen". De gasmotor was in die tijd de opvolger van de stoommachine.

[26] Bron: Gelders archief, Arnhem.

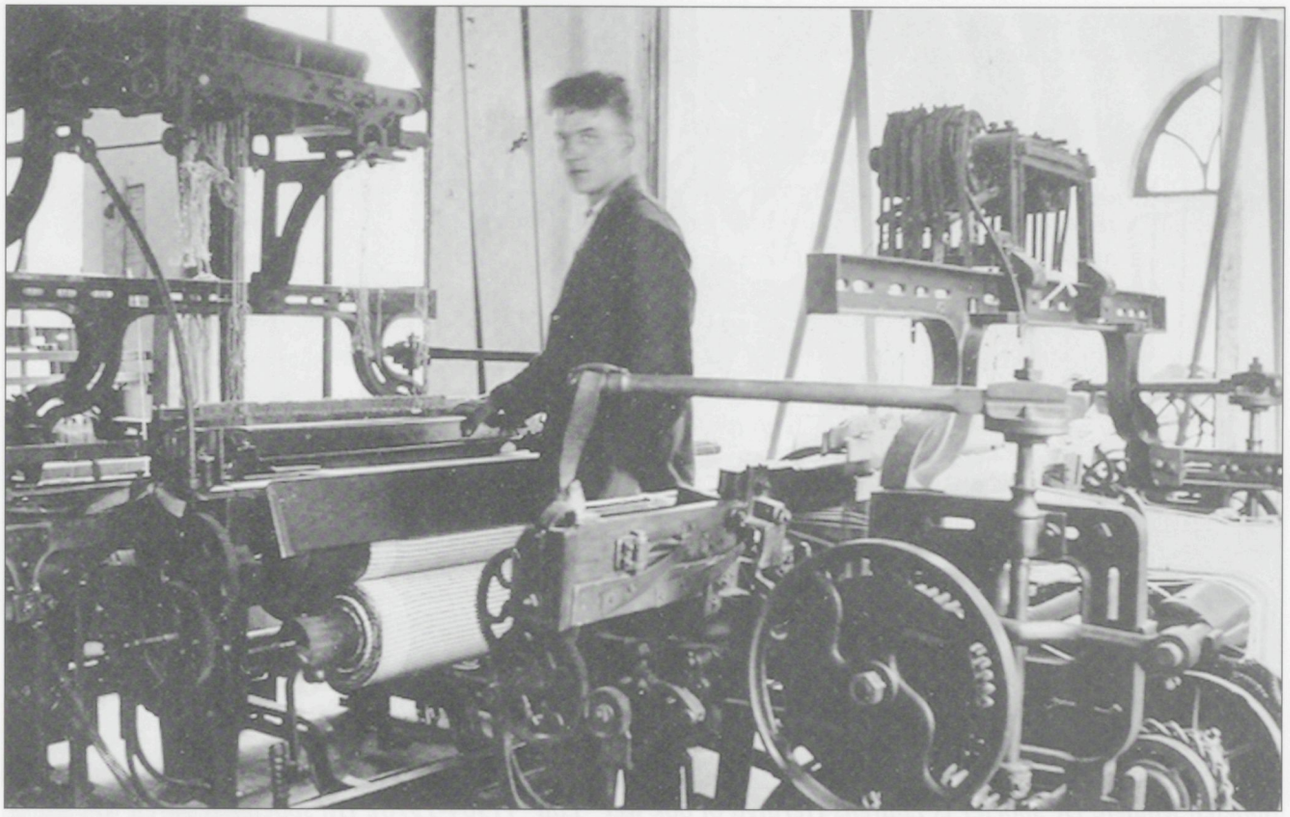

Het weven van handdoeken. Foto: collectie: Postema – Venekamp. Archief: Streekarchivaat Regio Achterhoek Doetinchem.

De man knipt de doeken van de geweven lap. Achter hem op de pers ligt het stapeltje dat hij al gedaan heeft . Als ze terugkomen van de naaikamer waar z2e gezoomd worden, gaan de doeken op stapeltjes in die pers, vóór ze verpakt en verzonden worden. De rollen met lint waarmee de doeken tot stapeltjes worden samengebonden hangen aan het plafond. De deur in het midden geeft toegang tot een kantoortje met daarachter de naaikamer. Rechts naast de deur de huistelefoon. Foto: collectie: Postema – Venekamp. Archief: Streekarchivaat Regio Achterhoek Doetinchem.

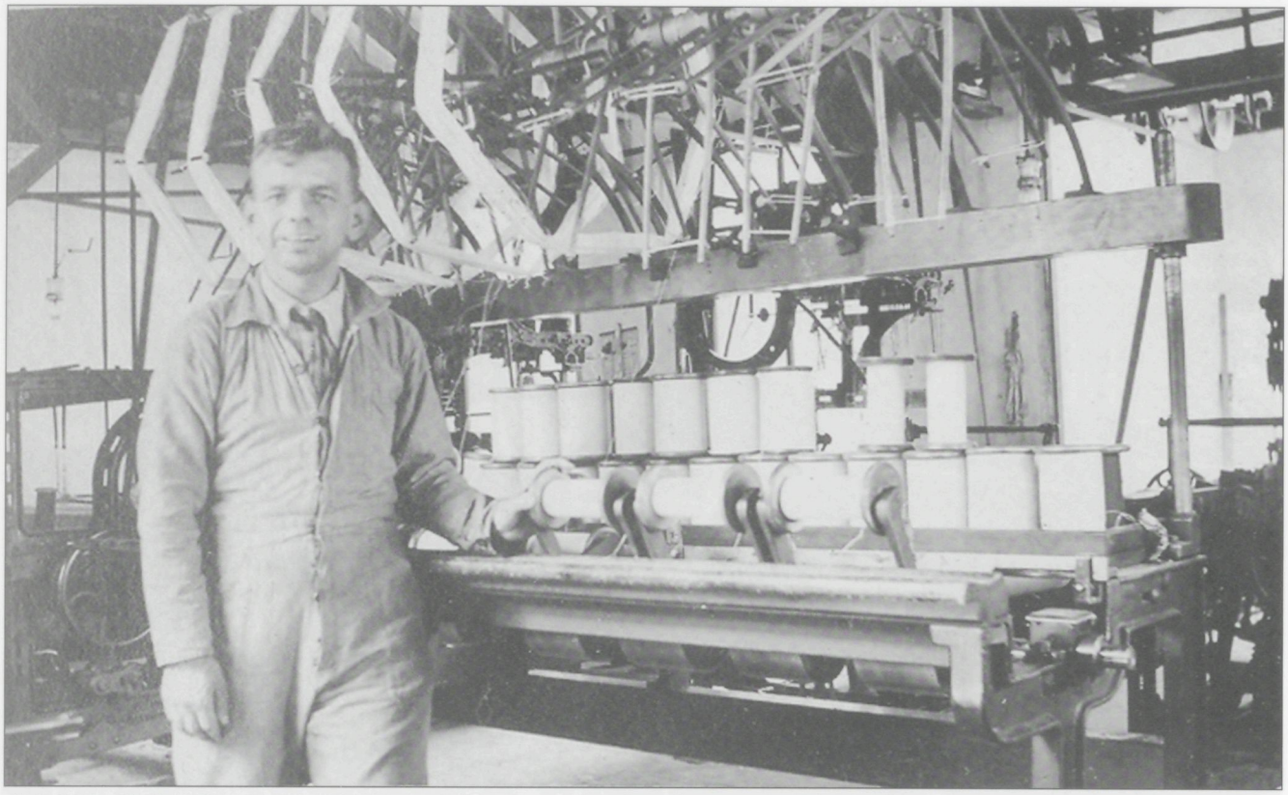

Spoelen winden. De spoeler is Laurens Heringa of ook wel "Lau" (1904-1978). Hij spoelt het garen van strengen naar klossen. De klossen worden later in het scheerraam gezet en vandaar op een boom geschoren. Die draden vormen de schering bij het weven. Foto: collectie: Postema – Venekamp. Archief: Streekarchivaat Regio Achterhoek Doetinchem.

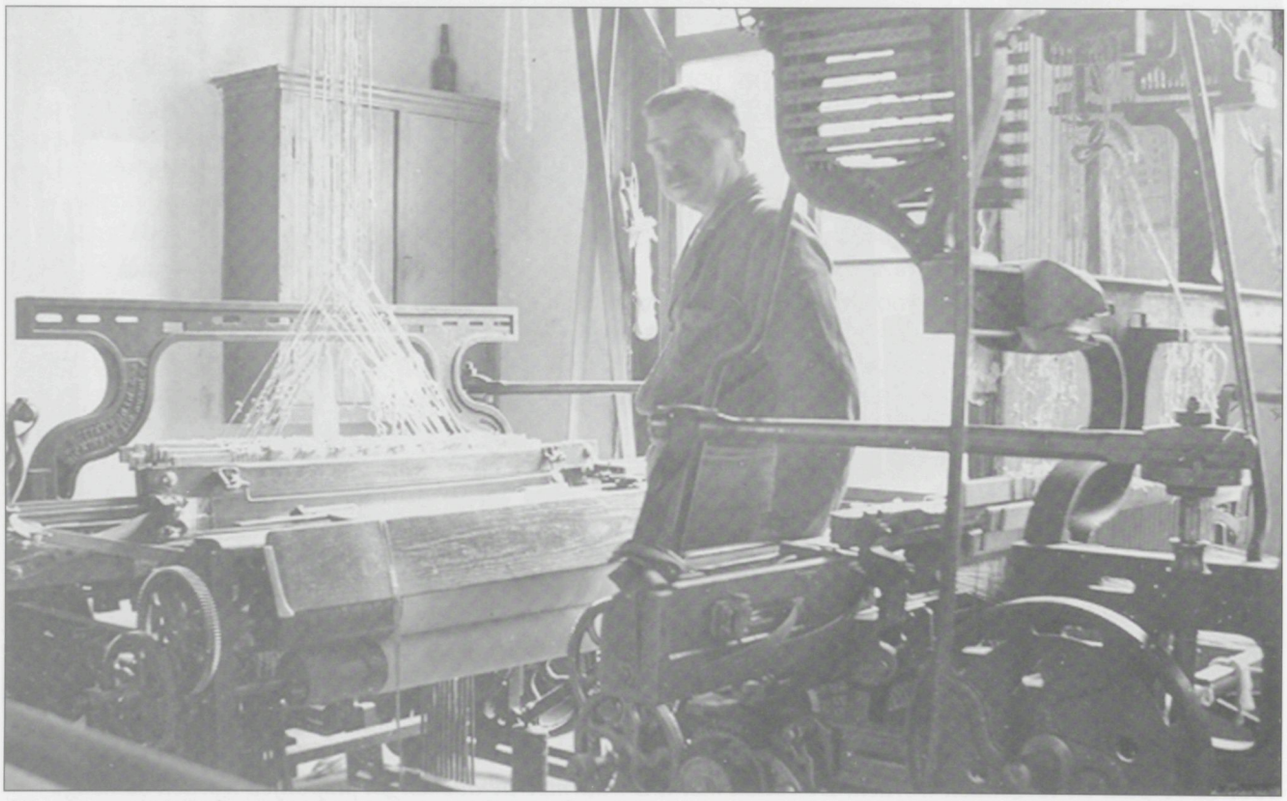

Het getouw vóór de wever is een jacquard toestel waarmee patronen geweven worden. Bij Ainsworth vooral voor damast en pellen tafellakens. Foto: collectie: Postema – Venekamp. Archief: Streekarchivaat Regio Achterhoek Doetinchem.

elkaar zat. Te beginnen bij 27 februari 1922. Vanaf hier staat het volgende te lezen

*"**1a.** Handelsnaam waaronder de zaak : gedreven wordt:* ***Edward Ainsworth & Co.***
b. Soort van bedrijf dat wordt uitgeoefend: ***Linnenweverij & confectiefabriek***
c. Gemeente: ***Groenlo***
Straat: ***Lievelderstraat***
Huisnummer: ***24 + 25***
d. Tijdstip van aanvang: ***Opgericht in 1848***
2a. Naam van de vennoot: ***Heringa***
b. Voornamen (voluit): ***Johan Elisa***
c. Woonplaats, straat en huisnummer: ***Groenlo, Nieuwestraat A366***
d. Geboorteplaats: ***de Kaag gemeente Alkemade***
e. Dagteekening der geboorte: ***22 december 1869***
f. Nationaliteit: ***Nederlander***"

Lievelderstraat omstreeks 1915. Het pand met zonnescherm betreft de firma Edward Ainsworth & Co. Het pand links aansluitend behoorde ook toe aan de firma. Foto collectie: Willy Lansink.

In deze akte van het handelsregister wordt echter geen melding meer gemaakt van Willem, de oudere broer en vennoot van Johan Elisa. Willem is al voor de opname in het handelsregister, 15 juni 1921, als vennoot uit de firma uitgetreden. Het is niet meer te achterhalen in welk jaar Willem is uitgetreden. De reden dat hij als vennoot is uitgetreden wordt beschreven in het jaarverslag van de Stichting Textielgeschiedenis van 1958, in het artikel "Een naam een bedrijf" door Adriaan Buter. Hierin vermeld Buter dat Willem de samenwerking en strenge controle van oom Gerrit niet kon verdragen en naar Roessingh[27] in Veenendaal vertrok. Johan Elisa zette de firma voort.

Wijzigingen van eigenaren en firmastructuren van 1930 tot 1970

Bij een wijziging in het handelsregister van de Kamer van Koophandel en Fabrieken op 21 augustus 1930 wordt melding gemaakt dat, "de eigenaar J.E. Heringa te Groenlo is uitgetreden" in de daarbij behorende toelichting wordt vermeld dat de nieuwe eigenaar Koenraad Heringa is en op dat moment woonachtig te Groenlo aan de Nieuwestraat A366[28] Koenraad Heringa is een zoon van Johan Elisa

Heringa en Kuintje Gijsbertha Aletta Lasonder. Koenraad werd geboren te Groenlo op 28 juni 1903.

Koenraad Heringa trad op 28 februari1938 terug als eigenaar. Zijn opvolger was zeer opvallend zijn vader en eerdere eigenaar Johan Elisa Heringa. Er wordt in de akte van het handelsregister echter niet vermeld waarom Koenraad terug trad en zijn vader, Johan Elisa, weer aantrad als eigenaar.

Op 6 februari 1948 is de eigenaar Johan Elisa Heringa overleden. De firma Edward Ainsworth & Co werd 5 dagen daarvoor, op 1 februari, tijdelijk omgezet in een V.O.F. (vennootschap onder firma) onder de naam Edward Ainsworth & Co. N.V. i.o. (in oprichting) met als vennoten:

Johan Elisa Heringa, Nieuwstraat A 366 te Groenlo. Geboren 22 december 1869 te de Kaag gemeente Alkemade.
Koenraad Heringa, Nieuwstraat 366 te Groenlo. Geboren op 28 juni 1903 te Groenlo.
Johanna Catharina Schreuder, echtgenote van Koenraad Heringa. Geboren op 26 juni 1909 te Arnhem.
Jan Everhardus Prakke, Grotestraat A 121 te Eibergen. Geboren op 24 juli 1903 te Eibergen.

[27] Deze textielfabriek (weverij) werd in 1919 opgericht op Kerkewijk 115 door de Twentse fabrikantenfamilie Roessingh, die ook eigenaar was van het gelijknamige bedrijf in Enschede dat al in 1804 was opgericht. In 1937 kwam het complex in handen van de sigarenindustrie, nadat Roesingh failliet was gegaan.
[28] Nieuwestraat A366 is beter bekend als Basten Asbeck.

Bertram Corts Sr, Atjehweg 17 te Noordwijk aan Zee. Geboren op 25 augustus 1882 te Leiden.
Bertram Corts Jr, Lievelderstraat A 24 te Groenlo. Geboren op 23 oktober 1910 te Leiden.

Bertram Corts Jr. kijkend uit het raam van de Lievelderstraat A 24 waarin hij woonde omstreeks 1948. Het meisje is Evelyn Corts, een pleegkind. Haar werkelijke familienaam was Van der Kaars. Deze woning behoorde toe aan de firma Edward Ainsworth & Co en stond naast de firma. De foto is een fragment uit een 8 mm film uit de collectie van de familie Corts en tot foto bewerkt door Joop Koopmanschap.

Opvallend is dat op 1 februari, vijf dagen voor zijn overlijden op 6 februari, Johan Elisa Heringa nog als vennoot staat geregistreerd.

Met ingang van 12 mei 1948 wordt de firma Edward Ainsworth & Co definitief omgezet in een naamloze vennootschap onder de handelsnaam: Edward Ainsworth & Co. N.V.

Per 18 juni 1948 staat er in de opgaaf, van het register van de Kamer van Koophandel, betreffende bestuurders en commissarissen het volgende te lezen:
Koenraad Heringa is als directeur in functie bij de N.V.
Bertram Corts Jr. is als directeur in functie bij de N.V.
Dhr. Prakke is als commissaris in functie bij de N.V.
Dhr. Corts Sr. is als commissaris in functie bij de NV.

De onroerende goederen bestonden volgens de stichtingsakte van de naamloze vennootschap Edward Ainsworth & Co. N.V, opgemaakt op

Linksvoor: Bertram Corts Sr., rechtsvoor: Bertram Corts Jr., linksachter: Abraham Corts. Locatie: omgeving Lisse. Foto, collectie: Familie Corts, Groenlo. Kenmerken auto: BMW 315. Bouwjaar 1935/36. 40 PK – 6 Cylinder, 1490 cm_ motorinhoud. Kenteken: H = ZuidHolland. Met dank aan BMW garage Freriks Groenlo t.n.v. Arno Reinders

30 december 1947 door notaris A. Zonnevylle te Enschede, uit: "*Het huis met fabrieksgebouw, erf en grond, staande en gelegen aan de Oude Lievelderstraat te Groenlo, uitmakende het kadastrale perceel der gemeente, Sectie C nummer 1860, groot zes aren en vierendertig centiaren*".

De stichtingakte van de naamloze vennootschap is gedateerd op 30 december 1947 en op 12 mei 1948 trad de N.V. daadwerkelijk in werking.

Op 9 juli 1949 is Bertram Corts Sr, geboren op 24 augustus 1882, overleden.

Op 16 december 1950 is Koenraad Heringa, geboren op 28 juni 1903, overleden.

In het handelsregister van de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Zutphen wordt op 3 juli 1951 vermeld dat: "*Het bedrijf omvat de detailhandel in stukgoederen en huishoudgoed, onderkleding, babygoed en corsetartikelen incl. kousen en sokken annex linnenweverij*". Tevens wordt op 3 juli 1951 Dhr. Willem van Strik, geboren op 26 juli 1905 te Almelo en woonachtig aan de Petrus Donderstraat 67 te Eindhoven, benoemd tot commissaris van Edward Ainsworth & Co. N.V.

Op 23 december 1955 wordt in het handelsregister van de Kamer van Koophandel vermeld dat: "*Het zaakadres luidt door hernummering: Groenlo, Lievelderstraat 23*".

Deze foto is genomen in de tuin achter de firma aan de Lievelderstraat omstreeks midden jaren vijftig van de 20e eeuw. Bovevste rij van links naar rechts: Bennie Stöteler, Willem Brandenbarg, Hendrik Kempers, Johan Wisseborn, Gerrit Dekkers, Joop Olieslager, Arnold Oesterholt, NN, Johan te Vocht, Hendrik Bomers, Bertus Halink, Antoon Nales en dhr. Rinders. Middelste rij van links naar rechts: Willem Hutink, Jan Markerink, Willem van Strik, Jan Prakke, Laurens Heringa, Mevr. Heringa-Schreuder, Bertram Corts Jr. Nellie Ooyman en dhr. Wantia. Onderste rij van links naar rechts: Toos Smit, Annie Klein Gunnewiek, Els Brandenbarg, Adrie Kruidenier, Marietje Hofmann, Rieki Bleumink, Corrie van Schaijk en NN uit Eibergen. Foto, collectie: Toos Neijsen-Smit, Groenlo.

Op 21 april 1958 is Dhr. Willem van Strik uitgetreden als commissaris.

Uit de vermeldingen in het handelsregister van de Kamer van Koophandel en Fabrieken blijkt dat Bertram Corts Jr. eerst heeft gewoond in het huis dat behoorde bij het fabrieksgebouw aan de Oude Lievelderstraat. Dit huis en het fabrieksgebouw lagen naast elkaar in de Lievelderstraat. Later is Bertram Corts Jr. verhuisd naar de Mattelierstraat 20 te Groenlo.

De vennoot Johanna Catharina Heringa – Schreuder treedt op 20 september 1958 toe als commissaris. Vervolgens trad zij in oktober 1959 terug als commissaris.

Op 1 januari 1960 is de directeur Bertram Corts Jr. uitgetreden.

Willem van Strik werd op 5 januari 1960 benoemd tot gedelegeerd commissaris. Zijn

Laurens Heringa genietend tijdens een personeelsuitje midden jaren zestig van de 20e eeuw. Foto, collectie Henny Garstenveld.

woonadres was: Markeloseweg 105 te Rijssen. Per ingang van 29 november 1960 is het woonadres van Willem van Strik: Lochemseweg O 55 te Barchem.

Op 17 augustus 1960 wordt Alexander Albertus den Hartog, geboren op 1 augustus 1904 te Purworedjo, Indonesië, benoemd tot directeur.

Gedelegeerd commissaris Willem van Strik is op 21 juli 1961 uitgetreden, wegens benoeming tot directeur.

Volgens een vermelding in het handelsregister bedraagt het maatschappelijk kapitaal van het bedrijf Edward Ainsworth & Co. N.V. per 21 juli 1961 f 500.000,-.

In een bijlage van de Nederlandse Staatscourant van dinsdag 3 oktober 1961, nummer 192, staat als volgt beschreven wat het doel is van de vennootschap Edward Ainsworth & Co N.V:

"Doel"
Artikel twee: De vennootschap heeft ten doel het fabriceren en confectioneren van textielgoederen en de handel in die goederen, als mede in al het geen behoort tot de uitrusting van ziekenhuizen, bejaardencentra en andere inrichtingen en instellingen en al het geen met een en ander in verband staat in de ruimste zin des woords, als mede het deelnemen in andere ondernemingen en bedrijven".

Uit een melding in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel en Fabrieken blijkt dat er per 1 juli 1961 te Goor aan de Wheeweg 12 een filiaal van Edward Ainsworth & Co werd gevestigd. Het betrof hier een textieldrukkerij.

Vanaf 1 januari 1962 omvat de firma Edward Ainsworth & Co te Groenlo tevens een confectiefabriek.

Op 16 december 1963 is commissaris Jan Everhardus Prakke uit Eibergen uitgetreden. Voor hem in de plaats wordt tevens op 16 december 1963 de heer Hendrik Gerhard Brunnekreeft tot commissaris benoemd. Hendrik Gerhard Brunnekreeft werd geboren op 11 november 1902 te Lonneker en tijdens zijn toetreding als commissaris was hij woonachtig aan de Lansinkstraat te Haaksbergen.

Het gestorte kapitaal is per 31 januari 1963 f 159.000,-, per 30 september 1964 f 200.000,-.

Op 25 mei 1968 is directeur Willem van Strik overleden.

Op 1 augustus 1968 wordt de weduwe van de heer Willem van Strik, mevrouw Therése Henriëtte Charlotte de Vos tot Nederveen Cappel, geboren op 10 maart 1904 te Muntok Indonesië, benoemd tot commissaris.

Faillissement
Door de zware concurrentie uit het buitenland, de zogenaamde lage lonen landen zoals de voormalige Oostbloklanden, China, India etc. werd het in de jaren zestig van de 20e eeuw steeds moeilijker om te concurreren tegen de goedkope import van textielgoederen uit deze landen. De ene na de andere textielfabriek en weverij werd in deze periode failliet verklaard of besloot er mee op te houden. Duizenden werknemers kwamen hierdoor zonder werk. Na 122 jaar komt er in 1970 ook een einde aan de bedrijvigheid van de firma Edward Ainsworth & Co N.V. In het handelsregister van de Kamer van Koophandel en Fabrieken, gedateerd op 10 september 1970, wordt in een bericht aan de secretaris van de Kamer van Koophandel en Fabrieken, toen gevestigd aan de Burgemeester Dijckmeesterweg 12 te Zutphen, het volgende gemeld:
"Hierbij bericht ik u, dat bij vonnis van de Arrondissements rechtbank te Zutphen d.d. heden in staat van faillissement is verklaard de naamloze vennootschap: Edward Ainsworth & Co N.V, gevestigd en kantoor houdende te Groenlo.
Tot rechter commissaris is benoemd R.H.L. Cornelissen en tot curator is aangesteld Mr. G.J. van Frankenhuyzen advocaat te Deventer, Onder de Linden 6".

Na het uitspreken van het faillissement wordt het bedrijf niet voortgezet. De vestiging te Groenlo werd gesloten, behoudens dat daar nog enkele administratieve krachten werkzaam zijn voor het afwerken van de administratie. In de vestiging te Goor wordt nog enige weken doorgewerkt in verband met de uitlevering van een onderhanden order.

Overname
In het handelsregister van de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Zutphen wordt op 7 december 1970 medegedeeld dat het bedrijf van Edward Ainsworth & Co N.V. te Groenlo gevestigd aan de Lievelderstraat 23 met ingang van 16 oktober 1970 is overgenomen door Van Maanen Kledingindustrie te Beltrum gemeente

Eibergen (dossier 27027).

Het Heydenrijck

In 1975 werden de monumentale panden aan de Lievelderstraat, waarin de firma Edward Ainsworth & Co N.V. gevestigd, gesloopt om plaats te maken voor het Heijdenrijck.

Basten Asbeck

In mijn telefonische contact met de heer Bram Heringa vertelde hij dat de familie Heringa in 1913 verhuisde naar het huis Basten Asbeck aan de Nieuwstraat te Groenlo. In de volksmond wordt dit huis ook nog wel eens aangeduid als "Huize Heringa". Verder vertelde Bram Heringa mij dat zijn opa, Johan Elisa Heringa, van plan was om het gehele woonhuis te laten slopen en daarvoor in de plaats een textielfabriek met woonhuis te bouwen. Zijn vrouw, Kuintje Gijsbertha Aletta Lasonder, was echter zo gecharmeerd van de door de wallen omsloten tuin, dat ze zei: "*zoek maar een ander terrein voor de fabriek, wij blijven hier wonen*". Achteraf gezien heeft zij, Kuintje Gijsbertha Aletta Lasonder, er voor gezorgd dat dit monumentale pand niet is gesloopt en de tuin intact is gebleven, gelukkig maar. Van 1949 tot en met 1951 hebben er, volgens informatie van Docus Heringa, in de schuur naast het pand Basten Asbeck nog enkele in werking zijnde weefgetouwen gestaan. Dit was nodig omdat de fabriek aan de Lievelderstraat te klein werd.

Lievelderstraat omstreeks 1949. Met rechts de panden van de firma Edward Ainsworth & Co. Foto: collectie Streekarchivaat Regio Achterhoek Doetinchem.

Handdoeken van Ainsworth en Co N.V. onverslijtbaar

Louise Berentsen-Notten en Tonny Everink-Groot Zevert kijken met veel plezier terug op hun tijd bij Ainsworth.

Tonny is 20 jaar als ze aan haar eerste baan begint bij Ainsworth. Ze kan goed omgaan met de naaimachine en dus gaat ze aan de slag op de confectieafdeling van Ainsworth. Toch moet ze er erg wennen, vooral het lawaai en de grootte van de machines vragen om de nodige aanpassing. Maar Tonny is niet voor een kleintje vervaard, vol enthousiasme zorgt ze dat ze het werk onder de knie krijgt. Het is 1961 en Ainsworth is een goedlopend bedrijf. Op de confectieafdeling werken op dat moment 20 dames. Het is een grote afdeling, hard werken en gezelligheid zijn er troef. Achter de naaimachine werkt Tonny aan lakens, slopen, handdoeken, theedoeken en later ook ziekenhuiskleding. Ainsworth heeft contracten afgesloten met onder meer het Sophia ziekenhuis en het Academisch ziekenhuis in Amsterdam. Hiervoor maken ze dienstkleding. Je moet dan denken aan doktersjassen, jurken, korte jassen, broeken en ga zo maar door.

Foto genomen op het avondfeest ter ere van het huwelijk van Tonny Groot Zevert en Willy Everink 25 november 1965. Van links naar rechts: Rob den Hartog, dhr. Leenen, Thea ten Bruin en Leonie Lamers. Foto, collectie: Tonny Everink – Groot Zevert.

In 1966 stopt Tonny met werken op de confectieafdeling omdat haar eerste kind wordt geboren. Wel blijft ze nog thuiswerk doen. Dat heeft natuurlijk zijn voordelen. Ze kan haar eigen tijd indelen en bij mooi weer gaat ze buiten zitten met haar naaimachine. Tonny herinnert zich nog wel dat haar dochtertje erg moet wennen aan het lawaai van de machine.

Vloekenpotje en notenschuimtaart

Louise is 16 jaar wanneer ze haar Ulo-examen[29] met goed gevolg afsluit. Ze begint op 3 augustus 1964 bij Ainsworth op kantoor. Deze baan krijgt ze via haar moeder, die iemand kent bij Ainsworth. Ze heeft geen officieel sollicitatiegesprek gehad. Dat gebeurt in die jaren eigenlijk nooit. Vaak kom je via via aan je eerste baantje. Louise wordt ingehuurd om de administratie te doen, ze vindt het meteen een hele uitdaging en afwisselend werk.

1967, Hetty Jansen en Louise Notten op de administratie-afdeling. Foto, collectie: Henny Garstenveld.

Met haar collega's heeft ze goed contact. Louise herinnert zich als de dag van gisteren het vloekenpotje. Op kantoor staat een potje waarin iedereen geld moet doen als hij of zij vloekt of een ander vies woord gebruikt. Als het potje tien gulden bevat, gaat de directeur speciaal naar een bakkerij in Ruurlo en haalt daar een schuimnotentaart, die vervolgens bij de koffie wordt verorberd. Een leuk detail is dat

[27] Mulo (ook ulo) was de afkorting voor: "meer uitgebreid lager onderwijs", een Nederlandse schoolvorm die ontstond onder de Onderwijswet van 1857. Het was de benaming voor een schooltype na de lagere school.

Louise tot op de dag van vandaag nog altijd dezelfde schuimnotentaart koopt. De bakkerij in Ruurlo is verdwenen, de beroemde taart is echter gebleven. Want wat wil het geval, een bakkerij in Borculo heeft het recept overgenomen en bakt nog altijd deze beroemde taart. Voor Louise een heel levendige herinnering aan haar tijd bij Ainsworth. Louise verandert in 1968 van baan. Ze gaat aan de slag bij het gemeentehuis in Eibergen.

Uitzet sparen tegen gereduceerde prijs

Zowel Tonny als Louise denken met veel plezier terug aan hun tijd bij Ainsworth. Hoewel Tonny ook opmerkt dat het werk voor haar zwaar en eentonig was. De meeste plezier heeft ze gehad in de beginjaren, toen de sfeer nog een stuk gemoedelijker was. Later werken de dames van de confectieafdeling "op stuk", hetgeen veel van ze vergt. De sfeer wordt zakelijker hoewel Ainsworth altijd een goede werkgever is gebleven. Zo herinneren ze zich beiden nog hoe ze hun uitzet bij Ainsworth sparen tegen gereduceerde prijs. Want dat voordeel hebben alle werknemers van Ainsworth. In de jaren zestig zijn vooral de kleuren wit, roze en blauw erg populair. Het linnengoed van Ainsworth is onverslijtbaar. Dat bewijs is inmiddels geleverd, want zegt Louise: "*Ik gebruik nog altijd handdoeken van Ainsworth, die zijn toch inmiddels zeker 40 jaar oud.*" Louise houdt op kantoor een lijst bij van alle meisjes, die bij Ainsworth hun uitzet sparen. Dit zijn niet alleen de meisjes die bij Ainsworth werken, nee, ze komen uit heel Nederland. Ze bestellen een complete uitzet en betalen elke maand hierop af. En als ze hun maandelijkse betaling hebben gedaan, ontvangen ze via de post een pakketje met een gedeelte van hun uitzet. Aan het eind van de rit hebben de dames dan een volledige uitzet bij elkaar gespaard.

Jan Nijweide op de administratie- afdeling. Foto, collectie: Henny Garstenveld.

Met lood in de schoenen

In de jaren dat Tonny en Louise bij Ainsworth werken is de afstand tussen het personeel en de directeur best groot. Hoewel de verstandhouding goed is, gaat Tonny toch een keer met lood in de schoenen om loonsverhoging vragen. Want je gaat tenslotte niet zomaar even bij de directeur naar binnen, dat durfde je eigenlijk niet. Maar Tony heeft de stoute schoenen aangetrokken en is naar de directeur gestapt. De aanhouder wint want na lang aandringen, krijgt Tonny toch opslag. En dit geldt dan meteen voor alle dames van de confectieafdeling. Tonny krijgt als bedankje voor haar moed en doorzettingsvermogen koffie met gebak aangeboden. Tonny zegt hierover: "*Nu zou je daar heel anders mee omgaan, maar ik was nog erg jong, had mijn eerste baan en keken veel meer op tegen de directeur dan dat nu het geval is. De verhoudingen lagen toen heel anders. Dus was het logisch dat ik daar met zweet in mijn handen naar toe ging. Maar ik dacht wel: als je het niet vraagt, krijg je het nooit. En uiteindelijk is het me wel gelukt. Daar was ik best trots op.*"

"Wil je met me dansen?"

Het ophalen van herinneringen aan de jaren zestig doet Tonny en Louise zichtbaar plezier. De jaren zestig zijn spannende jaren geweest. Denk maar aan de enorme veranderingen in de maatschappij, de grote technische ontwikkelingen en de opkomst van Rock& Roll. The Beatles, Elvis Presley en The Rolling Stones domineren de hitlijsten. Het is muziek waar je fantastisch op kunt dansen. Tonny en Louise gaan in die jaren dansen bij Spilman in Beltrum en de Pelikaan in Groenlo. Wel moet Tonny om 22.00 uur thuis zijn. En voordat ze naar Spilman mag, moeten de kinderen eerst thuis helpen. Dus zegt Tonny: "*We werkten zo snel we konden, want de dansavond begon om 19.00 uur en je wilde natuurlijk geen minuut missen. Weet je wat zo spannend was? De jongens vroegen de meisjes of ze wilden dansen, andersom gebeurde bijna nooit. En dan bleef je maar hopen dat die ene jongen naar jou toe kwam. Als hij me maar komt vragen..... En gelukkig gebeurde dat ook.*" Louise merkt op dat je echt niet alle weekenden uit mocht gaan. Alleen op

bijzondere dagen en soms een extra zaterdagavond. En als je maar iets te laat thuiskwam, kreeg je huisarrest. Voor Tonny en Louise zijn de jaren zestig prima jaren geweest, waarin ze hun eerste baan kregen, hun echtgenoot ontmoetten en hun gezin stichtten. Terwijl het interview al is afgelopen, bladeren we nog door de fotoalbums. Het waren jaren met een gouden glans, het zijn herinneringen met een gouden randje.

De naai-afdeling met van links naar rechts: NN, tante Juul en Rositha Koppers. Foto, collectie Henny Garstenveld.

Een bijzonder woord van dank

Een bijzonder woord van dank richt ik aan Bram en Docus Heringa en aan Bastiaan Willink.

Om meer informatie, documenten en fotomateriaal te verkrijgen uit de rijke familiehistorie van de familie Heringa zocht ik naar nazaten van Johan Elisa of Willem Heringa. Op aanraden van Nancy Corts – Stunnenberg en Henny Garstenveld zocht ik contact met Bram en Docus Heringa, kleinzonen van Johan Elisa Heringa en Kuintje Gijsbertha Aletta Lasonder. In het telefoongesprek met Bram Heringa verwees hij mij verder naar zijn broer, Docus Heringa, want volgens Bram Heringa wist zijn broer Docus Heringa nog meer van de familiegeschiedenis betreffende Edward Ainsworth & Co dan hij. Dit bleek een goed advies te zijn. Met Docus Heringa heb ik veel contact gehad en we hebben veel relevant materiaal zoals documenten en foto's uitgewisseld. Tevens heeft Docus Heringa adviezen, aanknopingspunten, kritische noten en correcties aangeleverd wat uiteindelijk dit artikel ten goede kwam.

In een later stadium kwam Docus Heringa met het advies contact op te nemen met Bastiaan Willink de auteur van het boek "Heren van de stoom" met als subtitel "De Willinks, Winterwijk en het Twents-Gelders industrieel patriciaat 1680-1980". Dankzij Bastiaan Willink schakelde ik over naar de vijfde versnelling. Van hem kreeg ik nieuwe informatie en adviezen tot mijn beschikking en in enkele opzichten een andere kijk op het een en ander. Dit hield wel in dat ik sommige passages moest herschrijven en andere moest verwijderen, maar het kwam de waarheidsgetrouwheid ten goede.

Wetenswaardigheden uit de textielindustrie

Weven
Weven is het maken van textiel uit draden. Het is een zeer oude techniek waarop heel veel varianten bestaan. De draden waarmee textiel wordt geweven kunnen van verschillend materiaal zijn, zoals: wol, katoen of zijde.
Het weven gebeurt op weefmachines of weefgetouwen, waarbij lengtedraden en breedtedraden door elkaar worden gevlochten. De lengtedraden, ook wel ketting of schering genoemd, zitten op het getouw of de machine. Het breedtegaren, de inslag, zit op een pijpje in de spoel. Tijdens het weven worden de kettingdraden afwisselend omhoog en omlaag getrokken. Elke keer wordt de spoel met het inslaggaren tussen deze draden heen en weer geschoten. Zo ontstaat er een lap stof. Moderne weefmachines werken niet meer met een spoel. Het breedtegaren wordt hier met grijpers of lucht door de kettingdraden geschoten.

Bij een groter weefgetouw kunnen de draden van de schering per groep worden opgetild. Door in een bepaald patroon de draden op te tillen, ontstaan ingeweven patronen, die heel ingewikkeld kunnen zijn. Vaak worden de inslagdraden in een schietspoel heen en weer bewogen. Dit is een houten blok waarin een klos draad ligt, die tijdens het heen en weer bewegen wordt afgewikkeld.

Bij moderne weefmachines worden de inslagdraden ingebracht met ofwel starre stangen (grijpers genoemd), met een klein metalen projectiel (op Sulzer weefgetouwen) of de inslagdraden kunnen ook ingebracht worden door luchtdruk. Het soort weefgetouw en de gebruikte techniek om de inslagdraden in te weven worden bepaald door het weefsel dat men wenst te weven. Voor tapijten en zware weefsels worden meestal grijpers gebruikt.

Weefgetouw
Een weefgetouw is een werktuig of machine om mee te weven.
Bij het weven spant men een aantal draden parallel op het weefgetouw. De opgespannen draden heten schering of ketting. Vervolgens worden een voor een andere draden haaks hierop, tussen de schering door, ingelegd. Deze draden heten inslag.
Een van de eenvoudigste en vroegst uitgevonden weeftoestellen is het weefraam, een draagbare constructie van stokken en planken waarop de schering wordt opgespannen. De inslag wordt door de wever met de hand ingebracht. De scheringdraden moeten bewogen kunnen worden om ruimte te maken voor het inleggen van de inslag. Afhankelijk van de manier waarop de schering bewogen wordt, onderscheidt men twee soorten getouwen.

De eerste en oudste categorie noemt men schachtengetouwen waarin de schering- of kettingdraden in groepen op en neer bewogen worden. Hiermee kunnen min of meer eenvoudige bindingen geweven worden. De tweede categorie wordt doorgaans jacquardgetouw genoemd. Een of meerdere jacquardmechanieken, naargelang de weefselbreedte, zijn boven het getouw geplaatst. Essentieel is dat elke kettingdraad individueel via een dun koord door het mechaniek wordt aangestuurd. Theoretisch kan men dus elke draad een eigen beweging laten maken. De techniek laat toe om door middel van de koorden van het mechaniekharnas grotere dessins te weven die niet met schachten(groepen kettingdraden) kunnen worden uitgevoerd, zoals ingewikkeld versierde en gebloemde weefsels. Bij tapijten met dessin wordt de jacquardmechaniek gebruikt om het dessin in de pool te vormen, het grondweefsel in eenvoudiger bindingen ter ondersteuning wordt gevormd door middel van schachten. Moderne jacquardpatronen worden computergestuurd aan de kettingdraden van de weefmachine aangeboden.

Zegswijze "Schering en inslag"
Onder de "schering" verstaat men de op het weefgetouw gespannen (geschoren) draden, en onder den "inslag" de draden, die door middel van een spoel door de schering of de ketting worden geslagen, de dwarsdraad. Vandaar dat de zegswijze "dit is bij hem schering en inslag" betekent: dit vormt het voornaamste deel van wat hij gewoonlijk zegt of doet, hiervan spreekt hij altijd, of: dit doet hij altijd; dit is het enige wat men van hem ziet of hoort. Je kunt ook

stellen dat bij zegswijze "schering en inslag" iets met enige regelmaat terugkomt.

Betekenis textiel

Textiel is letterlijk "al wat geweven is". Het woord is afgeleid van het Latijnse woord "texere" dat weven betekent. Textiel bevat echter ook stoffen die gebreid, gehaakt, geknoopt of gesponnen zijn. Soms wordt zelfs papier bij textiel ingedeeld.
Van textiel worden onder andere kleding, bouwmaterialen, kunstwerken, vloerbedekkingen en schoonmaakmaterialen gemaakt. Ook schoeisel en delen van schoeisel vallen onder textiel.

Materialen

Traditionele textielmaterialen van plantaardige oorsprong zijn vlas, katoen, sisal, raffia en jute. Van dierlijke oorsprong zijn wol en zijde.
Sinds de Tweede Wereldoorlog zijn steeds meer synthetische textielsoorten ontwikkeld, bijvoorbeeld: acryl, lurex, lycra, nylon, polyestervezel zoals fleece, polipropyleen, viscose en Rayon.
Katoen
Katoen is een zachte vezel die uit de opperhuid (epidermis) van de zaden van de katoenplant groeit en is eencellig. De vezel wordt doorgaans tot een draad gesponnen, en wordt dan gebruikt om zachte, luchtdoorlatende textiel van te maken.
Katoen is een zeer waardevol gewas, omdat slechts ongeveer 10% van het ruwe gewicht bij de verwerking verloren gaat. Als sporen van was, eiwit, en dergelijke worden verwijderd, blijft een natuurlijk polymeer van zuivere cellulose over. Deze cellulose is gerangschikt op een manier die katoen unieke eigenschappen geeft op het gebied van sterkte, duurzaamheid, en absorptie. Elke vezel is samengesteld uit twintig tot dertig laagjes cellulose die keurig om elkaar heen gedraaid zijn. Wanneer de katoenbol (zaaddoos) wordt geopend, drogen de vezels tot gedraaide platte lintvormige draden die met elkaar zijn verbonden. Deze vorm is ideaal voor het spinnen tot een fijn garen.
De katoenindustrie leunt zwaar op chemische producten als kunstmest en insecticide, waardoor de teelt niet erg milieuvriendelijk is. Sommige landbouwers schakelen over op een meer organische productiemethode, en producten van organisch katoen zijn tegenwoordig al beschikbaar.

Geschiedenis van het katoen

Katoen wordt in gebieden met een tropisch klimaat al duizenden jaren gebruikt om zeer fijn lichtgewicht doek te maken. Onderzoekers beweren dat Egyptenaren in 12.000 voor Christus al katoen hadden, en hebben sporen van katoen gevonden in Mexicaanse grotten (katoenen doek en fragmenten van vezels die met veren en bont waren verweven) die ongeveer 7000 jaar oud waren.
Maar de oudste geschreven bron heeft betrekking op Indisch katoen. Katoen wordt in India al meer dan drieduizend jaar verbouwd, en er wordt naar verwezen in de Veda's die waarschijnlijk rond 3000 v. Chr. zijn geschreven.
Ruim 2500 jaar later schreef de grote Griekse historicus Herodotus over Indische katoen: "*Er zijn daar bomen die in het wild groeien, en het fruit daarvan is een wol die mooier en beter is dan die van schapen. De Indiërs maken hun kleren van deze boomwol.*"
De Indische katoenindustrie raakte in verval ten tijde van de Britse industriële revolutie. De uitvinding van de Spinning Jenny (1764) en de spinmachine van Richard Arkwright (1769) maakten goedkope massaproductie in het Verenigde Koninkrijk mogelijk.
De productiecapaciteit werd verder verbeterd toen Eli Whitney in 1793 een machine uitvond die de katoenvezel snel kon scheiden van de zaaddozen en de vaak kleverige zaden.

Tegenwoordig wordt katoen geproduceerd in alle delen van de wereld waarbij katoenplanten worden gebruikt die selectief zijn gekweekt zodat elke plant meer vezel opbrengt. In 2002 werd katoen geteeld op 33 miljoen hectare landbouwgrond. Dit leverde 21,3 miljoen ton ruwe katoen op, met een waarde van 20 miljard dollar.

Van vlas tot linnen

Linnen is een natuurproduct met uiterst bijzondere eigenschappen; het voelt prettig en zacht aan, is uitstekend te verven, duurzaam en biedt een aangenaam comfort. Linnen is afkomstig van de vlasplant, ook wel Linum Usitatissimum genaamd, Latijn voor "het meest gebruikte linnen". Hiermee erkenden botanisten al de intrinsieke waarde van de bescheiden vlasplant. Elk deel van de vlasplant kan gebruikt worden. Uit het zaad wordt olie verkregen voor kleuren, verven, cosmetica en vloerbedekkingen. Maar het zaad wordt ook vermalen tot een fijne bloem en kent zo ook een medische toepassing

in kompressen. Van de vezels vervaardigt men draad voor hecht garen. De bijproducten van de linnenproductie worden verwerkt tot een pulpmassa waarvan men bankbiljetten en vezelplaat maakt. Maar in eerste instantie is linnen natuurlijk bekend als de grondstof voor een bijzonder weefsel. De vlasplant wordt in maart gezaaid en in juli geoogst. De groeicyclus van de vlasplant is dus van korte duur. Rond het einde van de maand juni is de plant volgroeid en inmiddels goudgeel gekleurd. Tijdens de bloei kleuren de vlasvelden blauw, wit en lila. Dit kleurrijke geheel is echter van korte duur aangezien elke vlasplant slechts één dag bloeit. Om het gewas zo maximaal mogelijk te benutten wordt het vlas niet gemaaid, maar met wortel en al geoogst. Tot na de Tweede Wereldoorlog was dit een handmatig proces en uiterst arbeidsintensief. Tegenwoordig gebeurt dit mechanisch met rooimachines.
Na de oogst wordt het vlas in hagen opgesteld om te drogen. Daarna wordt het vlas gerepeld, ofwel de zaden worden verwijderd. De volgende stap is het roten en keren van het vlas. Tijdens dit proces wordt het vlas blootgesteld aan vocht om de pectine af te breken die de vezels bijeenhoudt. Tegenwoordig wordt het vlas geroot door het uit te spreiden over het veld waar het gedurende enkele weken wordt blootgesteld aan regen, dauw en zonneschijn. Voorheen rootte men in rivieren maar om ecologische redenen gebeurd dit niet meer.
Na het roten volgt het zwingelen en hekelen. Dit zijn processen waarbij de vezels worden gescheiden van het stro. Korte vezels (de lokken) worden gebruikt voor het spinnen van touw en grove garens. Van de fijne lange vezels (het lint) wordt fijn linnen garen gesponnen. Tijdens het spinnen worden de vezels uitgerekt tot "lint" dat in een bepaalde richting wordt getwijnd om de vezels te verbinden. De linten worden vervolgens met de spinmachine tot garens van verschillende gewichten en diktes gesponnen. Je hebt de mogelijkheid om "nat" te spinnen, dit gebeurt bij fijne vezels en zorgt voor een glad en glanzend effect. Korte vezels worden "droog" gesponnen, dit geeft een minder regelmatig, pluizig effect.
Na controle van de garens op stevigheid, gelijkmatigheid en soepelheid worden de garens geweven. Het geweven doek wordt daarna ook weer gecontroleerd en getest op kwaliteit. Het weefsel kan als ruwdoek verwerkt worden of een bleek of verfproces ondergaan. Bij het bleken van linnen moet men enerzijds voldoende chemicaliën gebruiken om alle pectineresten en bastdeeltjes te verwijderen, anderzijds mag dit proces niet de structuur van de vezels zelf aantasten. Na het bleken en/of verven krijgt het linnen vaak nog een behandeling om het kreukvrij of onderhoudsvriendelijk te maken.
De belangrijkste eigenschappen van linnen zijn dat het comfortabel en zacht is maar tegelijkertijd ook sterk en duurzaam. Hoe vaker men het gebruikt, hoe zachter en sterker het wordt. Daarnaast is het een product dat veel vocht absorbeert en dit vocht ook weer gemakkelijk afgeeft aan de lucht waardoor het droog aan blijft voelen. De stof is kleurvast, gemakkelijk wasbaar en niet allergeen.
Omdat bij het verbouwen van vlas aanzienlijk minder verdelgingsmiddelen en meststoffen nodig zijn dan bij andere gewassen en de vezels bovendien recyclebaar zijn en uiteindelijk afbreekbaar in de natuur is het ook nog een milieuvriendelijk product.
Linnen eindproducten zijn door de verschillende bijzondere eigenschappen van linnen erg veelzijdig. Van beddengoed tot tafellinnen en van theedoeken tot modieuze comfortabele kleding. Geen enkele andere vezel kent een dergelijk unieke combinatie van luxe, comfort, geraffineerde klasse en alledaags praktisch nut als het linnen.

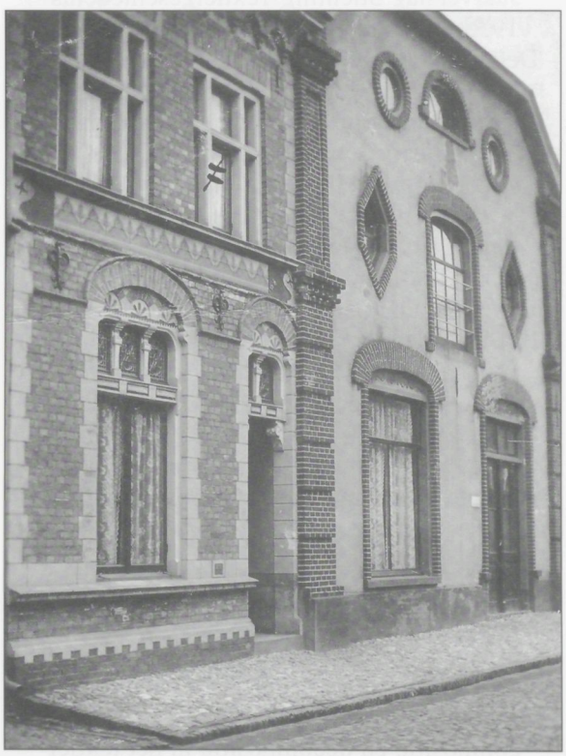

De panden van de firma Edward Ainsworth & Co. Foto, collectie Willy Lansink.

Aangehaalde bronnen en gebruikte literatuur:

'n Stoom van Goor – Door Adriaan Buter, een uitgave van de Algemene Vereniging Twente. Onderdelen van het verhaal hebben ook in de Gelders Overijsselse Courant van juli 1957 gestaan.
Een nuttig man – Thomas Ainsworth te Goor, (1833-1837) - door Adriaan Buter.
Nijver in het Groen - Twee eeuwen industriële ontwikkeling in Achterhoek en Liemers – door Hans de Beukelaar.
Schering en Inslag – Twents – Achterhoekse textiel in 546 foto's – Door: B. Bolk, B. van Dijk, H. Everts, G. Hassing, H. Kotte, H. Meulman en H. Sanders (Stichting de inslag). Hengelo, Twents-Gelderse Uitgeverij Witkam BV, 1982.
Goor en Thomas Ainsworth – uit de geschiedenis van de Twentsche textielnijverheid – Door Jhr. F.W.W.H. van Coevorden e.a.
Kroniek van Groenlo, derde vermeerde druk – Door: W.P. Vemer.

Textielhistorische bijdragen van de Stichting Textielgeschiedenis te Wageningen
- De Groenlose Textielgeschiedenis, door Mr. H. J. Steenbergen. Textielhistorische bijdragen 1954, bladzijden 4 t/m 11.
- Een naam een bedrijf, door Adriaan Buter. Jaarverslag Stichting Textielgeschiedenis 1958, bladzijden 49 t/m 55.
- De voortzetting van het etablissement van Thomas Ainsworth te Nijverdal na diens overlijden, door D. Jordaan J. G. H.zn. Textielhistorische bijdragen nr.3, 1961, bladzijden 94 t/m 111.
- De firma Thomas Ainsworth te Goor in de jaren 1844 tot 1850, door D. Jordaan J. G. H.zn. Textielhistorische bijdragen nr. 6, 1965, bladzijden 60 t/m 89.
- Het levenseinde van Thomas Ainsworth, door Adriaan Buter. Textielhistorische bijdragen nr. 7, 1966, bladzijden t/m 85.

Dit artikel kwam mede tot stand dankzij de medewerking van:

Algemeen Rijksarchief te Den Haag - Archief van de Nederlandse Handel-Maatschappij – t.n.v. Ben Spijker.
Audax Textielmuseum te Tilburg, t.n.v. Jantiene van Elk. Uitleg over de functie van compositie en decompositie in het textieljargon.
BMW garage Freriks te Groenlo, t.n.v. Arno Reinders.
Gemeentearchief Goor, nu deel uitmakend van de gemeente Hof van Twente, te Goor t.n.v. Els Wolthuis
Historisch Centrum Overijssel te Zwolle, t.n.v. Roland de Jong, toestemming voor plaatsing foto van "Stork & Co."
Rijksarchief te Arnhem
Register Kamer van Koophandel en fabriken betreffende Edward Ainsworth & Co en notariële akten.
SARA, Streek Archivaat Regio Achterhoek te Doetinchem, t.n.v. Willem Willemsen en Henk Nijman.
Stadhuis Groenlo, t.n.v. Jan Schut en Lucie Zemann. Voor inzage Geldersche bodes periode 1889/1899.
Stichting Stadsmuseum Groenlo, voor het ter beschikking stellen en het gebruiken van fotomateriaal.
Van Deinse Instituut te Enschede, t.n.v. Chris Sieverink.
Louise Berentsen – Notten, Groenlo. Informatie d.m.v. interview.
Leon Bok, foto's en tekstdeel van de website www.dodenakkers.nl.
Hans de Beukelaer, Aalten. Informatie.
Theo Corts en Nancy Corts – Stunnenberg, Groenlo. Foto's en informatie.
Tonny Everink – Groot Zevert, Groenlo. Informatie d.m.v. interview.
Henny Garstenveld, Groenlo. Foto's, documenten en foto-indeling.
Frans Groot Zevert, Groenlo. Documentatie en foto's.
Ds. Bram Heringa, Teteringen. Informatie en correcties.
Docus Heringa, Rhenen. Informatie, adviezen, aanknopingspunten, kritische noten, correcties en documenten.
Joop Koopmanschap, video- en fotoproducties, Groenlo
Willy Lansink, Groenlo. Tussenpersoon foto's stadsmuseum te Groenlo. Foto's.
Toos Neijsen – Smit, Groenlo. Oud werkneemster Edward Ainsworth & Co. Foto en informatie.
Joop Olieslager, Groenlo. Oud werknemer Edward Ainsworth & Co. Informatie.
Hans Temminghoff, Groenlo. Voor de vertaling van Engels naar Nederlands betreffende de herkomst en betekenis van de familienaam Ainsworth.
Ben Verheij, Groenlo. Eindredactie
Sylvia Wentink-Oldenkotte, Groenlo. Interview.
Bastiaan Willink, Den Haag. Vijfde versnelling, informatie, adviezen, aanknopingspunten, kritische noten en correcties.

Grollae obsidio

door Joep van der Pluijm

Als gevolg van godsdienstige en bestuurlijke conflicten had prins Maurits in augustus 1618 Oldenbarnevelt, de Groot, Hogerbeets en Ledenberg gevangen laten nemen. De laatste pleegde zelfmoord. In mei 1619 werd Oldenbarnevelt, na een proces voor een speciale rechtbank, terechtgesteld. De Groot en Hogerbeets werden veroordeeld tot levenslange opsluiting in het fort Loevestein. Samen met zijn echtgenote Maria van Reigersberch bewoonde Hugo de Groot daar, onder permanente bewaking, enkele kamers. In 1621 slaagde hij erin door een list in een boekenkist te ontsnappen en naar Parijs te vluchten.

Hugo de Groot schreef daar in 1628 zijn Grollae obsidio: de geschiedenis van de belegering en verovering van Grol. Wat had Hugo de Groot met Grol en wat heb ik met Hugo de Groot? Om met dat laatste te beginnen: mijn geboortehuis stond te Waalwijk aan de Hugo de Grootstraat 6. Ik heb daar mijn jeugd doorgebracht. De hardnekkige overlevering wil dat Hugo de Groot, na zijn vlucht in een boekenkist uit het fort Loevestein, in dat huis of tenminste in de op die plaats in de 17e eeuw aanwezige herberg de nacht zou hebben doorgebracht. Een tot de fantasie sprekend verhaal, maar is het ook waar? Waarschijnlijk niet helemaal. Zeker is dat Hugo de Groot na zijn vlucht uit Loevestein vermomd als metselaar vanuit Gorcum door het onder de controle van de Staatse troepen staande Land van Heusden en Altena naar het in Spaanse handen zijnde Waalwijk is gereisd. Hij huurde nog diezelfde avond een paard en wagen met voerman om direct door te reizen naar Antwerpen en van daaruit naar Parijs. Wellicht heeft hij te Waalwijk een bezoek gebracht aan bedoelde herberg om er een avondmaaltijd te nuttigen. Te Parijs verbleef hij lange tijd in ballingschap en leefde van een toelage die hij van de Franse koning ontving.

Zijn echtgenote Maria van Reigersberch was na de vlucht uit Loevestein haar man naar Parijs gevolgd. Zij mocht, in tegenstelling tot haar man, als vrij persoon in Holland vertoeven. Zij reisde dan ook een aantal malen van Parijs naar Holland om haar familie te bezoeken en er daar voor te pleiten, dat haar man mocht terugkeren. Een eerherstel kon zij echter niet bewerken.

Tijdens zijn verblijf te Parijs groeide bij Hugo de Groot het verlangen om uit ballingschap terug te keren naar de Nederlanden. Na de dood van Maurits († 23-4-1625), aan wie hij zijn veroordeling te danken had, trachtte hij bij diens opvolger Frederik Hendrik te bereiken, dat hij naar de Nederlanden mocht terugkeren. Om bij hem in het gevlei te komen ontwikkelde hij het idee om over een of meer militaire ondernemingen van Frederik Hendrik een boek te publiceren. Al in september 1626 gaf hij in een brief aan zijn zwager Nicolaes van Reigersberch te kennen, dat hij ervan op de hoogte gehouden wilde worden als er door Frederik Hendrik een of ander militair succes werd behaald. Zodra een belangrijke stad veroverd zou worden wilde hij de geschiedenis daarvan aan de hand van dagboeken en kaarten beschrijven.

Het waren aanvankelijk nog maar vage plannen om in geval van de verovering van een of andere bekende stad daarover in het Latijn te schrijven. Die plannen namen een concretere vorm aan toen zijn echtgenote Maria van Reigersberch tijdens haar verblijf in Holland in augustus 1627 in enkele van haar brieven aan Hugo telkens in enkele zinnen de voortgang van de belegering en inname van Grol beschreef. De berichten daarover had zij in Holland vernomen.

In het verleden is er wel van uitgegaan dat Maria van Reigersberch tijdens haar reizen naar Holland de informatie verzamelde voor de door haar man te schrijven geschiedenis van de belegering en inname van Grol. Naast de eerder genoemde korte berichten treffen we in haar verdere brieven geen mededelingen meer over Grol. Het is duidelijk dat er, om de geschiedenis van het beleg en de inname van Grol in een boek vast te leggen, meer gegevens nodig waren dan er in deze brieven vermeld stonden. We weten niet of Maria bij haar terugkeer naar Parijs (6 oktober 1627) aanvullende gegevens voor haar man heeft meegenomen. Voor Hugo was het echter wel duidelijk dat hij slechts de geschiedenis van de belegering en inname van Grol kon beschrijven als hij over dagboeken kon beschikken van personen die bij die militaire acties betrokken waren geweest.
De bewaard gebleven correspondentie van de te Parijs verblijvende Hugo de Groot met zijn familie en vrienden in de Nederlanden geeft ons inzicht in de wijze waarop het boek Grollae obsidio tot stand kwam.
Uit brieven van Hugo de Groot aan zijn broer Willem en zijn zwager Nicolaes van Reigersberch blijkt dat hij de benodigde informatie aan twee dagboeken heeft ontleend. Nicolaes van Reigersberch bekleedde een hoge post in het bestuur van Holland. Via hem kon hij mogelijk aan gegevens komen die door een of meer Staatse militairen tijdens het beleg van Grol in een dagboek waren vastgelegd. Voor Nicolaes van Reigersberch was het niet van gevaar ontbloot om regelmatig brieven van de voortvluchtige Hugo de Groot te ontvangen. Om het gevaar van onderschepping van zijn brieven te omzeilen adresseerde Hugo de Groot zijn brieven aan hem als volgt: "*Erntfeste Hoochgeleerde Heere Mijn heer Mr. Nicolaes Reigersberch, raedt in den Hoogen Raide in Hollant, ten huize van de heer rentemeester van Bewesterscheld tot Middelburgh*". Om veiligheidsredenen dus niet rechtstreeks naar het adres van Nicolaes van Reigersberch in Den Haag, maar via de omweg van een bevriende relatie. Rentmeester Van Bewesterscheld was vrijwel zeker een vriend van de familie Van Reigersberch. De vader van Maria van Reigersberch was Burgemeester van Vere geweest.
Hugo's echtgenote zal bij haar bezoek aan Holland in augustus en september 1627 over het verzamelen van gegevens betreffende de belegering van Grol afspraken hebben gemaakt, want reeds op 16 september schrijft Hugo aan zijn broer Willem over "*Grolsche afspraken*" waarvan Willem in een eerdere brief aan Hugo kennelijk melding had gemaakt. Een van de mogelijke informatiebronnen blijkt Jacques Wyts te zijn. Wyts behoorde bij de belegering van Grol tot de legerstaf van Frederik Hendrik. Hugo stuurt vervolgens als bijlage bij een brief aan zijn zwager Nicolaes van Reigersberch een aan Jacques Wyts gerichte brief. Nicolaes heeft vrijwel terstond contact gezocht met Wyts om hem deze brief te overhandigen en met hem over zijn dagboek te spreken. Half november schrijft Nicolaes echter aan Hugo, dat Jacques Wyts niet in Den Haag is, zodat hij niet met hem heeft kunnen spreken over wat "*tot de historie noodych is*". Wel heeft hij met prins Frederik Hendrik over Jacques Wyts gesproken. Twee weken later schrijft Hugo opnieuw aan zijn zwager Nicolaes "*Als ick soude stellen 't latijn van Grol, soude ick caerten ende memoriën van noode hebben*". Hugo laat daarmee nog eens nadrukkelijk weten, dat hij niets kan beginnen als hij niet over dagboeken beschikt. In de wintermaanden december 1627 en januari 1628 vernemen we niets over de plannen van Hugo, maar begin februari pakt hij de draad weer op. Hij schrijft zijn zwager om achter de kaart van de belegering van Grol aan te gaan, die te Amsterdam gemaakt zou zijn. Hugo tracht nogmaals zijn zwager in te schakelen om het dagboek van Jacques Wyts in bezit te krijgen. Dat dagboek zou echter slechts het verhaal van Staatse zijde geven. Hugo tracht nu door tussenkomst van zijn broer Jan de Groot zijn familie in te schakelen om gegevens van Spaanse zijde te verzamelen. Hij vraagt hen nadrukkelijk om wat van de ene kant zal ontbreken van de andere kant aan te vullen. Het is duidelijk dat Hugo ook kennis wil nemen van hetgeen er aan Spaanse zijde over de belegering en inname van Grol schriftelijk is vastgelegd.
In zijn brief aan Nicolaes van Reigersberch van begin maart 1628 verklaart hij met welke intentie hij het boek gaat schrijven: "*De beschrijving van Grol, soo ick daertoe materie vinde ende lust, sal bij mij geschieden alleen om Sijn Excellentie dyenst te doen. Maer veel tot prins Maurits' loff te seggen is buyten mijne plicht ende alhyer niet noodigh*".
Met Zijne Excellentie wordt hier op Frederik Hendrik gedoeld. Prins Maurits, die hem tot levenslang had laten veroordelen, wilde hij

absoluut geen lof toezwaaien.
Eind maart spoort hij Nicolaes van Reigersberch nogmaals aan om achter de kaart van de belegering van Grol aan te gaan, die te Amsterdam is uitgegeven en "*dye mij dunckt de allerperfectste te zijn*". De later zeer bekend geworden kaart van de belegering van Grol was dus door het atelier van Blaeu al voor het verschijnen van Hugo de Groots Grollae obsidio als losse kaart uitgegeven.
Als de gevraagde stukken uitblijven, wordt Hugo ongeduldig. In twee brieven van april 1628 herhaalt hij zijn verzoek en begin mei schrijft hij opnieuw aan zijn zwager Nicoalaes van Reigersberch: "*de papieren van de verovering van Grol sal ick verwachten ende zyen wat ick doen can*". Dat heeft effect gesorteerd, want al op 23 mei 1628 zendt hij aan zijn zwager Nicolaes van Reigersberch "*de minuyte van de historie van Grol*". Het manuscript licht hij als volgt toe: "*Ick heb doorgaens gevolcht de memoriën van den heer Wyts, dyen ick zeer bedancke, op eene plaets dye van den ritmeester Verreycken mij van Bruyssel toegesonden*". En verder, "*waar geen discrepantie en was, heb ick het een ende het ander bij ordre bij malcander gevoecht*". Hij is ook begonnen met het gereed maken van de kaarten, die hij te Parijs wil laten drukken.
Uit deze brief wordt duidelijk dat Hugo inmiddels ook het dagboek van Lambert Verreijcken uit Brussel heeft ontvangen. Lambert Verreijcken was de zoon van Louis Verreijcken, die staatssecretaris van Philips II en van de aartshertogen Albert en Isabella was. Lambert Verreijcken maakte bij de belegering van Grol in 1627 als kapitein der Kurassiers[1] deel uit van het daar gelegerde Spaans garnizoen. Hij nam tijdens de belegering van Grol het commando over van gouverneur Mathijs van Dulcken, die aan zijn schouder gewond was geraakt. Lambert Verreijcken is in 1629 in de strijd om 's-Hertogenbosch gesneuveld.
Naast het schrijven van een lovend boek over de eerste grote militaire operatie van Frederik Hendrik deed Hugo de Groot ook op andere wijze een poging om in het gevlei van de prins te komen. Personen die juist vanuit Brabant te Parijs waren aangekomen hadden Hugo meegedeeld, dat zij vernomen hadden dat het in de bedoeling van de Spaanse vijand lag om Grol weer in te nemen. Hij schrijft dit op 9 juni 1628 aan een zekere Joost Brasser om deze informatie via hem aan Frederik Hendrik door te spelen. Frederik Hendrik waardeerde het dat hem deze mededeling gedaan werd, maar hechtte er toch niet direct grote waarde aan. Hij wantrouwde dit bericht en wilde eerst de redenen weten waarom de lieden die uit Brabant waren gekomen dit hadden meegedeeld en wilde ook over meer bijzonderheden beschikken. Naar later bleek had men aan Spaanse zijde in 1628 inderdaad het plan opgevat om Grol te gaan heroveren.
We zijn alweer twee maanden verder als Hugo op 17 juni aan Nicolaes van Reigersberch schrijft dat hij met de afronding van het manuscript al aardig gevorderd is. Hij vindt het dagboek van Wyts "*zeer pertinent ende wijselijck ingestelt*". Hij heeft dat dagboek punt voor punt gevolgd en weinig uit het dagboek van Verreijcken daaraan toegevoegd. Als zijn werk klaar is zal hij het zijn zwager toesturen. Hij twijfelt nog wat het beste zal zijn; zijn boek te Parijs laten drukken of het in Holland uit te geven en vraagt daarover het advies van zijn zwager. Ook de kaarten moeten nog in het koper worden gebracht. Behalve de kaart van Grol uit het atelier van Blaeu acht hij het wenselijk ook over een kaart van het Graafschap Zutphen te beschikken.
Hugo heeft haast en verzoekt 1 juli zijn zwager, Nicolaes van Reigersberch, om het manuscript van Grol voorzien van zijn commentaar zo snel mogelijk terug te sturen, eventueel door een bode te laten terugbrengen. En op 27 juli: Wat de beschrijving van Grol betreft zal ik gaarne het oordeel van vrienden vernemen "*oock van Mr. Stirum*". Dit laatste is opmerkelijk te noemen daar Herman Otto van Styrum bij de belegering van Grol in het leger van Frederik Hendrik aanwezig was. Hij werd na de verovering van Grol in 1627 tot gouverneur van de stad Grol aangesteld.
Nu het manuscript zover is dat het te Parijs naar de drukker kan worden gezonden maakt Hugo zijn zwager Nicolaes deelgenoot van de bij hem rijzende twijfels. Hij schrijft hem eind augustus 1628 dat hij vreest bespot te zullen worden als de personen die in dit boek hoog verheven worden niets voor hem zullen doen. Als het niet

[1] Kurassiers waren zwaar bewapende cavaleriesoldaten te paard die een borstharnas droegen dat een kuras heette. Daar komt dan ook de naam kurassier vandaan. Kurassiers waren op het slagveld de zwaarste eenheid, in taak en impact vergelijkbaar met de huidige tankdivisies. Sommige regimenten bestaan in de een of andere vorm dan ook nog steeds als tankregimenten.

mocht lukken de gunst van Frederik Hendrik te verwerven zou hij de reputatie kunnen krijgen misbruik te maken van de gunsten van een ander.
Half november deelt hij aan Nicolaes van Reigersberch nogmaals zijn twijfels mee. Hij zet niettemin toch door, maar aarzelt of het niet het beste zal zijn om het boek en de kaarten naar Holland te sturen om daar uitgegeven te worden. Het zou goed zijn als men een betere kaart van het beleg van Grol zou kunnen krijgen dan de gedrukte waarover hij reeds beschikt. En verder, "*maer veel gelds te hangen aen een saecke, waeruyt ick geen proffijt en verwacht, is mij ongelegen*". Hugo verwacht duidelijk weinig rendement van zijn operatie.
Begin mei 1629 (zijn boek is dan nog steeds niet verschenen) ontvangt hij enige nadere informatie over de persoon van Jacques Wyts. Wyts was bevelhebber van de nachtwacht in het Staatse leger. Het was een man die bij de prins in hoog aanzien stond, niet op grond van zijn hoge afkomst, maar door zijn eigen verdiensten.
Hugo verwacht dat zijn boek spoedig gepubliceerd zal worden en vraagt 12 mei 1629 aan zijn broer Willem om, als de geschiedenis van Grol gepubliceerd wordt, een exemplaar mee te nemen op zijn reis naar Antwerpen om in Brussel te geven aan de zoon van Verreycken[2], de erfgenaam van vaderlijk erfgoed en de broer van hem[3] die Grol onder Van Dulcken[4] heeft verdedigd.
Op 9 juni schrijft hij echter aan Nicolaes van Reigersberch op geërgerde toon: "*Ick ben verstoort op den drucker[5], dye Grol soo lang ophoudt ende noch soo onbeschaemt is, dat hij seyt, dat men het soude mogen ophouden om daerbij te vougen 't succes van 's Hertogenbosch. Hij en tracteert mij niet om veel voor hem te doen. Men had hem behooren beter te doen spreequen off de copye weder te eyschen. Men moet met dat volck niet handelen dan met wel beschreven conditiën. Ick en meen mij oock niet te verobligeren om voortaen te continueren om de historie te schrijven van deghenen, dye de macht hebbende mijn geleden ongelijck te redresseren, daerop niet en dencken off vresen wat ondancx te begaen*".
Hugo is duidelijk verbolgen over de handelwijze van zijn uitgever Blaeu. Nu de belegering van 's Hertogenbosch gaande is[6] wil Blaeu de uitgave van zijn boek uitstellen tot na de verovering van die stad[7] om ook de geschiedenis daarvan in het boek op te nemen. De verontwaardiging van Hugo gaat zelfs zover, dat hij vindt dat Blaeu op andere gedachten moet worden gebracht of anders de copy van zijn boek moet worden terug gevraagd. Hij zegt nadrukkelijk, dat hij niet de verplichting op zich heeft genomen om door te gaan met het schrijven van de geschiedenis van degenen die de macht hebben om hem de terugkeer naar Holland toe te staan (Frederik Hendrik dus) en daar mogelijk helemaal niet aan denken of waarvan te vrezen valt dat ze zijn veroordeling ('*mijn geleden ongelijk*') zullen handhaven en hem bij eventuele terugkeer zullen laten arresteren.
Hoewel ook in deze passage de twijfel van Hugo doorklinkt of hij met het publiceren van zijn geschiedenis van de belegering van Grol een gunstige beslissing van Frederik Hendrik zal bereiken, had hij, gedateerd 19 mei 1629, toch reeds een ontwerp aanbiedingsbrief voor Frederik Hendrik opgesteld:
"*Hoochgeboren Vorst, Genadige Heere.*
In 't midden van de meeste occupatiën, die ick wel eertijds hebbe gehadt, heb ick altijd een sonderling plaisir genomen in 't verbreiden van het loff van Uwer Exc^ties^ hoochloffelijck huis ende tesamen van mijn vaderlant, welcke twee ick in mijn hart noit en hebbe gescheiden. Mijne uitgegevene veersen, die soo hier als elders gelesen werden, sullen getuigen sijn van mijne affectie ende het binnenhouden van de historie, bij mij eertijds met grooten arbeid beschreven, een gevolgh van het groote ongelijck, dat mij is geschied. Uwe Exc^tie^ niet sonder Godes sonderlinge beleid gecomen sijnde tot het gouvernement, heb ick nevens soo veel duisent vrome luiden mijn deel genomen aen de blijdschap ende om dat te betoonen waergenomen de eerste Victorie, daermede de goddelijcke goedtheit Uwe Exc^tie^ hadde gecroont[8]. Een

[2] Louis-François, zoon van Louis Verreijcken, die staatssecretaris van Philips II en van de aartshertogen Albert en Isabella was.
Louis-François was zijn vader opgevolgd in diens ambt van "premier secrétaire audiencier".
[3] Lambert Verreijcken.
[4] Mathijs van Dulcken, gouverneur van Grol van 1607 tot 1627.
[5] Willem Jansz. Blaeu (1571-1638), uitgever en cartograaf te Amsterdam. Bij hem verscheen nog in 1629 Grollae Obsidio.
[6] Frederik Hendrik en Ernst Casimir van Nassau sloegen op 1 mei 1629 het beleg voor Den Bosch.
[7] Op 17 september 1629 ging 's Hertogenbosch over.
[8] De verovering van Grol op 19 augustus 1627.

ander, nae bij de handt sijnde ende gelegentheit hebbende om sich op alles te bevragen, had het beter connen doen. Maer ick weet, dat Uwe Excellentie met goede oogen aensien sal het werck van een, die gedaen heeft, soo veel hij conde, naedien Godt selve hem daermede laet contenteren, dien ick bidde het tegenwoordige[9] *ende alle toecomende desseings van Uwe Ex^tie soo te segenen, dat daerdoor alle voorgaende victoriën werden verduistert ende dat de naecomelingen om de rechte regiering van ons landt ende 't beleid van crijgssaecken wel te verstaen geene andere historie behoeven te soucken, als die van het gouvernement van Uwe Exc^tie.*
Dit, Hoochgeboren Vorst, Genaedige Heere, bid ick met een ongeveinst ende Hollandsch harte, als houdende mij verobligeert om altijdt te sijn ende te blijven
Uwer Ex^ties onderdaenigste ende ootmoedigste dienaer
H. de Groot".

Hugo stuurt deze brief eind mei/begin juni 1629 naar zijn broer Willem en naar zijn zwager Nicolaes van Reigersberch om er hun mening over te vernemen, maar uit een brief van 11 juni van Nicolaes aan Hugo blijkt dat de brief niet bij hem is aangekomen. Hugo had die brief rechtstreeks aan het adres van Nicolaes in Den Haag gezonden en vermoedde dat "de personen, dye mij soo veel quaeds gedaen hebben, desen brieff hebben geintercipiert (onderschept); ick magh wel lijden, dat sij haer daer vroolijck mede maecken".
Op 16 juni 1629 stuurt hij opnieuw een copie van deze conceptbrief naar Nicolaes van Reigersberch en meldt daarbij: "ick twijffelde, off ick aen Sijn Excellentie over het uytgeven van 't belegh van Grol behoorde te schrijven, eerst omdat ick niet wel en can flatteren (vleien), ten tweede omdat mij niet veel oorsaeck (reden) en wordt gegeven om voor 's lands eer te sorgen, ten derde omdat dye arbeyd te cleyn is, dan dat men daer veel wercx van soude behooren te maecken". Of deze brief daadwerkelijk aan Frederik Hendrik werd gezonden is niet bekend.
In de latere brieven van Hugo de Groot treffen we geen mededelingen meer over dit voor de geschiedenis van Groenlo zo interessante project. Voor Hugo de Groot heeft de publicatie van Grollae obsidio niet geleid tot het toestaan van een terugkeer naar de Nederlanden als vrij man.

De geschiedenis van de belegering en inname van Grol in 1627 door Frederik Hendrik werd door Hugo de Groot in het Latijn vastgelegd in zijn boek met de titel Grollae obsidio cum annexis anni 1627. Cum annexis hield in, dat in dit boek niet alleen de geschiedenis van de belegering en inname van Grol werd beschreven, maar ook die van het graven van het kanaal van Venlo naar de Rijn (het door de Spaanse troepen te graven kanaal van Rijnberk naar Venlo, de zgn. Fossa Eugeniana) en van de slag bij Santvliet (Frederik Hendrik probeerde de Spanjaarden van Grol af te leiden door ze bij Santvliet slag te leveren). Aan die gedeelten in de tekst van de brieven van Hugo de Groot, die over deze twee laatste geschiedenissen handelen is hier voorbij gegaan.
Het feit dat Hugo de Groot deze geschiedenis heeft geschreven om er bij Frederik Hendrik waardering voor te oogsten maant ons tot voorzichtigheid. Zoals hij zelf schrijft heeft hij het dagboek van de Staatse Wyts "*schyer van poinct tot poinct gevolcht, weynich daerbij*

Portret Hugo de Groot (Delft, 10 april 1583 – Rostock, 28 augustus 1645) door Michiel Jansz van Mierevelt, 1631, Oil on panel, 60 cm x 40 cm, Stedelijk Museum het Prinsenhof, Delft

[9] Het beleg van 's-Hertogenbosch.

vougende van 't gunt Verreycken, dye lieutenant-gouverneur daer binnen is geweest, bij geschrift hadde gestelt". Het zou objectiever zijn geweest als de inhoud van beide dagboeken evenwichtig in zijn boek was verwerkt. Dat was echter niet de doelstelling van Hugo de Groot. Aan de hand van andere bronnen zal moeten worden onderzocht of en in hoeverre in Grollae obsidio mogelijk de voor Frederik Hendrik minder positieve gebeurtenissen te genuanceerd zijn beschreven of zijn weggelaten.
Grollae obsidio werd gedrukt en in 1629 uitgegeven door het beroemde atelier van Blaeu te Amsterdam. Een vertaling in het Nederlands door de rector van het gymnasium te Amsterdam J. Goris werd in 1681 samen met andere geschiedenissen eveneens te Amsterdam uitgegeven onder de titel: 'Nederlandtsche jaerboeken en historien sedert 1555 tot 1609. Met de belegering der stadt Grol en den aenkleven des jaers 1627'.
In de expositie van het Stadsmuseum Groenlo zijn zowel de Latijnse versie als de Nederlandse vertaling aanwezig.

Bronnen:

- Agatha, Beroemde Nederlandsche vrouwen (Leiden 1869).
  Daarin: Maria van Reigersbergen, p. 109 t/m 144.
- C. Brandt, Historie van het leven des Heeren Huig de Groot, beschreven tot den aanvang van zyn Gezantschap wegens de Koninginne en Kroone van Zweden aan 't Hof van Vrankrijk door Caspar Brandt,; en vervolgt tot zyn doodt door Adriaen van Cattenburgh (Dordrecht, Amsterdam, 1727).
- F. Vercauteren, Hugo de Groot en Waalwijk. In "De Klopkei", kwartaalblad van de Waalwijkse Heemkundekring "De Eerstelinghe", jaargang 29 nr. 2.
- Brieven van Nicolaes van Reigersberch aan Hugo de Groot, ed. H.C Rogge (Amsterdam 1901).
- Brieven van en aan Maria van Reigersberch, ed. H.C. Rogge (Leiden 1902).
- Rijks Geschiedkundige Publicatiën, deel 105 en 113, Briefwisseling van Hugo Grotius.

Witte doek ging na zestig jaar in Groenlo op zwart

begonnen als Groenlosche Bioscoop, later Asta en geëindigd als De Mattelier

door Ton Notten, m.m.v. Henny Garstenveld en Ilse Froeling-Garstenveld

Inleiding

Dit wordt het verhaal over twee mannen die je gerust de pioniers van de cinematografie in Groenlo zou kunnen noemen, Frits Huijskes en Jan Notten. Bijna een halve eeuw runden zij in de weekeinden, als een soort hobby, een bioscoop. Eerst gebeurde dat onder de naam Groenlosche Bioscoop, waaruit na de oorlog de letters 'ch' verdwenen. Van 1959 tot 1986 heette het filmtheater Asta om daarna nog een paar jaar een kwakkelend bestaan te leiden en in 1992 te eindigen als De Mattelier. Aan meer dan zestig jaar bioscoopgeschiedenis was een einde gekomen.

Jan Notten op 40-jarige leeftijd

In de jaren dat de Groenlos(ch)e Bioscoop in het parochiehuis Sint-Joseph aan de Kerkstraat – nu City-Centrum – draaide, hield Jan Notten zich niet alleen met films bezig. Hij haalde ook muziek- en toneelgezelschappen, zoals de Arnhemsche Orkestvereniging, de voorloper van Het Gelders Orkest, naar Groenlo. Bekende acteurs als Frits Bouwmeester, Ko van Dijk, Johan Kaart en Jan Musch stonden er op de planken. Maar de absolute topper was elk jaar de Hoofdstad Operette, voor de oorlog Fritz Hirsch Operette geheten.

GELDIG VOOR 1955 No. 635

NEDERLANDSCHE BIOSCOOP-BOND

BUREAU: JAN LUYKENSTRAAT 2 - AMSTERDAM

Telefoon 29261 Giro 150660

Telex Filmbeurs 48068 en 48358 - Bankier: Amsterdamsche Bank N.V.

BONDSDIPLOMA

(Eigendom N.B.B.; op verlangen te retourneren)

Houder: H.J. Huijskes, Zimmerman.

Lid: Firma H.J.H. Notten & H.J. Huijskes

Bedrijf: Groenlosche Bioscoop, Groenlo

Handtekening v. d. Houder

De Directeur v. d. N.B.B.

Maar deken Jan Hooijman vond één voorstelling genoeg. Daarmee bofte Jan Notten nog, want zijn verzoeken tot het optreden van heel wat andere gezelschappen kregen meteen een veto van deze deken. De intensieve briefwisseling tussen beide Jannen is bewaard gebleven. Deze maakt duidelijk hoe de verhoudingen in Groenlo toen lagen.

Maar laten we beginnen met de bioscoop. Nu bijna tachtig jaar geleden, in het jaar 1929, deed het bewegende beeld op het witte doek, de cinematografie, zijn intrede in Groenlo. De oude vestingstad liep daarmee in de Achterhoek bepaald niet voorop. In 1916 was er al een bioscoop gestart in Winterswijk en 's-Heerenberg. Ook Zutphen (1919), Doetinchem (1925) en Neede (1928) waren Groenlo al voorgegaan.

De regelmatige filmvoorstellingen in Groenlo begonnen in 1929 in de zaal van hotel De Moriaan aan de Mattelierstraat.
Het initiatief daartoe werd genomen door Gerrit Bluemink, die de wasserij achter de Grolsche Bierbrouwerij exploiteerde die later in handen zou komen van Slijkhuis, en door de smid Frits

Huijskes. Dit was het begin van de Groenlosche Bioscoop.

Drie jaar na deze start werd in 1932 het Parochiehuis Sint-Joseph aan de Kerkstraat geopend. De bijna zevenhonderd zitplaatsen tellende zaal was uitgerust met een heuse projectiecabine. De geluiden van de apparatuur konden zodoende niet meer tot het publiek doordringen. Bluemink en Huijskes verplaatsten hun theater hierheen. Op 8 december 1932 werd er de eerste film vertoond.

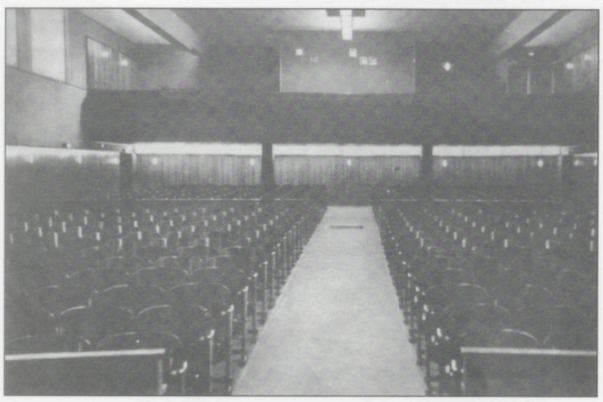

Een interieurkiekje van het fraaie parochiehuis Sint Jozef, dat behalve als schouwburg benut wordt als bioscoop.

Nieuwe firmant

Gerrit Bluemink, die samen met Frits Huijskes de Groenlosche Bioscoop had opgericht, vertrok in 1933 naar Ginneken bij Breda, waar hij een wasserij had overgenomen. Hij had in Jan Notten een nieuwe firmant gevonden. Die kreeg in het begin nog wel eens advies van zijn 'waarde vriend Gerrit', zo blijkt uit een bewaard gebleven brief van 11 november 1933. Bluemink schrijft: *'Ik zou die film Het testament van Dr. Mabuse toch niet huren. De smaak van het publiek niet bederven met te sterke films. Niet beginnen aan films die boven de 18 jaar zijn. Dan krijg je nog vaker meeningsverschillen bij de keuring en met Frits, zoals je nu al beleefd hebt.'* Het boterde dus kennelijk niet altijd tussen de firmanten.

affiche voor Het testament van dr. Mabuse

'Als er ruzie komt is het wanneer een programma niet goed is of te gewaagd. Let er maar eens op. Als een programma meevalt zult ge nooit ruzie krijgen met Frits. Trouwens, ik heb je al eerder gezegd, als ik met Frits goed heb kunnen samenwerken, lag het voor een groot deel aan mij, omdat ik al oplette of hij ook hoofdpijn had, dan wist ik vooruit, dat de Zondagavond wel eens mot kon brengen.'

De taken waren, kennelijk na eerdere aanvaringen, duidelijk verdeeld, zoals uit de brief van Gerrit Bluemink blijkt.
'Wij hadden afgesproken, dat hij in de cabine, ik voor het overige deel in de zaal de baas was. Dus zou ik zeggen, als jij bij de keuring alles bespreekt met de kapelaan en in de zaal, dan blijft hij er buiten. Bovendien jij bent z.g. eerste directeur, zooals ik was, en jij bepraat de dingen, hij niet.' De opvolging van Gerrit Bluemink door Jan Notten is kennelijk een onderonsje geweest waar Frits Huijskes buiten is gehouden. 'Als ik wat te bepraten had, waarvan ik dacht, dat hij (Frits Huijskes) het niet mocht weten, nou dan besprak ik het alleen. Je weet toch wel, hoe ik het regelde, dat jij mijn plaats kon innemen. Toen het klaar was, toen praatte ik er met hem over. Zoo deed ik ook met andere dingen'.

Taakafbakening

De duidelijke taakafbakening, waartoe Gerrit Bluemink adviseerde, is er ook gekomen. Tientallen jaren lang behartigde Jan Notten de financiële en administratieve zaken. Hij huurde de films, verzorgde de reclame en nam zelfs de verzending van de films voor zijn rekening, in feite een taak van de operateur. Maar de cabine was het domein van medefirmant Frits Huijskes. Jan Notten liet zich daar maar zelden zien. Huijskes monteerde en vertoonde de films en draaide vooraf en in de pauze de grammofoonplaten, maar die waren wel door Jan Notten uitgezocht. Kennelijk vertrouwde deze toch niet op de muzikale smaak van zijn compagnon.

Jan Notten kreeg niet alleen adviezen van zijn voorganger maar, zeker in het begin, vroeg hij er ook nog wel eens om. Tien dagen nadat Gerrit Bluemink hem de hiervoor aangehaalde

Hotel "de Moriaan", Mattelierstraat, Groenlo. Hier werd in 1929 begonnen met de eerste filmvoorstellingen.

uitvoerige brief had geschreven, vroeg hij: '*Alleen zou ik nog gaarne van U vernemen of ik voor de film Die Blume von Hawaii nog extra reclame kan maken. Ik zou me niet gaarne de glazen insla*an met onnoodige reclame als de *film soms tegen mocht vallen*'. In dezelfde brief schreef Jan Notten dat hij daags tevoren nog even met zijn compagnon Frits Huijskes, naar Winterswijk was geweest, waar de film *King Kong* werd vertoond. '*Geweldig sensatie en onmogelijke dingen. Niets voor Groenlo*', luidt zijn oordeel. Ook liet hij Bluemink nog weten dat hij: '*zondag jl. Grootmoeders Jongen heeft gehad met medewerking van de Leo-harmonie. Slechts één voorstelling. Gebeurd f 160,-. Een filmavond is toch beter*'.
Maar deze ervaring belette Jan Notten niet ook toneelvoorstellingen door beroeps-gezelschappen aan te bieden, alhoewel die in financieel opzicht aanzienlijk riskanter waren.

In de eerste week van januari 1934 werd een opvoering gegeven van "Kinderen van ons volk" met in de hoofdrollen Frits Bouwmeester en Ko van Dijk, grote namen dus. De zaal zat helemaal vol en toch speelde Jan Notten, zo blijkt uit een brief van 24 januari 1934 aan zijn 'waarde vriend Gerrit' net zo'n beetje quitte.
Toen Jan Notten in 1933 in de firma de plaats van Gerrit Bluemink innam is afgesproken dat eerstgenoemde aan Bluemink *f* 50,- zou uitbetalen vanwege het voor een heel jaar door Bluemink betaalde lidmaatschap van de Nederlandsche Bioscoopbond en Blueminks aandeel in de bezittingen van de firma. Notten maakte *f* 26,- over. Bluemink herinnert Notten aan die afspraak maar doet dat heel omzichtig. '*Als je 't bezwaarlijk vindt of niet zoo begrepen hebt, dan behoef je me niets verder te betalen*', schrijft hij. Maar dat is Notten de eer te na. Hij maakte die *f* 24,- meteen over en schreef op een nogal onderdanige toon: '*Ik begrijp volkomen dat u daar geen geld uit wilt slaan, maar natuurlijk Uw verschotten terug moet hebben, wat niets meer dan billijk is.*' Hiermee was de kous af.
De bezittingen van de firma, waarvan in de vorige alinea sprake is, betroffen een oud projectieapparaat. Dat werd later overgenomen door het kerkbestuur, de eigenaar van het Parochiehuis. Dit bestuur zat er in 1943 kennelijk mee in de maag. Want de heer J. Oosterholt, lid van dit kerkbestuur, vroeg in een brief van 3 januari van dat jaar aan Jan Notten of het toestel niet te verkopen zou zijn. '*Er is tegenwoordig vraag naar alles en we kunnen er wellicht nog een behoorlijke prijs voor maken. Wil U hierover eens met Frits Huijskes spreken?*',

aldus Oosterholt. Of het oude toestel van eigenaar is verwisseld, is niet bekend. Voor de filmvertoningen was het niet meer nodig.

Oorlogsjaren

De Groenlosche Bioscoop heeft gedurende een groot deel van de Tweede Wereldoorlog de voorstellingen in het parochiehuis voortgezet. Eerst deken J.P.P. Oosterbaan en vanaf 1942 deken J.H. Hooijman zagen beiden geen aanleiding die te verbieden alhoewel er, zeker toen de bezetting al enkele maanden een feit was, uiteraard alleen films werden vertoond die de bezetter welgevallig waren, vooral Duitse Heimatfilms dus.
De films werden steeds vooraf gegaan door het nieuws van Polygoon Profilti. Daarin werden, uiteraard, de zegeningen van het Groot Germaanse Rijk breed uitgemeten. Ook de Nationaal Socialistische Beweging met Mussert voorop kwam vaak in beeld. Dat leidde hier en daar nog wel eens tot hoongelach en schampere opmerkingen. In een donkere bioscoopzaal was er altijd wel een 'moedige' figuur te vinden. De bioscoopexploitanten werden gesommeerd, op straffe van sluiting van het theater, ervoor te zorgen dat dit soort opmerkingen achterwege bleven.

De Groenlosche Bioscoop kreeg uiteraard ook te maken met het Filmgilde, een onderdeel van de Nederlandsche Kultuurkamer. Dit gilde werd in 1942 opgericht en kreeg als leider een volstrekt opportunistische cineast G.J. Teunissen. Hij had voor de oorlog nog een geëngageerde film over de Amsterdamse jodenbuurt, *Sabbath* getiteld, gemaakt.
Na de Duitse inval stond hij bij wijze van spreken te dringen om contact te leggen met de Duitse filmproductiemaatschappij Ufa. Van deze Ufa waren de meeste films afkomstig die ten tijde van de Duitse bezetting werden gedraaid. Toen de Filmliga in 1942 in het leven werd geroepen, veroorzaakte dat nauwelijks rumoer in de bioscoopwereld. Aanvankelijk veranderde er ook weinig.

Men was er al aan gewend dat het aanbod aan films, waaruit gekozen kon worden, redelijk beperkt was. Het werd anders toen de Filmliga de rol van de Nederlandsche Bioscoopbond overnam.
Omdat Jan Notten en Frits Huijskes al sinds de start van de bioscoop stonden ingeschreven bij de Nederlandsche Bioscoopbond werd voetstoots aangenomen dat zij zich daarmee ook hadden aangemeld als lid van de Kultuurkamer. Deze inschrijving kreeg echter pas een definitief karakter als beiden een aanmeldingsformulier zouden invullen en dat vergezeld lieten gaan van een ariërverklaring. Zij werden daartoe opgeroepen bij schrijven van 24 april 1943 en moesten vóór 10 mei reageren. Notten en Huijskes lieten echter niets van zich horen.

Pas op 24 maart 1944 kwam er een aangetekend schrijven waarin beiden alsnog werd opgedragen de ontbrekende gegevens te verstrekken. Pas als die waren ingestuurd, zouden zij van de Kultuurkamer een diploma tegemoet kunnen zien. Notten en Huijskes deden of hun neus bloedde. Maar dit hield wel in dat zij op een bepaald moment geen film meer konden huren. Medio 1944 stopten de voorstellingen in het parochiehuis.
De bioscoop had er lange tijd voor gezorgd dat beiden in Groenlo konden blijven. Notten zowel als Huijskes beschikten over een verklaring van de Hauptabteilung Volksaufklärung und Propaganda in Den Haag dat zij voor de bioscoop 'unentbehrlich' waren. Jan Notten heeft geprobeerd een soortgelijke verklaring ook los te weken voor Gerrit Gebbink (geboren 2 september 1903) en Nerus Groot Bruinderink (geboren 15 april 1905). Eerstgenoemde was werkzaam in de kassa en Groot Bruinderink functioneerde als zaalwacht. Het verzoek werd op 2 februari 1944 afgewezen door de Deutsche Dienststelle beim Arbeitsambt in Winterswijk. Met het vertrek van beiden tegen het midden van de maand moest rekening worden gehouden. De bioscoop moest maar zien dat er voor hen een passende vervanger werd gevonden.

R.K. Parochiehuis St. Josef, Groenlo.

Wehrmacht
Het Grolse Parochiehuis ontving in de oorlog niet alleen gewone bioscoopbezoekers. De zaal werd, vanwege het grote aantal zitplaatsen, door de welzijnszorg van de Duitse Wehrmacht benut voor voorstellingen ten behoeve van de in de Achterhoek gelegerde militairen. Ze werden georganiseerd door de directie van de Groenlosche Bioscoop die daarvoor van de Duitsers een vergoeding kreeg. Contactpersoon tussen de bioscoop en de Wehrmacht was een officier, Schumacher genaamd. Hij was een

GROENLO (G), den 6 Januari 1941

Nota voor de Duitsche Weermacht
Bezetting Groenlo School Wèhme

van de Directie der GROENLOSCHE BIOSCOOP te GROENLO

Adr. Kerkstraat A 207 a . Postrekening 300275 ten name van A.J.H. Notten

Gegeven voorstellingen en zaalhuur in het tijdvak
van 7 Dec.1940 t/m 2 Januari 1941 :

3 Filmvoorstellingen (7,13 en 26 Dec.) (zaalhuur,operateur,geluidsinstallatie,)	à ƒ 40,=	ƒ 120,=
1 Varieté-voorstelling (25 Dec.) (zaalhuur,tooneel,tooneelknechten,opstellen decor, verlichting)	"	50,=
1 Bijeenkomst (onderricht-conferentie duur 1 uur) op Maandag 30 Dec.	"	15,=
	ƒ	185,=

Nr 38 POSTGIRO **BIJ**
Postrekening nr 3462 10
Incasso-Bank N.V.,
gevestigd te Amsterdam
Bijkantoor Bezuidenhout 18 te 's Gravenhage
Kennisgeving van bijschrijving van:
80 Gld Ct
(in cijfers)
op prk. nr 300275
(Bij overschrijvingen naar het buitenland hieronder steeds naam en woonplaats van den begunstigde vermelden)
Mededeelingen voor den begunstigde
t/o Sedert Bioscoop Bond, den Haag inhake Weermachtsvoorstellingen gegeven op 7 en 13/12 1941
G 15

Deze is betaald met 2 x 40 = } filmvoorst
3 x 20 = }
ƒ 65 = over de gemeente voor de varieté + bijeenkomst
totaal ƒ 205.-

Rekening van de Groenlosche Bioscoop voor de Duitsche Weermacht met links onder de 'kennisgeving van bijschrijving' van f 80,-.

voorkomende man waarmee de zaken in een prettige sfeer besproken konden worden.
Er is een nota van 6 januari 1941 bewaard gebleven waarin de bioscoop voor drie filmvoorstellingen *f* 120,-, één variétévoorstelling *f* 50,- en voor een onderrichtconferentie *f* 15,- in rekening bracht. In totaal ging het dus om *f* 185,-. De Nederlandsche Bioscoopbond, die door de Beauftagte für die Truppenbetreuung was belast met de uitbetaling, maakte voor de drie filmvoorstellingen op 27 februari 1941 *f* 60,- over, een bedrag dat door Zahlmeisterei des Oberbefehlshabers der Wehrmacht in den besetzten Niederlanden aan de bioscoopbond was overgemaakt.

Een maand later, op 27 maart 1941, stuurde de Sonderbeauftragte für die Truppenbetreuung im Gebiet des Reichskommissaris in den Niederlanden, Kelle, de rekening van de Groenlosche Bioscoop retour. Hij verzocht om een nieuwe waarin niet *f* 40,- maar *f* 30,- per filmvoorstelling in rekening zou worden gebracht. Voor de variétévoorstelling en de conferentie moest men niet bij hem zijn. Het gemeentebestuur betaalde daarvoor *f* 65,-, zoals was gedeclareerd.

Deken is de baas
Nadat Groenlo op paaszaterdag 31 maart 1945 door de Canadezen was bevrijd, konden in de zomer de filmvoorstellingen in het parochiehuis worden hervat. Maar daarmee behoorden de problemen niet tot het verleden. Het kerkbestuur, met de in 1942 naar Groenlo gekomen deken J.H. Hooijman voorop, wilde de verhoudingen met de Groenlose Bioscoop op een andere leest schoeien. De deken was tot de conclusie gekomen dat er geen overeenkomst 'of iets dergelijks' tussen het kerkbestuur en de bioscoop bestond.

Hij schreef: "*Nu zie ik aangeplakt een bioscoopvoorstelling op 25 en 26 Juli Woensdag en Donderdag, geheel andere dagen dan waarop vroeger door U werd gedraaid. Hebt u het recht om zonder overleg met wie ook naar eigen goeddunken over de zaal te beschikken. Het is niet de vraag of U dat in het verleden maar gedaan hebt, doch krachtens welke overeenkomst U daar het recht toe hebt. Ik zou daarover voor de voorstelling van vanavond gaarne opheldering hebben'. De alinea die hierop volgde liet aan duidelijkheid niets te wensen over:*

HOOGEERWAARDE HEER
J. H. HOOIJMAN
DEKEN EN PASTOOR
ST. CALLISTUS – GROENLO

'De Moffen zijn weg en de Engelschen zijn weg uit Groenlo wij moeten weer naar geordende toestanden, d.w.z. dat baas speelt, wie baas is. Met vriendelijke groeten. Uw dienaar in Christus. J.H. Hooijman, voorz. Kerkbestuur'.

Deze ongedateerde brief, vermoedelijk geschreven in juli 1945, was het begin van een jarenlange strijd tussen deken Hooijman en Jan Notten. Een strijd overigens die niet verhinderde dat de deken de biechtvader van Notten bleef. En dat terwijl er toentertijd voldoende alternatieven waren.

Het is een raadsel dat Jan Notten zijn zonden bleef opbiechten tegenover de deken waarmee hij voortdurend overhoop lag en niet is uitgeweken naar een van de kapelaans, Wagemans, Wolfs of Willemsen.

Jan Notten stond op het standpunt dat, zolang

het parochiehuis bestond, steeds alle bioscoop- en amusementsvoorstellingen door hem waren georganiseerd. Hij begreep de opstelling van het kerkbestuur niet, tenzij dat andere plannen had of dat er andere factoren in het spel zouden zijn. Er volgde een gesprek op de pastorie. Er werden afspraken gemaakt met betrekking tot de voortzetting van de bioscoopvoorstellingen. Maar Jan Notten liet weten niet van zins te zijn 'dit zo precies te laten of hieraan niets te veranderen'. Dat hij de afgelopen jaren strubbelingen en onaangenaamheden had gehad met koster Lanters moest hij ook nog even kwijt.

Op 20 november 1945 kwam dan eindelijk de overeenkomst tussen het kerkbestuur en de directie van Groenlosche Bioscoop tot stand. Die betrof niet alleen de filmvertoningen maar ook andere amusementsvoorstellingen doch alleen door buiten Groenlo gevestigde gezelschappen. De films mochten worden gedraaid op zaterdagavond en zondagmiddag en -avond. Bij bijzonder grote belangstelling mocht de maandagavond hieraan vastgeknoopt worden. Voor voorstellingen op andere dagen moest vooraf toestemming worden gevraagd aan het kerkbestuur. Kinderen beneden veertien jaar mochten bij geen enkele voorstelling, ook niet bij films die voor alle leeftijden waren goedgekeurd, worden toegelaten. Een uitzondering werd gemaakt voor speciale kindervoorstellingen. En natuurlijk mochten er alleen films worden vertoond die moreel toelaatbaar waren, waaromtrent de nodige waarborgen gegeven moesten worden ten genoege van de deken. Er mochten geen voorstellingen worden gegeven op Eerste Paas-, Pinkster- en Kerstdag en op voorgeschreven biddagen als Veertigurengebed, Missie, Triduüm enz. Ook in de vasten mocht er niet worden gedraaid behalve op zondag halfvasten. Vanaf 1 oktober tot aan de vasten moest de zaal op de derde zondag van de maand beschikbaar blijven voor voorstellingen door plaatselijke verenigingen.

Zolang die derde zondag werd ingevuld door accordeonvereniging Con Brio, gymclub Rap & Snel, Leo Harmonie, toneelvereniging DITO en dergelijke was er geen vuiltje aan de lucht, alhoewel het Jan Notten een doorn in het oog bleef dat hij in het seizoen een van de vier zondagen in de maand moest missen. Vandaar waarschijnlijk dat hij de strijd niet schuwde als een voorstelling werd gegeven door iets of iemand die in zijn ogen niet voldeed aan de eis 'plaatselijke vereniging'.

Zo ontstond er hevige bonje over een optreden van het Orkest zonder Naam van de KRO met het programma "Groeten uit Hilversum" op woensdag 4 januari 1950. Jan Notten vond dat de deken de KRO naar hem had moeten verwijzen voor het organiseren van dit optreden. Nu was de kaartverkoop in handen gegeven van Henk Smit, de conciërge van het Parochiehuis. Notten, die oordeelde dat dit indruiste tegen de bestaande overeenkomst, was vooral gebelgd omdat hij 'ontzettend veel telefoontjes' om kaarten had gekregen en dat de deur bij hem 'plat was gelopen'.Hij haalde bakzeil bij de KRO, alhoewel die schreef:
'Dat U veel last hebt ondervonden spijt ons ten zeerste, doch dit was niet vooruit te bezien. Wij danken U echter voor datgene wat u voor ons hebt willen doen.'

Operettes

Na de Tweede Wereldoorlog zijn er in het parochiehuis tal van toneel- en operettevoorstellingen en concerten georganiseerd door Jan Notten. Groenlo beschikte toen over de best geoutilleerde zaal in de hele Achterhoek. Onder het voor die dagen immense toneel bevond zich zelfs een orkestbak. Als het aan Notten had gelegen waren er nog meer voorstellingen gegeven, vooral door de Hoofdstad Operette, de voortzetting van de vooroorlogse Fritz Hirsch Operette, die werd geleid door Meijer Hamel. Maar deken J.H. Hooijman stak hier menigmaal een stokje voor.
De eerste voorstelling na de beëindiging van de bezetting was "Pietje Bell". Het was deken Hooijman een doorn in het oog dat er al affiches waren aangeplakt voordat hij toestemming voor de toneelopvoering had gegeven. Na zich daarover te hebben beklaagd, schreef de deken: *'Gelukkig was op die affiches als plaats van uitvoering het Parochiehuis opgegeven en niet Ons Theater. Feitelijk moest ik deze opvoering weigeren doch om de verwachtingen welke bij de kinderen gewekt zijn, wil ik deze laatste niet teleurstellen. U kunt nu ook in de school aanplakken.'*

In november 1946 zouden de Wiener Sängerknaben naar Groenlo komen. Omdat de inreispapieren voor het koor niet tijdig gereed

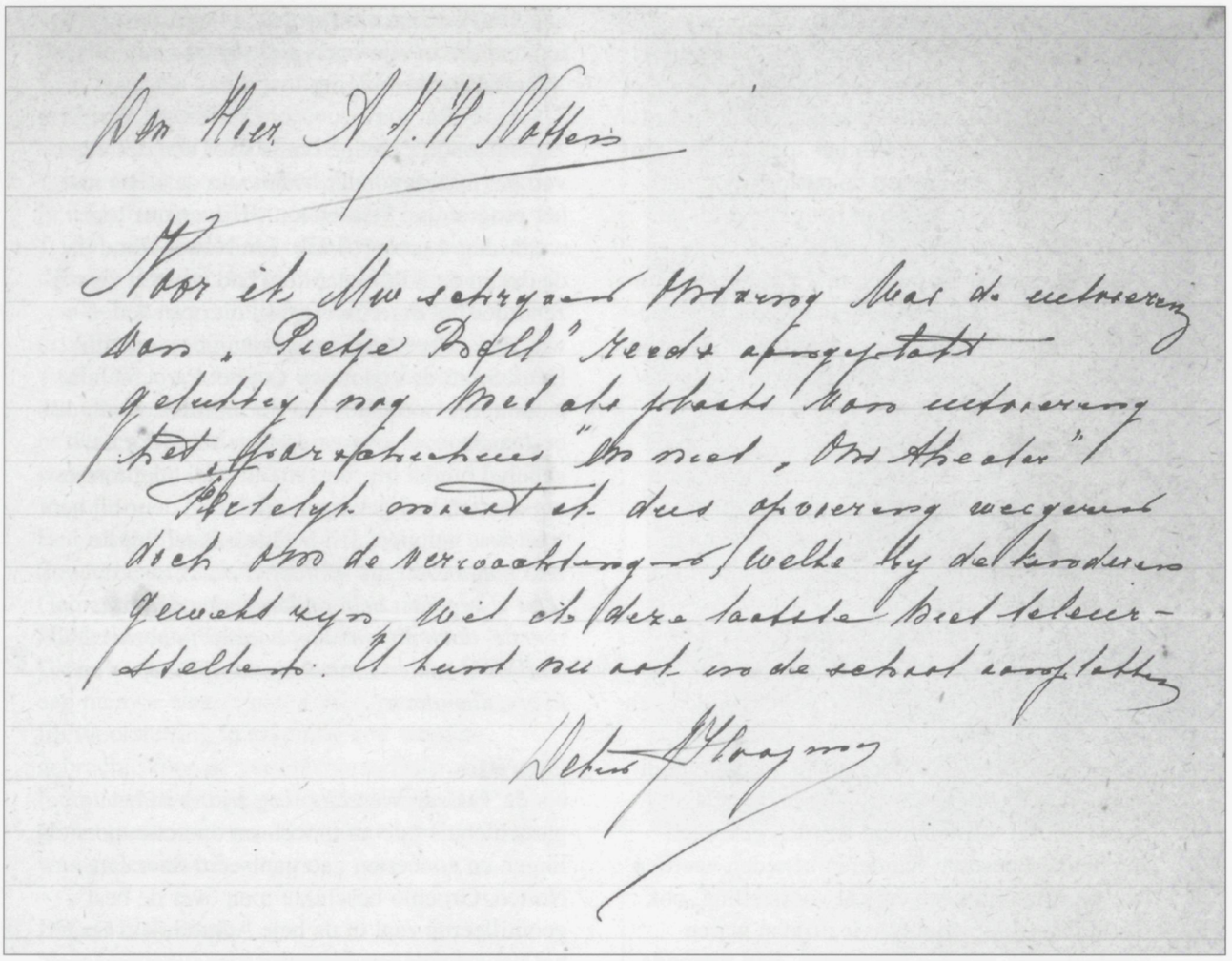

Deken Hooijman schreef vrijwel alle brieven met de hand. Jan Notten typte ze. Hier een brief waarin de deken met pijn en moeite toestemming geeft voor de vertoning van Pietje Bel. Hij had die willen weigeren omdat Jan Notten de voorstelling al had aangekondigd voordat de deken het sein op groen had gezet. Waarschijnlijk werd Notten gered omdat hij als plaats van handeling Parochiehuis had vermeld en niet Ons theater zoals, zoals blijkt uit de brief van de deken, in het verleden wel was voorgekomen.

waren, werd de trip afgelast. In plaats daarvan wilde het mannenkoor uit Eibergen de operette Cauber Elsje opvoeren. Of de deken daarvoor toestemming wilde geven. Zijn reactie: '*Cauber Elsje wordt weer een strop. Naar ik vernam van tot oordelen bevoegden is het wel "aardig", meer niet.*'

In het seizoen 1947-1848 werden er vier toneel- en muziekavonden gegeven. Ze waren in een folder aangekondigd waarin burgemeester H.J. Schoemaker een aanbeveling had geschreven. Het programma omvatte "Toontje heeft een paard getekend", een blijspel van het Residentietoneel, "Schuld en boete" van het Nederlands Volkstoneel, een concert door de Arnhemsche Orkestvereniging, de voorloper van Het Gelders Orkest, en het Nederlands Toneel met "De Komedianten".
Maar de grootste successen waren weggelegd voor de Hoofdstad Operette. Dit gezelschap was elk jaar éénmaal te gast in Groenlo. De zaal was dan altijd afgeladen vol en genoot van Fritz Steiner, Otto Aurich, Claire Clairy, Herman Valsner en andere operettevedetten uit die jaren.

Tot een tweede voorstelling kwam het nooit. Deken Hooijman vond één genoeg. '*Totaal overbodig. Dus niet*', was zijn korte en bondige reactie op een verzoek van Notten om in de week van 2 tot 6 februari 1948 een optreden van de Kilima Hawaiïns te mogen verzorgen.

Strijdig met de wet

In dezelfde periode kreeg de bioscoop met een ander probleem te maken. Een onderdeel van de

projector moest gerepareerd c.q. vervangen worden, zo had de technische inspecteur van de Nederlandse Bioscoopbond vastgesteld. De projector was eigendom van het kerkbestuur dat vond dat een plaatselijke smid het onderdeel wel zou kunnen repareren. Daar dacht de bioscoopbond heel anders over.
De bond was verder gebleken dat de Groenlose Bioscoop niet permanent over de zaal kon beschikken. Daarmee voldeed zij niet aan één van de belangrijkste eisen voor het lidmaatschap. En zonder lidmaatschap geen films.
Geschrokken diende Notten de bioscoopbond tien dagen later van repliek. Het kwam tot een gesprek, dat op 23 februari op het bondsbureau in Amsterdam plaatsvond. De bond veegde de vloer aan met het contract dat met het kerkbestuur was gesloten. Dat kinderen beneden veertien jaar niet mochten worden toegelaten en dat de films moreel gezien ten genoege van de deken moesten zijn, was strijdig met de Bioscoopwet. Zulke eisen zouden alleen door het gemeentebestuur gesteld mogen worden.
De bond achtte het verder niet in het belang van het publiek en de bedrijfsvoering dat op een groot aantal dagen geen film vertoond mocht worden.

Notten kreeg het advies in Groenlo uit te zien naar een andere zaal omdat voor het gebruik van het Parochiehuis teveel beperkingen golden. Het zou nog elf jaar duren voordat die andere zaal er kwam.

Jan Notten liet er geen gras over groeien en vroeg op 8 maart 1948 om een onderhoud met het kerkbestuur. '*De huidige gang van zaken is van dien aard, dat wij in grote moeilijkheden geraken*', zo schreef hij.
Of het toen tot zo'n nieuw contract is gekomen, is de vraag. Vermoedelijk niet, want het ene conflict volgde na het andere.

Op 24 maart 1948 schreef deken Hooijman, alhoewel daarover niets staat in het overigens omstreden contract: '*Volgens traditie wordt er Paaschzaterdag geen film gedraaid. Het gebouw blijft dien avond gesloten.*'

Notten antwoordde: '*Volgens traditie hebben wij wel film gedraaid op Paaschzaterdag, zelfs in 1946 en 1947.*' Het conflict verhardde, vooral omdat de bioscoop Tweede Paasdag was 'afgepikt' ten behoeve van de toneelvereniging DITO. Dat had, volgens Jan Notten, conciërge Smit op zijn geweten.
'*Hierover is U in Januari reeds geschreven, waarop ik nog steeds geen antwoord heb. Ik zou dus zo zeggen, volgens traditie had ik die dagen niet moeten afgeven. Ik weet zeer goed, wat hier achter zit. Dit "vuile handigheidje" zal zijn staartje nog wel krijgen, tenminste als deze zaak eerlijk wordt behandeld, hetgeen ik toch zeker van de Pastorie mag verwachten*', schrijft een getergde Notten aan de deken.

Maar de bioscoop bleef op paaszaterdag dicht en Con Brio kreeg Tweede Paasdag. Alsof er niets aan de hand was, stelde Notten de deken maandelijks op de hoogte van de films die er vertoond gaan worden.

In zijn brief van 7 juli 1948 eindigde Notten met: '*Wij maken tevens van deze gelegenheid gebruik U een spoedig herstel toe te wensen.*'
Elke brief eindigde telkens met de zinsnede: '*Zonder tegenbericht Uwerzijds nemen wij aan, dat u hiermede accoord gaat.*'

Doorgaans kwam er ook geen reactie.
Reageerde de deken wel dan was dat voor Jan Notten altijd negatief.

Films die in de jaren veertig veel succes hadden waren "Het lied van Bernadette", (23 t/m 27 april 1948), "Always in my heart",
(20 t/m 23 augustus 1949), "Gij zult niet stelen" (29 oktober t/m 1 november 1949) en "Johnny Belinda" (26 t/m 29 november 1949). In de jaren vijftig behoorden de Don Camillo- en Sissifilms en "De brug over de Kwai" tot de kassuccessen.
Halverwege deze decade deed Cinemascope zijn intrede. De Mantel was de eerste die op een breed doek werd geprojecteerd. De Groenlose Bioscoop kon daarbij niet achterblijven. Een breder filmdoek was gauw opgehangen maar de aanschaffing van twee sets Cinemascopelenzen ging Notten en Huijskes boven de begroting.

Aanvankelijk konden die worden geleend van het Scala Theater in Doetinchem. Maar dit betekende wel dat er in Groenlo alleen een Cinemascopefilm gedraaid kon worden als Van Rhijn de lenzen in Doetinchem zelf niet nodig had. Dat werd al gauw als heel lastig ervaren zodat besloten werd zelf lenzen aan te schaffen.

'Geen spraak van'

De correspondentie tussen de deken en de bioscoop betrof allengs nauwelijks nog de films maar des te meer de overige voorstellingen. Op 28 september 1948 was er een verzoek voor een tweede uitvoering van de operette "De Graaf van Luxemburg" door de Hoofdstad Operette, omdat veel liefhebbers voor de eerste geen kaartje hadden kunnen bemachtigen. Al na één dag liet de deken weten, dat: '*er geen spraak van kan zijn, dat op 19 Nov. de zaal nogmaals beschikbaar komt voor de Fritz Hirsch-operette. Ter voorkoming van onnodige moeite en kosten bericht ik u, dat behalve op de twee opgegeven data nl 30 Oct en 27 Dec de zaal dit seizoen niet meer vrij komt voor door u te geven toneelvoorstelling, operette, of iets dergelijks*'.

Dat de Commissie ter beoordeling van aanvragen voor uitvoeringen e.d. in de gemeente Groenlo de extra voorstelling wel had goedgekeurd, was van geen betekenis. Niet het gemeentebestuur maar de deken maakte de dienst uit.

Notten is vasthoudend, in de ogen van de deken ongetwijfeld hardleers. Op 2 november probeerde hij alsnog toestemming voor de Hoofdstad Operette te krijgen, nu voor 6 januari 1949. Een nieuwjaar is een nieuw seizoen, dacht hij mogelijk. Maar hij kreeg opnieuw nul op het rekwest. Jan Notten legde zich erbij neer: '*Uw volkomen recht, doch ik heb er toch gewoon naar gevraagd*'.

Wat hem echter wel stak, was dat de deken ook een veto had uitgesproken over een toneelvoorstelling ten bate van de R.K. Blindenvereniging in het Aartsbisdom. Op verzoek van deze bond had hij een zondagavond afgestaan in de veronderstelling daarmee ook 'de pastorie' een plezier te doen. De vertegenwoordiger van de blindenvereniging was hem, zoals hij dat noemde, '*door de pastorie op het dak gestuurd*'. *Met pastorie werd kapelaan Wolfs bedoeld. 'Ik meen dus juist naar Uw zin gehandeld te hebben en weer is het niet goed. U schijnt ons niet te willen begrijpen*'.

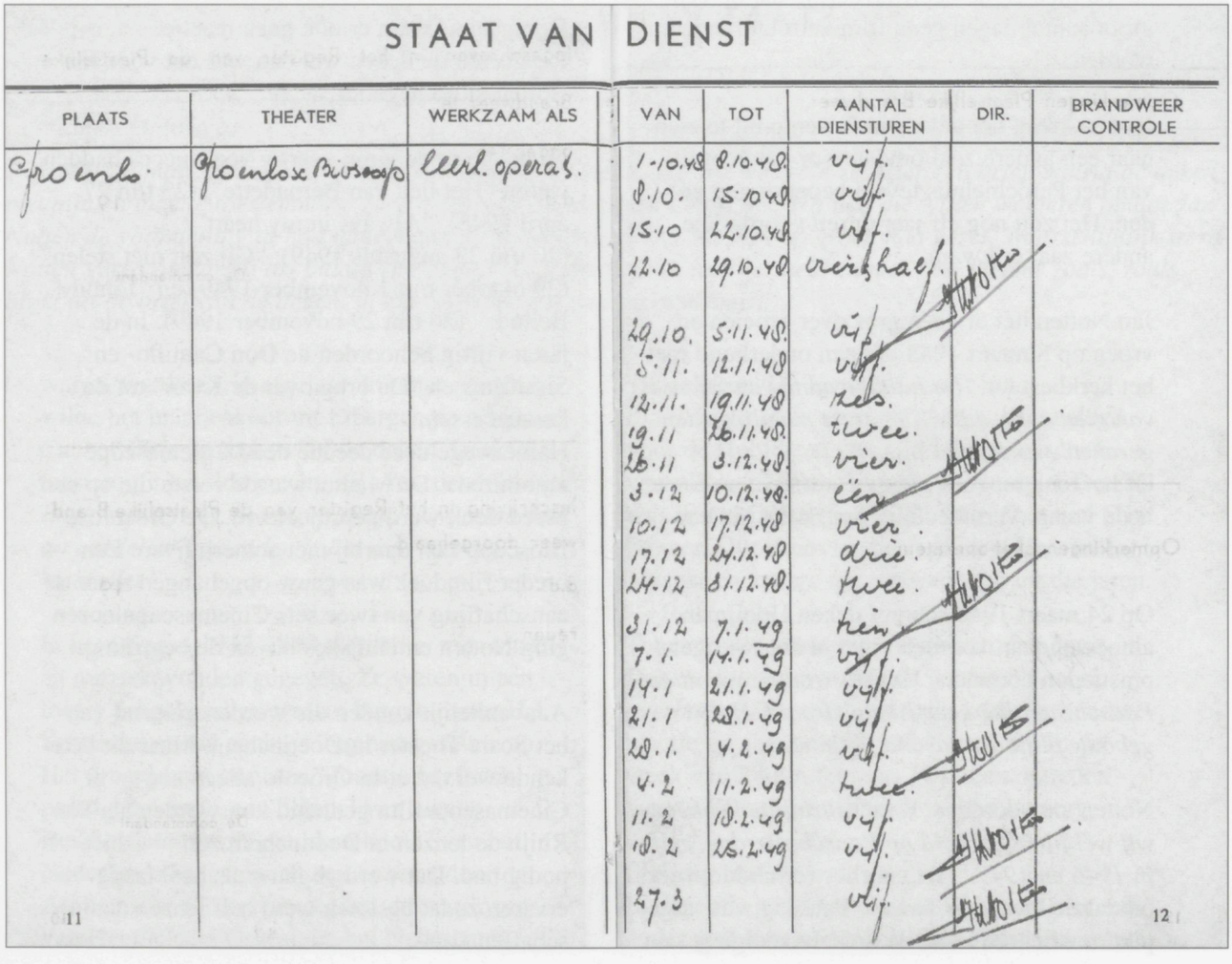

STAAT VAN DIENST

PLAATS	THEATER	WERKZAAM ALS	VAN	TOT	AANTAL DIENSTUREN	DIR.	BRANDWEER CONTROLE
Groenlo	Groenlose Bioscoop	leerl. operat.	1-10-48	8.10.48	vijf.		
			8.10.	15.10.48	vijf.		
			15.10	22.10.48	vijf.		
			22.10	29.10.48	vierhalf.		
			29.10.	5.11.48	vijf.		
			5.11.	12.11.48	vijf.		
			12.11.	19.11.48	zes.		
			19.11	26.11.48	twee.		
			26.11	3.12.48	vier.		
			3.12	10.12.48	één		
			10.12	17.12.48	vier.		
			17.12	24.12.48	drie.		
			24.12	31.12.48	twee.		
			31.12	7.1.49	twee.		
			7.1.	14.1.49	vijf.		
			14.1	21.1.49	vijf.		
			21.1	28.1.49	vijf.		
			28.1.	4.2.49	vijf.		
			4.2	11.2.49	twee.		
			11.2	18.2.49	vijf.		
			18.2	25.2.49	vijf.		
			27.3		vijf.		

11 12

De voorzitter van de blindenbond, L. Rijssemus uit Enschede, werd door Jan Notten ingelicht over de gang van zaken en kreeg het advies zich rechtstreeks tot de deken te wenden. Dat deed Rijssemus maar hij kreeg nooit antwoord.

Bisdom

Jan Notten had het kennelijk helemaal gehad met deken Hooijman. Op 30 november 1948 vroeg hij een onderhoud aan met mgr. J. Geerdinck, de rechterhand van kardinaal De Jong over '*een aangelegenheid die ik niet anders dan mondeling met U kan bespreken*'. Het gesprek vond begin december plaats. Notten werd welwillend aanhoord, maar toezeggingen werden er niet gedaan.

PAROCHIEHUIS - GROENLO

Maandag 21 October, aanvang ACHT uur

slechts één schitterende NON-STOP-BONTE-AVOND door het gerenomeerde

ENSEMBLE FERRY

o. l. en persoonlijken medewerking van FERRY Neerland's meest populaire Tekst en Toondichter. De man met de 5000 successen!

BOB SCHOLTE

Neerlands meest geliefde Radio-zanger met nieuwe Schlagers en Liedjes op verzoek.
(Eigen U.S.A. Super Microphone en Loudspeakerinstallatie)

TINI LAVELL

De Goudblonde Cabaret-Ster!!
Bekend van AVRO's BONTE DINSDAGAVONDTREIN en haar beroemde creaties. De Lambeth-Dans, Booms a Daisy, Kie Ka Kolonel.

HANS MULLER

De Internationale Piano- en Accordeon-Virtuoos

100 pCt. Amusement — Geestig! — Beschaafd en Decent!

Een avond van buitengewone vroolijkheid

PRIJZEN: f1.00 — f0.75 en f0.60 alles inbegrepen.

KAARTVERKOOP vanaf Zaterdag 19 Oct. bij H. C. LANTERS, Koster N. GROOT BRUINDERINK en verder aan het loket.

PLAATSBESPREKEN DRINGEND AANBEVOLEN
vanaf Zaterdag dagelijks van 12 tot 13 uur aan de zaal.

Toch veranderde er in de tijd erna wat in de opstelling van de deken. Het verzoek van 30 mei 1949 om toestemming voor een optreden van de Wiener Sängerknaben lokte een uiterst milde reactie uit. De deken had geen enkel bezwaar tegen het optreden, '*ook niet tegen het optreden van andere gezelschappen, het ligt er maar aan wat voor gezelschap het is en wat voor stuk het brengt*'.
Toen hem enkele maanden later een verzoek werd gedaan tot goedkeuring van de opvoering van het toneelstuk De Kardinaal door het Zuid-Nederlandsch Toneel ging hij opnieuw overstag maar niet na te hebben opgemerkt dat het volgens een door hem gelezen recensie om '*een draak van een toneelstuk*' ging. Hij schreef: '*Maar goed, wil men in Groenlo ook die kardinaal zien, mij best*'.

Dat het vertrouwen van de deken in Jan Notten groeide, bleek ook uit zijn goedkeuring voor de vertoning van de film "Mariandl aus Wien". Uit recensies in de kranten van deze film had de deken de indruk dat de film voor Groenlo op het kantje af was. '*Als U zeker is van niet, dan goed*'.
Maar de Hoofdstad Operette kon in de ogen van deken Hooijman nog steeds geen goed doen. Op 16 januari 1950 weigerde hij een opvoering van "Victoria und Ihr Husar". Later dat jaar zou hij een opvoering van "Zwei Herzen in Dreivierteltakt" wel toestaan ofschoon er, zoals de deken schreef, '*bij hem bezwaren bestaan tegen het optreden van de Hoofdstad Operette*'.
Maar Jan Notten deed of zijn neus bloedde en vroeg op 21 november van dat jaar goedkeuring voor een volgende operette van dit gezelschap. '*Ik kan geen blanco crediet geven. Wil eerst weten wat voor operette men zal opvoeren*', antwoordde de deken. Die informatie kreeg hij drie dagen later. Het ging om "In einer kleinen Konditorei" en de deken gaf voor 'ditmaal' wel toestemming.
Op 27 november 1950 lag er al weer een brief van Jan Notten in de bus van de pastorie. Nu vroeg hij toestemming voor een optreden van De Leender Choralen, een jongenskoor onder leiding van de pater Montfortaan H. Ogg.
Deken Hooijman was zeer beslist in zijn afwijzing: '*Voor dit optreden is om verschillende reden natuurlijk geen spraak*'.
De woorden 'natuurlijk' en 'geen' waren onderstreept. Verdere motivering ontbrak.
Begin februari 1950 dreigde even sluiting van de bioscoop. De deken had van kerkbestuurslid Zemann gehoord dat de bioscoop sinds anderhalf jaar geen zaalhuur meer had betaald. '*Indien u voor de Vasten die zaak met de penningmeester de Heer De Groen en de Heer Zemann niet geregeld hebt op basis van het oude contract met inachtneming dat het toestel thans uw eigendom is, wordt er na 13 Febr. niet meer gedraaid. De door u opgegeven film voor 13 Febr. is dan de laatste*'. Of hier sprake is geweest van een misverstand of dat Jan Notten

alsnog heeft betaald, valt niet na te gaan. Maar vast staat wel dat de filmvoorstellingen ook na 13 februari gewoon door zijn gegaan.

Filmkeuring

Nederland kende destijds twee filmkeuringen, een door een op grond van de Bioscoopwet ingestelde commissie en een tweede door de bisschoppen in het leven geroepen speciale katholieke commissie. Het oordeel van beide commissies liep lang niet altijd parallel. De katholieke keuring was aanzienlijk strenger, vooral als er in de film te veel bloot of geweld te zien was. Deze films haalden Groenlo in ieder geval nooit.
Maar ook door de katholieke keuring goedgekeurde films kwamen Groenlo zo maar niet binnen. De gemeente had een plaatselijke commissie van toezicht ingesteld, waarin ondermeer een kapelaan, de dominee en een vertegenwoordiger van de gemeente zitting hadden.
Voordat een film in het weekend in het Parochiehuis vertoond mocht worden, werd die op vrijdagavond eerst getoond aan de commissie. In de grote zaal zaten dan op de eerste rij van het balkon vier 'keurmeesters'. Vooral in de winter was dat geen geintje. De zaal was dan vaak niet of onvoldoende verwarmd. B&W van Groenlo beklaagden zich daarover in een brief aan de directie van de bioscoop. Jan Notten speelde de klacht natuurlijk door naar de deken. '*Mocht er geen kachel gestookt kunnen worden (wie betaalt nota bene deze stokerij?) dan zullen wij voor een electrisch straalkacheltje zorgen*', bood hij aan.
Of de commissie er daarna op vrijdagavond wel warmpjes heeft bijgezeten, vertelt de geschiedenis niet. Op één enkele uitzondering na konden alle films die hen ter beoordeling werden voorgedraaid de goedkeuring van de commissie dragen.

In mei 1950 werd een nieuw contract gesloten. Het week maar weinig af van de overeenkomst van vijf jaar tevoren. Maar vrijwel alle veranderingen waren in het voordeel van het kerkbestuur. Zo werd de zaalhuur voor filmvoorstellingen verhoogd van 15 tot 17 % van de opbrengst, na aftrek van de gemeentelijke vermakelijkheidsbelasting die 35% bedroeg, en ging de huur voor de zaal met toneel omhoog *f* 60,- naar *f* 80,-. Bovendien werd een bepaling geschrapt die in het verleden aanleiding was voor veel conflicten. Het kerkbestuur was niet langer gehouden gezelschappen van buiten Groenlo voor opvoeringen in het parochiehuis te verwijzen naar de bioscoopdirectie. De nieuwe bepaling luidde:
'*Op dagen en uren, waarop de zaal niet overeenkomstig het vorenstaande ter beschikking staat van ondergetekenden ter andere zijde (de bioscoop), of wanneer zij van de hun toegewezen tijden geen gebruik maken, staat het Parochiehuis ter vrije beschikking van het Kerkbestuur*'.

Een met de Bioscoopwet strijdige bepaling uit het oude contract verdween weliswaar niet, maar werd iets anders geformuleerd. Volgens het oude contract mochten kinderen beneden veertien jaar geen toegang krijgen tot andere dan kindervoorstellingen. Ze mochten bijvoorbeeld niet toegelaten worden tot films voor alle leeftijden in normale voorstellingen. In het nieuwe contract was dit verbod vervangen door de bepaling dat het de uitdrukkelijke wens van het R.K. Kerkbestuur was dat kinderen geen toegang hadden tot dit soort voorstellingen.
De 'prachtige film', zoals Jan Notten de film over het Heilig Jaar 1950 betitelde, wilde hij vier dagen achtereen vertonen tijdens het Veertigurengebed, maar dan wel na het Lof van zeven uur 's avonds. De deken stond dit 'bij uitzondering' toe; 10 % van de opbrengst kwam ten goede aan een goed doel, maar dat mocht volgens een voorschrift niet uitsluitend een katholiek doel zijn. Jan Notten vroeg de deken om advies. Die vond dat deze 10 % voor tweederde deel ten goede moest komen aan het Wit-Gele Kruis (katholiek) en éénderde aan het Rode Kruis.
Een poging om het verbod voor films in de vastentijd te doorbreken, leed schipbreuk. Jan Notten wees erop dat '*een zeer groot aantal jongelui naar elders, bijv. Winterswijk, ging met zijn aantrekkelijke films* '. Zijn inziens zou het veel beter zijn dat hen in Groenlo een kans geboden zou worden de zondagavond goed te besteden. Verscheidene ouders zouden dit volgens hem zeer appreciëren. Hij zou dan toch

ook nog films kunnen draaien met een speciaal ernstig karakter. De deken week niet: '*De Vastentijd is volgens contract verboden en blijft verboden*'. De bioscoop wilde op zaterdagmorgen 22 september om negen uur 's morgens een filmvoorstelling geven ten bate van het Comité Kinderzegels, dat gevraagd had voor dit doel gratis over de zaal te mogen beschikken. De reactie van deken Hooijman: '*De financiële toestand van het parochiehuis is zo penibel dat ik geen vrijheid heb de zaal gratis ter beschikking te stellen*'. Ook een optreden van het accordeonorkest Accordeola ging niet door. '*Totaal overbodig*', oordeelt de deken, '*daar Groenlo van accordeonmuziek meer dan genoeg te genieten krijgt*'. Het is het laatste verbod dat deken Hooijman uitvaardigde. Alle volgende verzoeken, zoals voor operettevoorstellingen en een optreden van Jan Musch in "De Vrek van Molière", konden zijn goedkeuring wegdragen. De deken werd ouder, leek het. Op 14 en 15 augustus 1952 vierde hij zijn veertigjarig priesterfeest. Jan Notten was één van degenen die in de week van 6 tot 12 januari in Groenlo huis-aan-huis geld inzamelden voor een cadeau, bestaande uit en goudbrokaat driestel met koopkap. 'Gerekend wordt op een minimale bijdrage van *f* 7,50 per gezin', stond in de oproep. Een hoop geld voor die tijd. Er werd in totaal *f* 6.003,35 opgehaald, een gigantisch bedrag. In zijn eigen wijk haalde Jan Notten *f* 147,50 op. Een paar maanden later, op 1 januari 1953, overleed deken Hooijman op 64-jarige leeftijd. Hij werd opgevolgd door deken M.J. van Dam. Met hem had de bioscoop van meet af aan een redelijke verstandhouding.

Wrevel

Maar de Groenlose Bioscoop had niet alleen heel wat te stellen met de deken. Bioscopen in de naaste omgeving wekten vaak ook de nodige wrevel op. Zo beklaagde Jan Notten zich bij het Luxor Theater in Winterswijk over het feit dat deze bioscoop in Groenlo affiches ophing. Scharphorn, eigenaar van dit theater, vond dat hij daartoe het volste recht had. Hij deed het al sinds 1913 en vond dat Notten er zelfs blij mee moest zijn. Hij draaide films eerder dan in Groenlo en maakte er op deze wijze kosteloos voorreclame voor.
Miedema uit Sneek, exploitant van verschillende bioscopen, gaf ook voorstellingen in De Industrie in Lichtenvoorde. Doordat deze bioscoop deel uitmaakte van een groot concern, gebeurde het wel eens dat een film eerder in Lichtenvoorde dan in Groenlo te zien was. '*Wat ze mij gelapt hebben in Lichtenvoorde raakt kant noch wal*', schreef hij aan collega H. van der Heijden van de Terborgsche Bioscoop naar aanleiding van de vertoning van de film "De beste jaren van ons leven", een bestseller uit het jaar 1948.
Op 21 december 1957 kreeg de bioscoop een boze brief van de heer W.J. Kleingeld van de Nedap. De bioscoop had voor dit bedrijf een kindervoorstelling gegeven in het kader van een Sinterklaasfeest voor kinderen van personeelsleden. Beloofd was dat die twee uur zou duren. De voorstelling was echter na één uur en tien minuten al ten einde. Daarop was niet gerekend. De Sint was er nog niet. Kleingeld schreef dat het '*met één slag een wanordelijke boel werd*' en dat hij '*drie kwartier als kindermeisje moest fungeren voor ca. 85 kinderen.*' Notten was behoorlijk op de teentjes getrapt. Volgens hem was niet afgesproken dat de voorstelling twee uur zou duren. Hij vond dat hij met *f* 39,60 een heel schappelijke prijs had berekend en zei geen zin te hebben nog vaker als Sinterklaas te fungeren. '*Ik hoop dan ook dat U bij voorkomende gelegenheid geen beroep meer op ons doet*'. Kleingeld reageerde niet meer.

Gloriejaren

In die jaren vijftig beleefde de bioscoop in Nederland, en dus ook in Groenlo, een bloeiperiode. Volle zalen waren geen uitzondering. En wanneer de grote zaal van het Grolse parochiehuis vol zat, waren er wel 688 mensen in huis. De kaartjes waren weliswaar niet duur – de prijs varieerde van
f 0,50 voor de vierde rang tot *f* 1,50 voor het

Deze foto is genomen in de Kerkstraat. Rechts ziet u het Parochiehuis met daarnaast het woonhuis van Jan Notten.

balkon – maar bij een volle zaal bedroeg de recette al gauw *f* 500,-.
Maar alvorens Jan Notten en Frits Huijskes hun portemonnee konden vullen, was er al heel wat geld weggevloeid. Om te beginnen moest van de brutorecette 35 % vermakelijkheidsbelasting af. Van die *f* 500,- was er dan nog *f* 325,-over. Daarvan moesten de filmhuur (27,5 tot 35 %), de zaalhuur (17%), de Polygoonjournaals (5%), affiches en advertenties en het personeel worden betaald. In het jaar

1956 was de bruto-opbrengst bijvoorbeeld *f* 47.731,06. Hiervan vloeide maar liefst *f* 16.605,87 in de gemeentekas en het kerkbestuur ontving aan huur *f* 5.274,28.
Uiteindelijk streek elke firmant in dat jaar zo'n *f* 3.000,- op, maar daarvoor was hij wel elk weekend bezet terwijl er door de week ook nog de nodige tijd in ging zitten, vooral met administratieve zaken. Rijk zijn Jan Notten en Frits Huijskes dus nooit geworden van de bioscoop. Dat hoefde ook niet, want de bioscoop was voor beiden een bijverdienste. Huijskes was door de week werkzaam in de gelijknamige smederij aan de Lepelstraat en Notten werkte bij de Grolsch, eerst op kantoor en later in de buitendienst als inspecteur.
Het advies van de Bioscoopbond uit 1948 om uit te zien naar een andere zaal bleef Notten en Huijskes in die jaren vijftig bezig houden.

Verschillende mogelijkheden passeerden de revue tot hun oog viel op een pand aan de Mattelierstraat uit 1648. Maar de eigenaar ervan, de fa. A. Kruidenier en zn., was van plan op deze plek een dubbel woonhuis te bouwen. Architect C. Staartjes had daarvoor al in 1955 een plan ontworpen. Om onbekende redenen ging die bouw niet door en kreeg de bioscoop gelegenheid de grond te kopen. Architect Staartjes kreeg de opdracht een plan voor de bouw van een bioscoop te maken.
Aanvankelijk wilde men die het Astoria Theater noemen maar toen later bleek dat neonletters nogal duur zijn, werd gekozen voor Asta.

Asta Theater

In het laatste weekend van november 1959 nam de Groenlose Bioscoop afscheid van het parochiehuis met de film "De glorie van het moederschap". Tijdens de laatste voorstelling

Stichting „Instituut voor Opleiding van Technisch Bioscooppersoneel"

Opgericht bij Notariële acte op 10 December 1946

Secretariaat:
Jan Luykenstraat 2, Amsterdam-Z.
Telefoon 99261 (3 lijnen)

Bankier:
Amsterd. Bank (Hoofdkant.) Amsterdam
Postgiro: 150660
t.n.v. de Nederlandsche Bioscoop-Bond

Circ. no. 36 Ref.: LC/BK Amsterdam, 3 September 1955
Onderwerp: uitslag examen
practijkcertificaat 1955

De heer J.H.M. Huyskes
G r o e n l o

EXAMENNUMMER: 119

Mijnheer,

Het is ons een genoegen U te kunnen mededelen, dat U voor het op ~~30~~ / ~~31 Augustus~~ / 1 September 1955 afgenomen examen ter verkrijging van het practijkcertificaat bent geslaagd.

De door U behaalde cijfers gelieve U hieronder aan te treffen.

Het practijkcertificaat zal U zo spoedig mogelijk worden toegezonden.

Uw werkboekje wordt U bijgaand geretourneerd /~~is niet in ons bezit gekomen en dient alsnog omgaand te worden ingezonden.~~

Hoogachtend,
Namens het Bestuur

L. Claassen, Secretaris

Cabinepractijk : 8
Brandveiligheidsvoorschriften: 6

Bijlage

Brief waarin wordt gemeld dat Joop Huijskes is geslaagd voor het examen filmoperator.

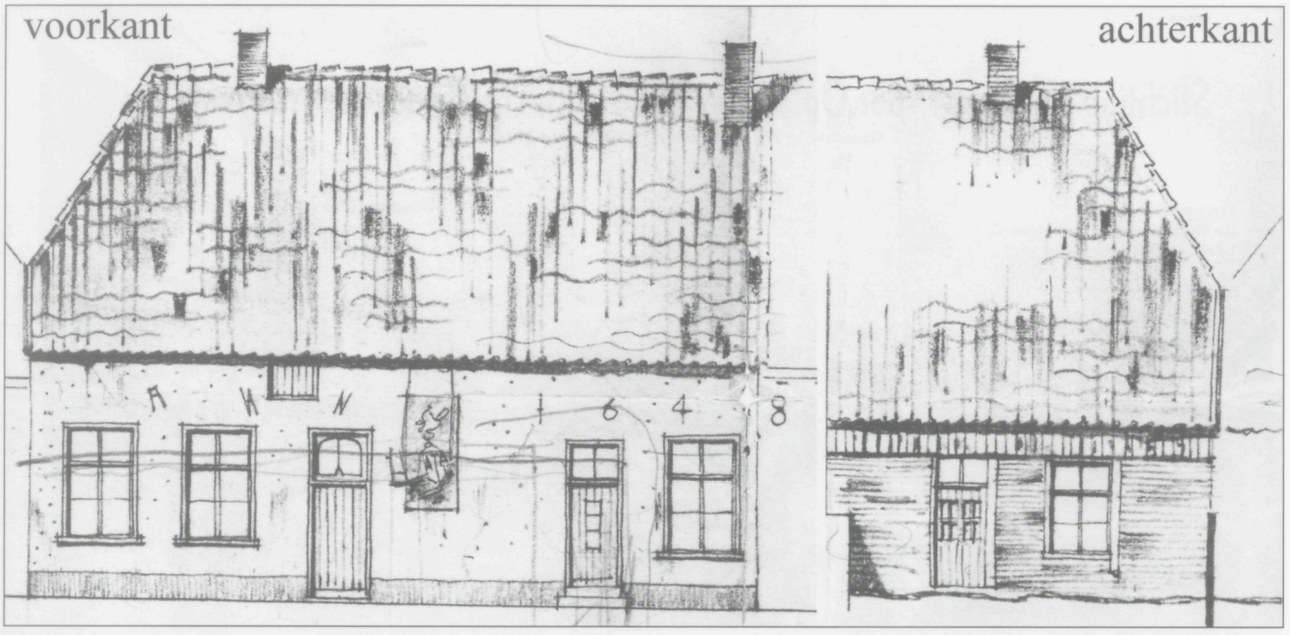

Van het pand uit 1648 aan de Mattelierstraat is alleen een vergeelde tekening overgebleven. Hierop staan delen van de voor- en achtergevel.

op zondagavond was de zaal tot de laatste plaats bezet. Op 11 december 1959 werd het Asta Theater officieel geopend. De eerste film die er vertoond werd, was heel toepasselijk, "Geen cent voor de belasting". Deze wens werd ook werkelijkheid, want de gemeentelijke vermakelijkheidsbelasting verdween. Maar de glorietijden voor de bioscoop waren voorbij. De televisie kwam op en, dat was minstens zo belangrijk, mensen werden mobieler. Daardoor ontstonden mogelijkheden tot vertier die tot dan toe onbereikbaar waren. Bovendien gaven zij

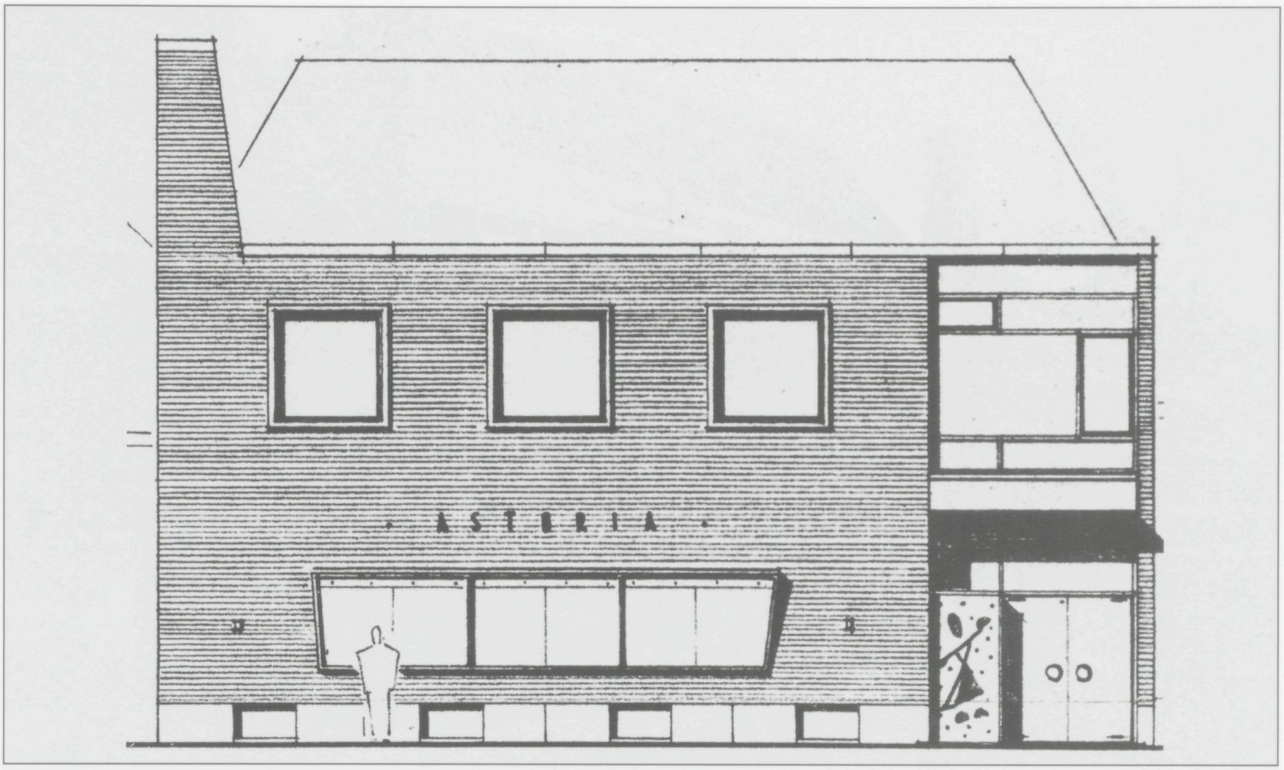

Dit is het ontwerp van de bioscoop, gemaakt door architect Staartjes.

De bouw van het Asta Theater

meer en meer de voorkeur aan andere vormen van vrijetijdsbesteding. Notten en Huijskes waren voortaan baas in eigen huis, maar beseften ook dat ze tien jaar te laat waren om er financieel ook de nodige vruchten van te kunnen plukken.
De exploitatie was vooral winstgevend omdat er geen personeelslasten waren. Frits Huijskes kon al vanaf 1948 geregeld een beroep doen op zijn op 16 november 1930 geboren zoon Joop. Lang

Frits Huijskes spreekt de genodigden toe.

Jan Notten in zijn openingswoord.

De genodigden bij de opening op vrijdag 11 december 1959. De heer Nijland, de vertegenwoordiger van de Nederlandse Bioscoopbond (geheel rechts) is op weg voor zijn openingswoord. Op de eerste rij zijn o.m. wethouder Theo Groot Kormelink (derde van links), gemeente-secretaris Theo Groot Bruinderink (vierde van Links) en het echtpaar Staartjes (vijfde en zesde van links) te herkennen. Op de tweede rij, achter de wethouder en de secretaris, zitten de dames Huijskes en Notten en de heer en mevrouw Van de Vliet, de schoonouders van de schrijver van dit artikel. Op de tweede rij rechts hebben leden van de familie De Groen plaatsgenomen. Achter hen zitten collega's van Jan Notten en Frits Huijskes, zoals de heren Veldink en Leusenkamp uit Eibergen, Anton Schuurman uit 's-Heerenberg, Bertus Peters uit Borculo en Van der Heijden uit Terborg.

voordat deze in 1955 het verplichte examen van de Nederlandse Bioscoopbond met succes had afgelegd, hielp hij zijn vader in de cabine. Maar vaak draaide hij ook films zonder dat die erbij was. Er kraaide geen haan naar. Jan Notten bofte dat zijn vijf kinderen in de jaren zestig, de één na de ander, verkering kregen. Zo kon hij niet alleen zijn eigen zonen en dochters inzetten bij de verkoop van versnaperingen, het afscheuren van kaartjes, het toezicht in de zaal en het collecteren voor Bio Vacantieoord, iets waar hij zelf ongelooflijk de pest aan had, maar ook gebruik maken van de diensten van zijn aanstaande schoonzonen en -dochters.
Aan de kassa zat hij vrijwel altijd zelf. Zulk belangrijk werk liet hij alleen aan een ander over wanneer er een belangrijke voetbal-wedstrijd was. Op zaterdagavond was hij, zodra de film was begonnen, snel verdwenen. De biljartavond in De Moriaan met mensen als bakker Wissink was voor hem heilig.

Het Asta Theater was zo'n tien jaar oud toen Notten en Huijskes tot de conclusie kwamen dat voortzetting van de bioscoopexploitatie op de langere termijn niet haalbaar was. Ze ondernamen via Makelaarskantoor Enning in Winterswijk pogingen om het pand te verkopen. De vraagprijs was *f* 170.000,-. Gegadigden waren er nauwelijks en als er al eens één op kwam dagen, bleef het bod ver onder het bedrag dat de eigenaren acceptabel achtten.
Na het overlijden van Frits Huijskes op 28 november 1970, stapte zijn zoon Joop in de firma. In de jaren zeventig kwamen er doorgaans in een weekend nog geen tweehonderd bezoekers. Slechts zo nu en dan werd er ook op maandagavond gedraaid, vaak voor een handjevol mensen. Een uitzondering vormde de reprise van "Turks Fruit", nog steeds de best

bezochte Nederlandse film. Die trok 131 bezoekers op maandagavond 25 februari 1974, tegenover 110 op zondagavond. In totaal keken 381 mensen naar Monique van der Ven en Rutger Hauer. Zij zorgden voor een omzet van *f* 1.396,50. Een andere Nederlandse film, "Help de dokter verzuipt", deed het een half jaar later met 788 bezoekers en een opbrengst van *f* 2.658,50 veel beter. Absolute topper in deze laatste twee jaren van de firma Notten-Huijskes was de vertoning van "Jesus Christ Superstar" op 10, 11, 12 en 13 augustus 1974. Op dinsdagavond, ja dinsdagavond, was het theater uitverkocht. Dat was in jaren niet voorgekomen. Er werden bij vier voorstellingen in totaal 1236 bezoekers geteld, die *f* 4.456,50 in het laatje brachten. Maar tegenover zo'n kassucces stond een film als "Frenzy" die een maand later maar 128 kijkers trok. Zelfs de softerotische films hadden hun aantrekkingskracht verloren. En daarvan werden er heel wat gedraaid in het Asta Theater. Een paar titels: "Ik wil het overal met je doen", "Staatssecretaris voor bedzaken", "Mijn tante is een sexbom", "Vrolijke ontucht in Tirol", "Blondjes in hun blootje", "Poesjes in een mannenhuis", "Pikant gevrij in de Alpenwei" en zo zou je nog even door kunnen gaan.

Laatste voorstelling

Op 5 april 1976 overleed Jan Notten op 66-jarige leeftijd. Zijn kinderen zetten, samen met Joop Huijskes, de exploitatie nog bijna een half jaar voort. Op dinsdag 28 oktober was de laatste filmvoorstelling onder hun verantwoordelijkheid. Er keken toen twintig mensen naar de James Bondfilm "Thunderball".
Vanaf het weekend daarna werd de exploitatie voortgezet door de b.v. Holtslag uit Ulft, die behalve het Luxor Theater in Ulft ook twee bioscopen in Oldenzaal exploiteerde. Vincent Reumer, beheerder van deze laatste twee theaters, kreeg ook Asta Groenlo onder zijn hoede. Holtslag betaalde voor het Asta Theater *f* 105.000,-, en dan te bedenken dat met de bouw en inrichting zestien jaar eerder *f* 140.000,- was gemoeid. Een slechte investering dus.
Reumer zette de exploitatie nog voort tot 1986 en droeg die toen over aan de bedrijfsleider van het Alhambra Theater in Enschede, de heer W.

Blik van achteruit de zaal.

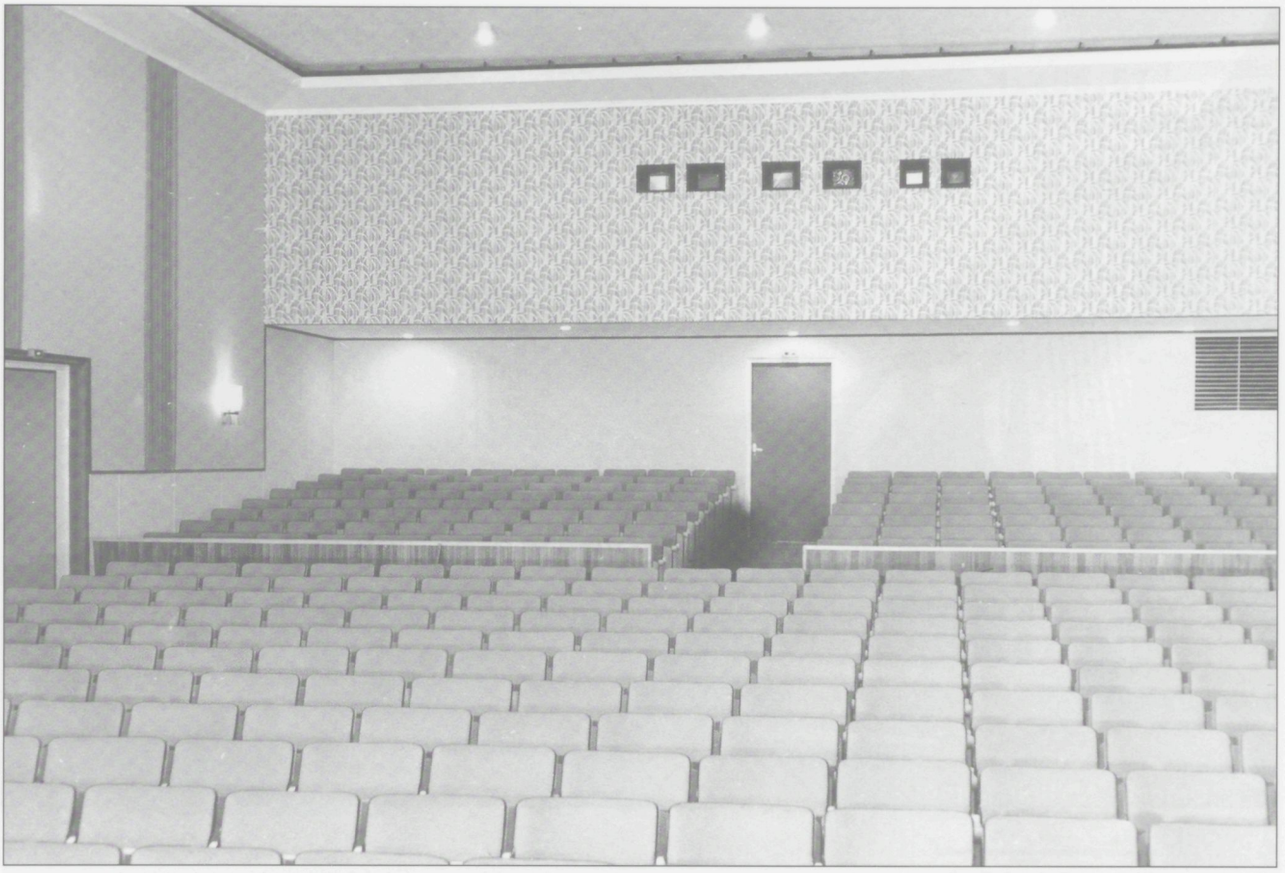

Het interieur van het Asta Theater (foto Nienhuis).

Entree en foyer Asta Theater.

VIVO
Asta
Groenlo, Mattelierstraat

ASTA
Asta

Betaalde B.T.W.	ƒ 2.291,25	
gereserveerd per 5-4-1975	- 804,68	ƒ 1.486,57
Filmhuur		- 8.237,13
Bondscontributie		- 513,23
Div. onkosten (ind. verkoop + balansen)		- 3.448,38
Advertentiereclame		- 1.481,10
Water		- 72,37
Rente hypotheek		- 1.134,92
Electriciteit		- 295,44
Brandverzekering		- 218,92
Olie		- 581,54
Waterschap		- 218,17
Zuiveringslasten		- 76,75
Enning Makelaardij		- 350,--
Onderhoudskosten (fa. Huyskes		- 536,50
Vrachtkosten		- 839,20
Straat- en rioolbelasting 1975		- 495,--
Grondbelasting 1975		- 123,93
Liquidatie winst bij verkoop pand + installatie, geheel ten XXXXX gunste van firmant Huyskes		- 24.904,02
Normale Winst 5-4-1975 - 31-10-1975		- 7.520,40
		ƒ 52.533,57

Bruto recettes		ƒ 27.376,--
Netto - opbrengst snoep/ijs		- 104,81
Ontvangen bankrente		- 116,16
Reclame Cloeck en Moedigh		- 32,58
Opbrengst pand + installatie	ƒ 105.000,--	
Boekwaarde 5-4-1975	- 80.095,98	
Boekwinst pand + installatie		- 24.904,02
		ƒ 52.533,57

Voor akkoord:
1. de erven Notten:
voor deze A.J.Th. Notten

2. J.H.M. Huyskes:

De laatste verlies- en winstrekening van het Asta Theater onder het bewind van de firma Notten en Huijskes. Deze betreft de periode van 5 april tot 31 oktober 1975. Hieruit blijkt ondermeer dat de verkoop van pand en installatie ƒ 105.000,- had opgeleverd. En dan te bedenken dat met bouw en inrichting zestien jaar eerder ƒ 140.000,- gemoeid was geweest.

Vije, die de bioscoop omdoopte tot De Mattelier. Hij hield het niet lang vol. In 1990 werden de vertoningen gestaakt wegens een faillissement. Reumer zocht contact met Henk Sasbrink-Harkema van het Winterswijkse Servicetheater Skopein. Deze nam de exploitatie over en er werden nog twee jaar films vertoond. In december 1992 kwam het definitieve einde van de Grolse bioscoop.
Groenlo was niet de enige plaats die het voortaan zonder bioscoop moest stellen. In de jaren tachtig en negentig verdwenen ook het Luxor Theater in Neede, de Victoria Bioscoop in Eibergen, Astoria in Winterswijk, Luxor in Ulft, de Terborgse Bioscoop, de Familie Bioscoop in 's-Heerenberg, City in Borculo, De Zon in Wehl, Cinema in Lobith en de Concertzaalbioscoop in Doesburg.

Momenteel bestaan er in de Achterhoek alleen nog bioscopen in Doetinchem, Winterswijk, Zevenaar en Zutphen.

Na de sluiting van de bioscoop in Groenlo stond het pand een groot aantal jaren leeg. Vincent Reumer verkocht het aan een projectontwikkelaar in Arnhem. De nieuwe eigenaar had plannen om er een Grand-Café in te vestigen. Die stuitten echter op zoveel verzet van met name de buren, maar ook van de Grolse horeca, dat die werden afgeblazen.
Woningcorporatie De Woonplaats verwierf het pand in 1997. Uiteindelijk werd het verbouwd tot onderkomen van Stichting De Lichtenvoorde.

Medio 1999 werd een begin gemaakt met de verbouwing. Eind 2000 vond de ingebruikname plaats. Met een Open Huis op vrijdag 9 maart 2001 werd hieraan nog een officieel tintje gegeven.

Bij de grondige verbouwing is de gevel, van wat eens het Asta Theater was, blijven staan. Zo resteert dan toch nog een soort gedenkteken dat herinnert aan de pioniers van de cinematografie in Groenlo, Gerrit Bluemink, Frits Huijskes en Jan Notten.

FILMBEZOEK IN DE JAREN VIJFTIG
Financiële resultaten van de Groenlose Bioscoop in het r.-k. parochiehuis in de jaren vijftig:

1950	**Recette**	**Belasting**	**Zaalhuur**
1e kwartaal	3.391,45	879,26	427,07
2e kwartaal	5.249,15	1.360,89	661,00
3e kwartaal	6.799,85	1.762,91	856,28
4e kwartaal	6.292,62	1.631,42	792,40
1951			
1e kwartaal	3.415,68	885,54	430,12
2e kwartaal	5.442,84	1.411,10	685,40
3e kwartaal	5.863,65	1.520,20	738,39
4e kwartaal	6.454,05	1.673,27	812,73
1952			
1e kwartaal	3.643,10	944,50	458,76
2e kwartaal	5.679,70	1.472,50	715,21
3e kwartaal	5.240,90	1.358,75	659,97
4e kwartaal	6.579,75	1.705,86	828,56
1953			
1e kwartaal	3.574,40	926,70	450,11
2e kwartaal	6.538,70	1.695,22	823,39
3e kwartaal	5.373,10	1.393,02	676,61
4e kwartaal	5.949,25	1.542,40	749,16
1954			
1e kwartaal	5.095,35	1.321,01	641,63
2e kwartaal	4.988,30	1.228,92	639,09
3e kwartaal	7.133,73	1.849,48	898,32
4e kwartaal	7.557,92	1.959,46	951,74
1955			
1e kwartaal	6.358,66	1.648,54	800,72
2e kwartaal	7.094,90	1.967,63	955,71
3e kwartaal	7.723,34	2.002,35	972,57
4e kwartaal	11.456,38	2.970,17	1.442,66
1956			
1e kwartaal	7.860,62	2.056,86	986,64
2e kwartaal	10.408,67	2.698,54	1.310,72
3e kwartaal	12.195,13	3.161,70	1.535,68
4e kwartaal	11.445,12	2.967.25	1.441,24
1957			
1e kwartaal	Onbekend		
2e kwartaal	Onbekend		
3e kwartaal	Onbekend		
4e kwartaal	15.291,77	3.964,53	1.925,63
1958			
1e kwartaal	11.011,70	2.854,88	1.386,66
2e kwartaal	11.001,20	2.852,16	1.385,34
3e kwartaal	10.310.34	2.673,05	1.298,34
4e kwartaal	11.223,51	2.909,80	1.413,33
1959			
1e kwartaal	13.162,45	3.412.48	1.657,49
2e kwartaal	11.517,00	3.011,81	1.462,88
3e kwartaal	8.459,65	2.193,24	1.065,29
4e kwartaal *	6.785,37	1.759,17	854,45

Toelichting:
• Recette is de opbrengst aan toegangsgelden.

- Belasting staat voor vermakelijkhedenbelasting die aan de gemeente Groenlo werd afgedragen.
- Zaalhuur is het bedrag dat aan het r.-k. kerkbestuur van de H. Callixtus werd overgemaakt.
- Niet opgenomen zijn de bedragen aan filmhuur. Die varieerden namelijk; per film van 27,5 tot 35 %. Voor de vertoning van Polygoon journaals moest daarnaast 5% van de bruto-opbrengst worden afgedragen.

(Alle bedragen zijn in guldens weergegeven).

* 4e kwartaal betrof alleen de maanden oktober en november, aangezien vanaf december de voorstellingen in het Asta Theater in de Mattelierstraat werden gegeven. Gegevens over de opbrengsten daar ontbreken, op die van het laatste anderhalf jaar dat de firma Notten/Huijskes de exploitatie in handen had, na. Die staan elders in dit blad vermeld.

LAATSTE 22 MAANDEN

Data	Titel film	I	II	III
1973				
29-30 dec.	Irma la douce	3	194	701,50
1974				
5-6 jan.	De duivelsbrigade	2	150	513,50
12-13 jan.	De naakte junglekoningin	2	150	547,00
19-20 jan.	Weekend op de Reeperbahn	2	161	596,50
26-27 jan.	Dat we toffe jongens zijn	2	125	437,00
2-3 febr.	De vier vuisten de lucht in	2	353	1.268,50
9-10 febr.	The secret life of Romeo and Julia	2	242	901,00
16-17 febr.	Dracula jaagt op Frankenstein	2	221	777,00
23-26 febr.	Turks fruit	4	381	1.396,50
2-3 maart	De terugkeer van Sabata	2	133	467,50
9-10 maart	Duck you sucker	2	118	311,50
16-17 maart	Gorgo	2	218	755,00
23-24 maart	Pantserkommando	2	122	445,00
30-31 maart	Ik wil het overal met je doen	2	269	1.006,50
6-7 april	Chen slaat erop los	2	299	1.057,50
13-15 april	Goldfinger	3	327	1.166,50
20-21 april	Massagesalon	2	269	1.000,00
27-28 april	Chato's land	2	115	408,00
4-5 mei	Staatssecretaris voor bedzaken	2	116	410,50
5 mei	Pippi Langkous	1	340	525,00
11-12 mei	Die stewardessen	2	170	617,00
18-19 mei	De 13 zonen van de gele draak	2	164	572,00
23-25-26 mei	De rode zon	3	168	605,00
1-2-3- juni	The getaway	3	194	695,50
8-9 juni	The loosers	2	197	703,00
15-16 juni	Last tango in Paris	2	159	591,00
22-23 juni	De terugkeer der 7 gladiatoren	2	128	449,00
29-30 juni	De peetvader	2	168	604,50
6-7 juli	Dochters van Dracula	2	192	698,50
13-14 juli	Samson en Delilah	2	211	736,00
20-22 juli	Help de dokter verzuipt	3	793	2.858,50
27-28 juli	Zo gezegd, zo gedaan	2	323	1.184,00
3-4 aug.	De bokser van Shantung	2	317	1.157,00
10-13 aug.	Jesus Christ superstar	4	1.236	4.456,50
17-18 aug.	De blinde zwaardvechter	2	173	577,50
19-20 aug.	Pippi zet de boel op stelten	2	481	643,50
24-25 aug.	De knotsgekke pyamaridder	2	151	608,00

Data	Titel film	I	II	III
31/8-1/9	Spartacus	2	205	747,00
7-8 sept.	Samen uit, samen thuis	2	273	1.011.50
21-22 sept.	Frenzy	2	128	478,00
28-29 sept.	Mijn tante is een sexbom	2	255	945,00
5-10 okt.	Horror hospital	2	220	801,00
12-13 okt.	Goliath verovert Damascus	2	136	495,00
19-21 okt.	Club privé	3	221	828,00
26-27 okt.	Lady Frankenstein	2	111	405,50
2-3-4 nov.	Vrolijke ontucht in Tirol	3	449	1.662,00
9-10-11 nov.	De avonturen van Rabbi Jacob	3	220	804,50
16-17 nov.	Born losers	2	183	667,50
23-24 nov.	Pak me dan als je kan	2	287	1.079,00
27 nov.	Vrolijke piraten van het schateiland	1	233	349,50
30/11-1/12	Vreemdeling zonder naam	2	111	311,50
7-12 dec.	Vuisten en gestampte pot	2	138	497,50
14-15 dece.	Huwelijksnachtrapport	2	186	729,00
21-22 dec.	Blondjes in hun blootje	2	220	815,50
25-29 dec.	Onder moeders vleugels	2	43	149,50
26-28 dec.	Halleluja	2	92	328,50
1976				
1-4-5 jan.	Vroegrijpe meisjes en hun (tijdelijke) partners	3	308	1.148,50
11-12 jan.	Poesjes in een mannenhuis	2	224	840,50
18-19 jan.	Azen zijn troef	2	201	719,00
25-26 jan.	Tarzan and the great river	2	143	505,00
1-2 febr.	Ook Ninotshka weet wat vrijen is	2	160	587,00
8-9 febr.	Als mannen dat allemaal zouden weten	2	108	400,00
15-18 febr.	De sting	4	293	1.080,00
22-23 febr.	Jefferson Bolt karate expert	2	197	712,50
1-2 maart	Joe Kidd	2	100	350,00
8-9 maart	Zo gaat dat in Texas	2	82	291,50
15-16 maart	M.A.S.H.	2	241	927,50
17-18 maart	Oranje jaagt op goud	2	108	270,00
22-23 maart	Pikant gevrij in de Alpenwei	2	292	1.097,50
29-31 maart	De 5 van de 4-daagse	3	206	750,00
6-7 april	Geen film i.v.m. overlijden Jan Notten			
13-14 april	Karaterivalen van Chen Chin	2	195	742,50
19-20 april	Battle for the planet of the apes	2	207	733,00
26-27 april	Motorduivels	2	259	940,50
3-4-5 mei	Commando Sinaï	3	175	623,50
4-5 mei	Oom Ferdinand	2	176	419,00
10-11 mei	Tien gele vuisten	2	159	577,50
17-21 mei	The sound of music	5	493	1.714,50
24-25 mei	Meisjes die denken dat alles mag	2	179	658,50
31/5-1/6	Hercules verovert Atlantis	2	140	513,00
7-8 juni	Duel der gele giganten	2	101	354,00
14-15 juni	Wellustige verleidsters	2	224	822,50
21-24 juni	Live and let die	4	546	1.958,00
28-29 juni	Karate amazones	2	271	954,00
5-6 juli	Sex je zorgen opzij	2	190	699,00
12-13 juli	Ursus contra Ursus	2	106	376,00
19-20 juli	The man with the golden gun	2	371	1.337,50
21-22 juli	Titel onbekend	2	210	762,50
26-27 juli	Warenhuis op stelten	2	173	610,50

Data	Titel film	I	II	III
2-3 aug.	Kom met je waldhoorn tussen mijn alpen	2	415	1.607.50
9-10 aug.	Karate Lee Kung	2	230	825,50
16-17 aug.	Flatfood	2	209	748,00
23-24 aug.	Pak me nog een keertje	2	235	885,00
24 aug.	Popeye	1	48	120,00
30-31 aug.	Kampers op drift	2	105	402,50
5-9 sept.	Keetje Tippel	5	469	1.762,00
13-15 sept.	The way of the dragon	3	304	1.111,00
2-23 sept.	Diamonds are forever	4	386	1.367,50
27-28 sept.	Kung-Fu en de supermannen	2	248	891,50
4-5 oktober	Een vuist vol karate	2	272	1.342,50
11-12 okt.	08/15 De Kazerne	2	161	600,00
18-19 okt.	Luchthaven in alarm	2	186	700,00
25-28 okt.	Thunderball	4	228	824,50

I Aantal voorstellingen,
II Aantal bezoekers
III Bruto opbrengst in guldens

Coca-Cola

PRIJSCOURANT

Telegram-Adres: AINSWORTH.

Fabriek van LINNEN,-PELLEN, en DAMAST.

EDWD. AINSWORTH & Co.

JOH. E. HERINGA.

OPGERICHT 1848.

HANDWEVERIJ. NATUURBLEEKERIJ.

LINGERIE-FABRIEK.

GROENLO

Lith. Feddegon & Co. Amst.

GATO HORN
Overtoom 401
AMSTERDAM

GATO HO
Overtoom
AMSTERDA